

ГЕНДЕРЛІК САЯСАТ: ІРКІЛУ МЕН ІЛГЕРІЛЕУ

ЕЛІМІЗДЕ ГЕНДЕРЛІК ТЕҢДІК ОРНАТУ, ӘЙЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАП, ЭКОНОМИКАДАҒЫ, САЯСАТТАҒЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ РӨЛІН НЫҒАЙТУҒА БАҒЫТТАЛҒАН БІРҚАТАР БАСТАМА ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛДЫ. МӘСЕЛЕН, МАҢЫЗДЫ ӨЗГЕРІСТІҢ БІРІ ДЕП ҮЙДЕГІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ЗАҢ ҚАБЫЛДАНҒАНЫН, ЕРЛЕРГЕ АРНАЛҒАН МАМАНДЫҚТАР ТІЗІМІНІҢ ЖОЙЫЛҒАНЫН АЙТУҒА БОЛАДЫ.

Әйелдердің құқығын қорғайтын қоғамдық ұйымдардың желісі де қалыптасты. Атап айтқанда, Президент жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия, Қазақстандағы «БҰҰ-Әйелдер» құрылымы, Қазақстанның Іскер әйелдер қауымдастығы және басқа да ұйымдар белсенді жұмыс істеп келеді.

Статистикаға қарасақ та, алға жылжығанымыз байқалады, дегенмен кей мәселелер бойынша әлі де назар аудару керек жайттар бар.

Жалғасы 2-бетте

ТЕҢ МҮМКІНДІКТЕР ҚОҒАМЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗІ

МӘЖІЛІС ТӨРАФАСЫ ЕРЛАН ҚОШАНОВ БАСТАҒАН «ӘДІЛЕТТІ ЖӘНЕ ПРОГРЕССИВТІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚТЫҚ КОНСТИТУЦИЯСЫ ҮШІН!» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ КОАЛИЦИЯСЫ ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫНЫҢ ТҮРҒЫНДАРЫМЕН КЕЗДЕСТІ. ҚОҒАМ ӨКІЛДЕРІ, ӨНДІРІС САЛАСЫНЫҢ МАМАҢДАРЫ, ЖАСТАР ЖӘНЕ АЙМАҚ БЕЛСЕНДІЛЕРІ ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН ОНЫҢ ӨНІРГЕ ЖӘНЕ ЕЛГЕ ӘКЕЛЕТІН МҮМКІНДІКТЕРІ ТУРАЛЫ ПІКІРЛЕРІМЕН БӨЛІСТІ.

Жалпыұлттық референдум қарсаңында Коалиция өңірлерде, оның ішінде ең шалғай елді мекендерде де 12 мың іс-шара өткізді. Миллиондаған қазақстандық жаңа Конституцияны қабылдаудың маңыздылығын түсініп, құжатта қамтылған құндылықтардың өздері үшін өзекті екенін айтып, елдің дамуы мен өз жоспарларын іске асыруға берілген үлкен мүмкіндік деп санайды. Бұл туралы Коалиция мүшелері Павлодар облысының орталығындағы қалалық мәдениет сарайында өңірдің қоғамдық өкілдерімен өткен кездесуде айтты. Жиынға шамамен 900 адам жиналды.

Өңір тұрғындарымен әңгіме барысында Ерлан Қосанов Мемлекет басшысы ұсынған жаңа Конституция жобасы халықтың және белсенді азаматтардың сұраныстары мен ұсыныстарына негізделгенін атап өтті. Парламенттік реформаны дайындау кезінде Конституция жобасына қосылған қазақстандықтардан 10 мыңнан астам ұсыныс пен өтініш келіп түсті. Мәжіліс Спикері Павлодар облысының ғалымдары, тұрғындары, сарапшылары мен қоғам өкілдері осы ірі тарихи кезеңнің белсенді қатысушыларының бірі болғанын атап өтті.

– Қоғамның талабын және заман тынысын терең түсіне отырып, Мемлекет басшысы Ұлттық құрылтайда ұсынылған өзгерістердің

ауқымы мен маңыздылығы жаңа Конституция қабылдаумен пара-пар екенін атап өтті. Бұл Конституциялық комиссияның жұмысы барысында нақтыланды. Біз бәріміз Президенттің жобаны әзірлеу процесін өз бақылауында ұстап, комиссия басшыларын және мүшелерін үнемі қабылдап отырғанына куә болдық. Осы кездесулерде Президентіміз жаңа Конституцияның тұжырымдамалық идеяларына, негізгі қағидаттары мен іргелі құндылықтарына қатысты бағыт-бағдарды айқындап, олардың мәні мен мазмұнын белгіледі. Сондықтан Жалпыұлттық коалиция атынан біз Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев біздің Әділетті және Прогрессивті Қазақстанның жаңа халықтық Конституциясының бастамашысы әрі архитекторы болды деп нақты айта аламыз, – деді Ерлан Қосанов.

Ол жаңа Конституция азаматтардың сұранысын ескере отырып, саяси жүйе мен барлық қоғамдық институттарды жаңа жағдайда жаңғыртуға бағыт беретін маңызды құжат екенін атап өтті. Кездесу қатысушылары жаңа Конституция жобасын осы уақыт ішінде қоғамда кеңінен талқыланудың арқасында терең түсінгендерін айтты. Бұл қағидаттар құжаттың кіріспе бөлімінен бастап-ақ айқын көрініс тапқан.

Жалғасы 3-бетте.

МЕКТЕП ЭТИКАСЫНЫҢ ӨЗЕГІ – ӘДІЛДІК ПЕН ЖАУАПКЕРШІЛІК

ҚАЗАҚСТАНДА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУ БАҒЫТЫНДАҒЫ РЕФОРМАЛАР ЖАҢА КЕЗЕҢГЕ ҚАДАМ БАСТЫ. БҮГІНДЕ МЕКТЕПТЕРДЕ БАСҚАРУ САПАСЫН АРТТЫРУ, ПЕДАГОГ МӘРТЕБЕСІН НЫҒАЙТУ, ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ ЖӘНЕ БІЛІМ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ БОЙЫНША ЖҮЙЕЛІ ЖҰМЫСТАР ЖҮРГІЗІЛУДЕ. МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚОЙҒАН МІНДЕТТЕРГЕ СӘЙКЕС ОҚУШЫЛАРДЫҢ САПАЛЫ БІЛІМ АЛУЫНА ТЕҢ МҮМКІНДІК ЖАСАУ, ЖАС ҰРПАҚТЫ ЗАМАНАУИ ДАҒДЫЛАРҒА БАУЛУ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ – БАСТЫ НАЗАРДА. ОСЫ БАҒЫТТАҒЫ БАСТАМАЛАР МЕН БІЛІМ САЛАСЫНЫҢ БОЛАШАҒЫ ТУРАЛЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРІ ЖҮЛДЫЗ СҮЛЕЙМЕНОВАМЕН СҰХБАТТАСҚАН БОЛАТЫНБЫЗ.

– Еліміз тәуелсіздік алғалы бері министрлер жиі ауысатын, әрқайсысы жаңа реформа әкелетін білім саласын басқарудың бүгінгі қиындығы қандай болып отыр?

– Білім саласы – кез келген мемлекеттің болашағын қалыптастыратын күрделі жүйе. Сондықтан бұл саладағы кадрлық өзгерістерді немесе реформаларды жекелі тұлғалардың қалауы емес, заман талабы мен қоғамдық сұранысқа сай туындаған қажеттілік деп түсіну керек. Бұл саланы басқарудың басты сәтсіздігі стратегиялық сабақтастықты сақтау. Біз «жаңа реформа» жасауды емес, басталған игі істерді жүйелі жалғастырып, оны бүгінгі жаһандық трендтермен ыштастыруды мақсат етеміз. Тәуелсіздік алғаннан бері саладағы әр кезеңнің өз міндеті болды: алғашқы жылдары инфрақұрылымды сақтап қалу маңызды болса, кейін біртіндеп сапаны арттыру енді міне халықаралық стандарттарға (ЭБДҰ, TALIS, PISA) бет бұру кезеңі келді.

Жалғасы 5-бетте.

АҚ КӨЙЛЕГІМ БАР ДЕЙСІҢ...

КИІМ-КЕШЕК ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ҚҰНЫ ҚАНДАЙ?

СӘН ИНДУСТРИЯСЫ ӘЛЕМДЕ 60-75 МИЛЛИОН АДАМДЫ ТІКЕЛЕЙ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТЫП ОТЫР. ОЛАРДЫҢ ШАМАМЕН 80 ПАЙЫЗЫ – ӘЙЕЛДЕР. БІРАҚ ЖАҒАҢДЫҚ ДЕҢГЕЙДЕ ЖҰМЫСШЫЛАРДЫҢ 2 ПАЙЫЗЫ ҒАНА ӨМІР СҮРУГЕ ЖЕТКІЛІКТІ ЖАЛАҚЫ АЛАДЫ. ЖҰМЫСШЫЛАРДЫҢ ЖАРТЫСЫНДА ӘЛЕУМЕТТІК КЕПІЛДІК ПЕН РЕСМИ КЕЛІСІМШАРТ ЖОҚ.

2»

ОЛИМП ШЫҢЫН БАҒЫНДЫРҒЫМ КЕЛЕДІ

МЕН 500, 1 000 ЖӘНЕ 1 500 МЕТРЛІКТЕ АЛТЫН МЕДАЛЬ ИЕЛЕНДІМ. КОМАНДАЛЫҚ ЖАРЫСТА ДА ЖЕҢІМПАЗ АТАНДЫМ. 3 000 МЕТРЛІК СЫНДА КҮМІС ЖҮЛДЕ АЛДЫМ. БҮЛ АТАҚҚА АУСТРИЯЛЫҚ ДЖАНИН РОСНЕР ЕКЕУІМІЗ ТАЛАСҚАН ЕДІК. АЛАЙДА ОНЫҢ 3 000 МЕТРЛІКТЕГІ ЖЕҢІСІ ҰПАЙ САНЫ БОЙЫНША МЕНЕН ЖОҒАРЫ КӨТЕРІЛУГЕ МҮРША БЕРМЕДІ. СОНДЫҚТАН МЕН ТӨРТ ДҮРКІН ӘЛЕМ ЧЕМПИОНЫ АТАҒЫМЕН ҚАТАР АБСОЛЮТТІ ЧЕМПИОН АТАҒЫН ҚОСА ИЕЛЕНДІМ. МАҒАН ДЕЙІН КӨПСАЙЫС НӘТИЖЕСІ БОЙЫНША МҮНДАЙ НӘТИЖЕНІ ЕШКІМ ТІРКЕМЕГЕН. ДЕЙТҮРҒАНМЕН, БІЗДІҢ ҚОРЖЫҢҒА 2022 ЖЫЛДАН БАСТАП ӘЛЕМ ЧЕМПИОНАТТАРЫНЫҢ ТҮРЛІ ЖҮЛДЕСІ ТҮСТІ. АЛИНА ДУРАНОВА ЖЕКЕЛЕЙ СЫНДА ЖАҚСЫ ӨНЕР КӨРСЕТТІ. КОМАНДАЛЫҚ СЫНДА ДА КЕРЕМЕТ НӘТИЖЕЛЕР ТІРКЕЛГЕН. АЛАЙДА КӨПСАЙЫС НӘТИЖЕСІ БОЙЫНША МҮНДАЙ НӘТИЖЕ БОЛҒАН ЕМЕС.

8»

ГЕНДЕРЛІК САЯСАТ: ІРКІЛҮ МЕН ІЛГЕРІЛЕУ

Ділда УӘЛИБЕК

Басы 1-бетте.

МЕМҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ 56 ПАЙЫЗЫ – ӘЙЕЛДЕР

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында елімізде басшылық қызметтегі әйелдердің үлесі 10 пайыздан аспаған екен. Қазіргі нәтижеден айтарлықтай өзгеріс байқалмайды, дегенмен 2 министрлікті әйел басқарып отыр, сонымен қатар Үкімет құрамында 8 әйел вице-министр және 3 аппарат басшысы бар. Парламентте жалпы депутаттардың шамамен 19 пайызы – әйелдер. Ал мәсiхаттардағы әйелдердің үлесі – шамамен 23 пайыз.

Кейінгі 5 жылда еліміздің ірі компанияларының директорлар кеңестеріндегі әйелдердің үлесі 10 пайыздан 14 пайызға дейін, ал басқарушы құрамдағы үлесі 15 пайыздан 16 пайызға дейін өскен. Мәселен, «Самұрық-Қазына» тобының жоғары басшылық құрамындағы әйелдердің үлесі – 18 пайыз. Алайда 100 ірі компанияның тек 42-сінде ғана әйелдер директорлар кеңесінің құрамына кірген. Ал компаниялардың 55 пайызында кеңес құрамында бірде-бір әйел жоқ. Негізгі шешім қабылдайтын лауазымдағы әйелдердің үлесі әлі де өте төмен: директорлар кеңесі төрағаларының тек 3 пайызы ғана әйелдер, ал бас директорлар қатарында небәрі 7 әйел бар.

Мемлекеттік қызметкерлердің жартысынан астамы – әйелдер. Олардың жалпы үлесі шамамен – 56 пайыз. Соның ішінде 39 пайызы басшылық қызмет атқарады.

Жалпы, әйелдер еліміздегі экономикалық белсенді халықтың жартысын құрайды. Олардың шағын және орта бизнестегі үлесі жоғары: әйел-кәсіпкерлердің үлесі 48 пайызға жеткен. Олар қызмет көрсету, сауда, жеңіл өнеркәсіп және білім беру салаларында

белсенді. Мәселен, жеңіл өнеркәсіпте әйелдердің үлесі 70 пайызға дейін жетсе, білім беру саласында – 75 пайыздан жоғары, денсаулық сақтау саласында – 65 пайыздан асады. Ішкі істер органдарында 280 әйел тергеуші жұмыс істейді.

ТЕҢДІК ТІРЕГІ – ЗАҢ

Еліміз БҰҰ-ның Әйелдерді алалау, кемсітудің барлық формасын жою туралы конвенциясын (CEDAW) ратификациялаудан бастап, ұлттық заңнамаға гендерлік теңдік принциптерін енгізуге дейін бірқатар маңызды қадам жасады. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес саласында жүйелі институционалдық шешімдер қабылдады. Соның бірі – тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заңның қабылдануы.

Ішкі істер министрлігінде арнайы басқарма құрылып, зардап шеккендерге көмек көрсету мақсатында қолдау орталықтарының саны 33-тен 104-ке дейін өсті. Сондай-ақ қиын жағдайдағы отбасыларды анықтайтын мобильді топтар құрылды. Қазір 50 дағдарыс орталығы жұмыс істейді, онда 4,5 мыңнан астам әйел балаларымен бірге көмек алған.

ТАРАЗЫ ТЕҢЕСПЕЙ ТҮР

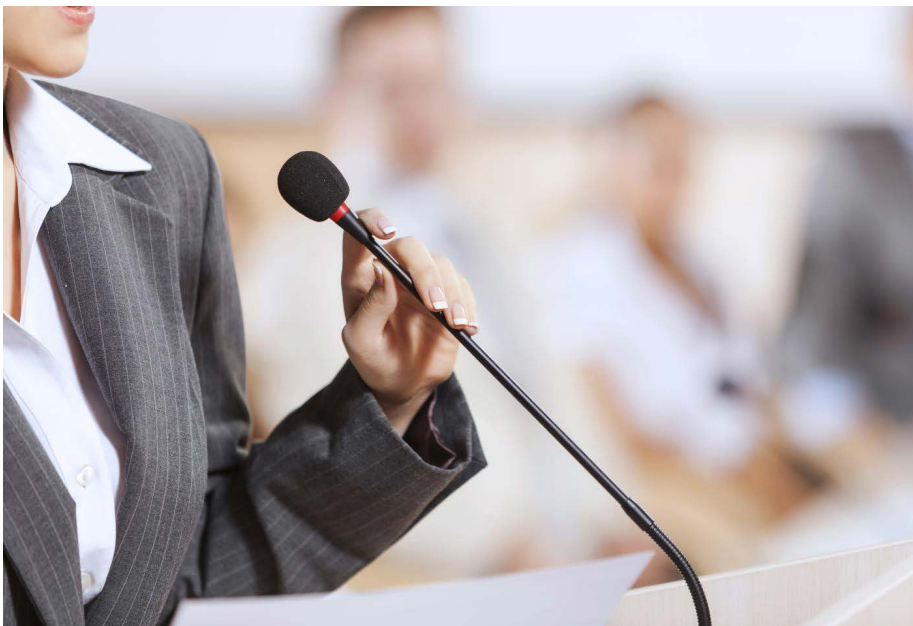
Заңнамалық реформалардың нәтижесі халықаралық бағалауларда да көрінді. Быыл қаңтарда жарияланған Жорджтаун университетінің «Әйелдер, бейбітшілік және қауіпсіздік» және қауіпсіздік» индекcінде Қазақстан 181 елдің ішінде 72-орынды иеленді. Бұл көрсеткіш бойынша еліміз ТМД-ның көптеген мемлекетін, сондай-ақ Түркия, Қытай, Израиль және Ресейді басып озды. Рейтингі Джорджтаун университетінің Әйелдер, бейбітшілік және қауіпсіздік институты Норвегиядағы Осло бейбітшілікті зерттеу институтының сарапшыларымен бірлесіп әзірлейді. Индекстің негізгі мақсаты – елдерде

әйелдердің құқығы қаншалықты қорғалатынын, олардың қауіпсіздігі мен әл-ауқаты қалай қамтамасыз етілетінін көрсету.

Дегенмен 2025 жылы Қазақстан гендерлік алшақтықтың жаһандық индекcінде 148 елдің ішінде 92-орынды иеленіп, 0,698 балл жинады. Бұл 2024 жылмен салыстырғанда төмен көрсеткіш, себебі өткен жылы 0,710 балмен 76-орында болғанбыз. Бір жылда 16 позицияға төмендеу жағдай нашарлағанын білдірмесе де, басқа елдер жылдамырақ жылжып жатыр деген белгі деген сөз.

Дүниежүзілік экономикалық форум жыл сайын жариялайтын бұл индекс гендерлік теңдіктің қазіргі жай-күйін және оның эволюциясын төрт негізгі өлшем бойынша бағалайды: экономикаға араласу және мүмкіндіктер, білім деңгейі, денсаулық және өмір сүру ұзақтығы, сондай-ақ саяси құқықтар мен мүмкіндіктер. 2006 жылдан бері жарияланып келе жатқан бұл индекс – елдердің гендерлік алшақтықты қысқарту бағытындағы ілгерілеуін бағалайтын ең ұзақмерзімді көрсеткіштердің бірі. 19-басылымда әлемдік экономиканың үштен екісін қамтитын 148 ел бағаланған. Қазақстан денсаулық сақтау саласында (33-орын) және жоғары білімде (1-орын, толық паритет) өте жақсы нәтиже көрсеткен. Экономикаға араласу мен мүмкіндіктер субиндекcінде жағдай күрделі: 2024 жылғы 28-орыннан 2025 жылы 61-орынға ойысу бұл жай ғана статистикалық флуктуация емес, еңбекақыдағы алшақтықтың тұрақты түрде сақталуын айғақтайды. Көрсеткіші ең төмен субиндекс – саяси мүмкіндіктер: 117-орын, 0,111 балл. Әйелдердің дәстүрлі «қамқорлық» салаларына, ал ерлердің STEM бағыттарына шоғырлануы болашақта еңбекақы айырмашылықтарының сақталуына әкелуі мүмкін кәсіби сегрегацияны көрсетеді.

Өмір бойы гендерлік зорлық-зомбылыққа ұшыраудың деңгейі – 16 пайыз. Ана өлімі – 100 мыңға шаққанда 10 жағдай. Жалпы, туу коэффициенті – бір әйелге шаққанда 3,01 бала.

ДЕГЕНМЕН 2025 ЖЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ГЕНДЕРЛІК АЛШАҚТЫҚТЫҢ ЖАҒАНДЫҚ ИНДЕКСІНДЕ 148 ЕЛДІҢ ІШІНДЕ 92-ОРЫНДЫ ИЕЛЕНІП, 0,698 БАЛЛ ЖИНАДЫ. БҰЛ 2024 ЖЫЛМЕН САЛЫСТЫРҒАНДА ТӨМЕН КӨРСЕТКІШ, СЕБЕБІ ӨТКЕН ЖЫЛЫ 0,710 БАЛМЕН 76-ОРЫНДА БОЛҒАНБЫЗ. БІР ЖЫЛДА 16 ПОЗИЦИЯҒА ТӨМЕНДЕУ, ЖАҒДАЙ НАШАРЛАҒАНЫН БІЛДІРМЕСЕ ДЕ, БАСҚА ЕЛДЕР ЖЫЛДАМЫРАҚ ЖЫЛЖЫП ЖАТЫР ДЕГЕН БЕЛГІ ДЕГЕН СӨЗ.

Жалпы алғанда, Қазақстан гендерлік теңдік бағытында институционалдық және құқықтық негіз қалыптастырып үлгерді. Білім беру мен денсаулық сақтау салаларында айтарлықтай жетістіктер бар, әйелдердің экономикалық белсенділігі жоғары, мемлекеттік қызметте олардың үлесі басым. Тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күрес тетіктері күшейтіліп, қолдау

инфрақұрылымы кеңейтілді. Алайда халықаралық индекстер көрсетіп отырғандай, басты мәселе – осы жетістіктерді саяси ықпал мен экономикалық табысқа толық айналдыра алмай отырмыз.

Гендерлік теңдік әлеуметтік әділеттің ғана емес, елдің экономикалық тұрақтылығы мен бәсекеге деген қабілетінің де өлшемі бола алады.

АҚ КӨЙЛЕГІМ БАР ДЕЙСІҢ...

КИІМ-КЕШЕК ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ҚҰНЫ ҚАНДАЙ?

Ділда УӘЛИБЕК

Сөреде бос орын болмаса да, киетін түк жоқ. Жаңа киім алсаң, өзің де, дүние де жарқырап шыға келетін секілді болады да тұрады. Көйлекпен бірге сенімділікті де қоса сататын секілді. Айнаға қарап тұрып «адам көркі – шүберек» деген сөзді қалай дәл тауып айтқан деп таңырқайсың. Міне, дәл осы ой жаһандық киім-кешек нарығын дамыл таптырмай дөңгелетіп тұрған қозғаушы күшке айналдырып отыр.

Жаһандық сән индустриясы бүтінде жай ғана подиумдар мен жылтырақ журналдар емес. Бұл – шамамен 1,5 триллион долларлық алып нарық. Бірақ қызылды-жасылды мақпал-масатының артында күрделі қайшылықтар мен үлкен проблемелар жатыр.

АҚШАДАН ДА ҚЫМБАТ КҮН

Кейінгі жиырма жылда киім өндірісі екі есеге жуық өскен. Қазір әлемде жылына 100-150 миллиард дана киім тігіледі. Тұтынушылар 2 000 жылмен салыстырғанда 60 пайызға көбірек киім сатып алады, бірақ әр киімді екі есе аз уақыт киеді. Киім кию жиілігі 36 пайызға қысқарған. Сән тез өзгереді, киім тозып үлгермейді, сол күйі қоқысқа кетеді. Әр секунд сайын бір жүк көлігіне тен киім өртеледі немесе қоқыс полигонына жіберіледі, барлық өндірілген талшықтың 87 пайызы ақырында қоқысқа кетеді. Жалпы, бұл өнеркәсіп жыл сайын 92 миллион тонна қалдық шығарады. Қайта өңделетін киім үлесі 1 пайыздан аз.

Су мәселесі одан да күрделі. Мақтадан тігілген бір футболканы шығаруға шамамен 2 700 литр су кетеді екен. Бұл бір адамның үш жылға жуық ішетін суына тең. Жалпы, сала жылына 215 триллион литр су тұттынады. Әлемдік ағынды сулардың 20 пайызы матаны бояу мен өңдеуге кетеді.

Мата құрамы бойынша сараласақ, нарықтың 54 пайыздан астамы – полиэстер. Мақта – шамамен 24 пайыз. Пластик негізіндегі талшық өндіру үшін жыл сайын жүздеген миллион баррель мұнай жұмсалады. Синтетикалық киімді жуу нәтижесінде мұхиттарға жылына жарты миллион тоннаға жуық микроталшық түседі, бұл барлық микропластиктің 35 пайызына тең.

Киім-кешек индустриясы әлемдегі көмірқышқыл газының шамамен 10 пайызын шығарады: бұл барлық халықаралық ауа райы мен теңіз тасмалын қосқаннан да көп. Егер бұл жағдай өзгермесе, 2030 жылға қарай саланың шығарған

парник газы тағы 50 пайыздан астам өсуі мүмкін.

Киімді әдеттегіден 9 айға ұзағырақ кию көміртек, суды ысырап ету және қалдықты 20-30 пайызға азайтуға мүмкіндік береді екен.

АҚТАЛМАЙТЫН ЕҢБЕК

Сән индустриясы әлемде 60-75 миллион адамды тікелей жұмыспен қамтып отыр. Олардың шамамен 80 пайызы – әйелдер. Бірақ жаһандық деңгейде жұмысшылардың 2 пайызы ғана өмір сүрте жеткілікті жалақы алады. Жұмысшылардың жартысында әлеуметтік кепілдік пен ресми келісімшарт жоқ.

Азия-Тынық мұхиты аймағы жаһандық текстиль экспортының 60 пайыздан астамын қамтамасыз етеді. Кейбір елдерде тігін секторында 14-16 сағаттық жұмыс күні қалыпты құбылыс саналады. Алпауыт брендтердің тек 5 пайызы ғана фабрикалар тізімін жариялайды. Шикізат жеткізушілерінің жартысына жуығы толық бақыланбайды. Балалар еңбегі мен мәжбүрлі еңбек тәуекелі бірқатар мақта өндіруші елде бар.

КИІЛГЕН КИІМ САТУ НАРЫҒЫ ДАМЫП КЕЛЕДІ

Соған қарамастан нарық одан ары құлашын кеңге жайып келеді. 2025 жылға қарай әлемдік киім мен аяқ киім алуға жұмсалған ақша көлемі 2,25 триллион долларға жетуі мүмкін. Fast fashion сегменті 2027 жылға қарай 163 миллиард долларға жетеді деген болжам бар. Онлайн сауда үлесі он жыл бұрынғы 12 пайыздан 30 пайызға дейін өсті.

Бірақ дәстүрлі модельмен қатар жаңа нарықтар да қарқынды дамып келеді.

Мақтадан тігілген бір футболканы шығаруға шамамен 2 700 литр су кетеді екен. Бұл бір адамның үш жылға жуық ішетін суына тең. Жалпы, сала жылына 215 триллион литр су тұттынады. Әлемдік ағынды сулардың 20 пайызы матаны бояу мен өңдеуге кетеді.

АРЗАН СЫЙАҚЫ

Сән индустриясының дамуы тек өндіріс пен логиканың жеделдеуіне байланысты емес. Оның басты қозғаушы күші – адамның психологиялық механизмдері.

Сауда жасау – тек экономикалық акт ғана емес, миға дофамин бөлетін нейробиологиялық процесс. Жаңа көйлек немесе аяқ киім қысқа ғана уақытқа көңіліңізді көтереді. Бірақ ол әсер көбіне ол киімді бір киіп шыққаннан кейін су

сепкендей басылып қалады. Сол күйде қайта кешу үшін тағы бір жаңа киім сатып алу керек болады. Fast fashion осы механизмді пайдаланады: апталық жаңа топтамалар, бұдан кейін қайталанбайтын ұсыныстар, «қазір алмасаң – кеш қаласың» деп жасырын қысым жасау.

Әлеуметтік желілерде киім өзін-өзі көрсету құралына айналды. Бір киімді қайта қию образды қайталау деп саналады. Сарапшылар мұны «импрессионлық басқару» деп атайды: адам өзін басқалардың көзімен бағалайды. Одан бөлек, көбісі киімді бүтінгі емес, ертеңгі өзін ойлап алады: спортпен айналысқанда киімін, жұмысқа ауысқанда қажет болады деген сияқты. Шындығына келгенде, сөреде шаң жинап жылдап жата беруі мүмкін.

Сондай-ақ экономикалық белгісіздік артқан сайын адамдар ұсақ, қолжетімді көңіл көтеру тетіктеріне жиі жүгінеді екен. Арзан көйлек немесе аяқ киім сатып алу сондай сезім сыйлайды. Бұл – қаржы мен өмірлік тұрақсыздыққа қарсы психиканың

қорғанысы. Қымбат зат сатып алғанда қателесуге қорқамыз, ал арзан тауар импульсивті шешімге итермелейді. Нәтижесінде, бір адамның импульсивті саудасы 92 миллион тонна текстиль қалдығына, ысырап болған 215 триллион литр суға және 10 пайыз ұлы газға айналады.

Сапалы киім бастапқыда қымбат көрінуі мүмкін, бірақ оны жиі алмастырудың қажеті жоқ, сондықтан да үнемдеуге болады. Таза, сапалы матадан тігілген киім денсаулығымызға да пайдалы. Сондай-ақ тек қаржылық қана емес, психологиялық тұрақтылық та сыйлайды.

Осылайша, өзіміз үлде мен бүлдеге оранып, табиғатты жалаңаштап жатқандаймыз десек, артық емес. Сән индустриясы ұсынысты өзгертпейінше, сураныс өзгермейді деп үзділді-кесілді тұжырым жасау оңай. Бірақ сураныс адамның ішкі психологиясына негізделетінін ұмытпау қажет. Киім киіміз келе ме, әлде арзан сезім сатып алғымыз келе ме, мәселе – сонда.

ТЕҢ МҮМКІНДІКТЕР ҚОҒАМЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗІ

Соңы. Басы 1-бетте.

«Торайғыров университетінің» аға оқытушысы, саясаттанушы Борис Поломарчук жаңа Конституция Қазақстан халқының әртүрлілігін нағыз күшке айналдыратынын, ал ұлтаралық келісім – болашақ қауіпсіздігінің кепілі екенін және жаңа Конституция осы міндетке жауап беретінін атап өтті.

Университет доценті Айман Зейнулина жаңа Ата Заң жобасында қай заманда да қазақ интеллигенциясының мұраты болған құндылықтар мен мән жиылып, тоғысқанын айтты. Бұл – әділет пен заңның үстемдігі, ғылым мен білімнің дамуына басымдық, адамға бағдарланған мемлекет және интеллектуалды, прогрессивті ұлт құру бағыты.

Сөз сөйлегендер Конституция деңгейінде адамның абыройын, заң алдындағы теңдіпін, шыққан тең ұлты, наным немерсе діні бойынша кемсітушіліктің болмауын бекіту маңыздылығын, сондай-ақ елдің тағдыры бәрінің ортақ жауапкершілігі екенін көрсететін бірлік идеясына назар аударды.

Сонымен қатар павлодарлықтар жаңа Конституцияны қабылдаумен экология мәселелерін шешуге үлкен үміт артып отыр. Ата Заң жобасында жоғары экологиялық мәдениет принципін және адамдардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін ақпаратты жасыруға жауапкершілік енгізу азаматтардың жылдар бойғы өтініштеріне нақты жауап болды. Өнеркәсіптік аймақ тұрғындары бұл шараны табиғатты сақтау және халықтың денсаулығын қорғауға бағытталған әділ қадам деп санайды.

Жаңа Ата Заң жобасында бекітілген принциптердің тәжірибеде қалай іске асқаны туралы өңірлік TURGYNDAR AMANATY жобасының қатысушылары, яғни жергілікті тұрғындар өздері айтып берді. Жоба тұрғындардың үйлері мен аулаларындағы мәселелерді бірлесіп шешуге жағдай жасауға бағытталған.

Осы бастама аясында өңірлерде тұрғындар, Мүлік иелерінің бірлестігі (МИБ), ПИК, депутаттар және қалалық қызметтер арасындағы кешенді өзара әрекет моделі құрылды.

Мұндай жүйе тұрғындарға өз үйлерін басқаруға тікелей қатысуға және қабылданған шешімдер үшін жауапкершілік алуға мүмкіндік береді. Тұрғындардың пікірінше, бұл тәсіл Мемлекет басшысының қоғамның ел басқаруына қатысуын кеңейтуді мақсат еткен реформаларымен үндеседі. Оның логикалық жалғасы – жаңа Конституция жобасы, яғни әр азамат адал еңбек етіп, өз тағдырын өзінің қалыптастыра алатын тең мүмкіндіктер қоғамының құқықтық негізі.

Жаңа Конституцияның қабылдануы аясында жастарға цифрлық ортада, білім, ғылым, мәдениет және саясат салаларында ашылатын жаңа мүмкіндіктер туралы Павлодар облысының креативті жастары өкілдерімен IT колледжінде өткізілген ашық микрофон форматындағы кездесуде талқыланды.

Жастар Мемлекет басшысының жаңа Конституция жобасына енгізілген негізгі қағидалардың бірі – адам капиталының маңыздылығы екенін атап, осы стратегияны қолдайтынын және білімдері мен қабілеттерін ел дамуына үлес қосуға дайын екенін білдірді. Сондықтан олар ғылыми зерттеулер жүргізуге, инновацияларды енгізуге, заманауи білім беру бағдарламаларына қолжетімділікті кеңейтуге және адал еңбекке нақты мүмкіндіктер ашатын жаңа Конституцияны таңдайды. Студенттер осы нормалар Басты құжат деңгейінде бекітіледігінің арқасында өз болашағына сенімді қарап, туған

елінде өмірі мен кәсіби қызметін жоспарлай алатынын атап өтті.

Павлодар алюминий зауытының алаңында облыстың алюминий кластері мен энергетикалық кәсіпорындары өкілдерімен мазмұнды әңгіме өрбіді. Талқылау барысында Коалиция мүшелері павлодарлық өндіріс қызметкерлерінің назарын еңбек адамының мүддесін қорғауға аударды. Жобадан жұмыс орындарының қауіпсіз жағдайлары, әділ әрі кемсітусіз еңбек ақы төлеу, сондай-ақ заңға сәйкес әлеуметтік қорғау нормалары бекітілген. Мемлекет минималды әлеуметтік стандарттарды қамтамасыз етуге және жұмыспен қамтуды қолдауға міндеттеме алады. Өндіріс саласының өкілдері атап өткендей, бұл ережелер ірі өндіріс орындары мен энергетикалық нысандар үшін қолданбалы мәнге ие, яғни олар өндірістік қауіпсіздік пен еңбек ұжымдарының тұрақтылығына тікелей байланысты.

Павлодар облысының тұрғындары 15 наурызда өз пікірлерін ашық білдіріп, елдің тұрақты болашағын қалыптастыруға өз үлестерін қосуға дайын.

Жалпыұлттық Коалицияның баспасөз қызметі
Суретті түсірген:
Талғат Таныбаев, Әли Ғалым
Дайындаған:
«AMANAT MEDIA GROUP» ЖШС
Тапсырыс беруші:
М.Ж. Оспанов
«AMANAT» партиясы»
ҚБ қаражатынан төленді

КӨШБАСШЫ ӘЙЕЛДЕР ЖИЫНЫ

ЕЛОРДАДАҒЫ ЕХРО КОНГРЕСС-ОРТАЛЫҒЫНДА «ӘЙЕЛ ӘЛЕМІ – ЕЛ ТАҒДЫРЫНА ЖАУАПКЕРШІЛІК» ҰРАНЫМЕН КӨШБАСШЫ ӘЙЕЛДЕРДІҢ КЕЗДЕСУІ ӨТТІ. ІС-ШАРАДА ПАРЛАМЕНТ МӘЖІЛІСІНІҢ ТӨРАҒАСЫ ЕРЛАҢ ҚОШАНОВ ЖӘНЕ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРДІҢ ОРЫНБАСАРЫ – МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ МИНИСТРІ АИДА БАЛАЕВА СӨЗ СӨЙЛЕДІ. ЗАЛДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАРЛЫҚ Өңірінен келген мыңға жуық КӨШБАСШЫ ӘЙЕЛ – БІЛІМ БЕРУ, ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ, КӘСІПКЕРЛІК, ҒЫЛЫМ, ӘЛЕУМЕТТІК САЛАЛАРЫНЫҢ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ СЕКТОРДЫҢ Өкілдері жиналды. ІС-ШАРА АЯСЫНДА ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯНЫ ҚАБЫЛДАУ БОЙЫНША 15 НАУРЫЗДА ӨТЕТІН РЕФЕРЕНДУМ ТАЛҚЫЛАНДЫ.

Сөз басында Мәжіліс Спикері, «AMANAT» партиясының Төрағасы, «Әділетті және Прогрессивті Қазақстанның Халықтық Конституциясы үшін!» Жалпыұлттық коалициясының Жетекшісі Ерлан Қошанов Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев гендерлік саясатқа ерекше мән беретінін атап өтіп, ел Президентінің әйелдер қауымының жұмысқа өте құпты, әр іске тыянақты, жауапкершілікпен қарайтыны арқылы ерекшеленетіні, сондықтан оларға ең сезімтал әрі әлеуметтік маңызы жоғары салалар тапсырылатыны туралы айтқан сөзін еске салды.

Ерлан Қошанов қоғамдағы әйелдердің рөлі туралы айта келе, олардың адамға деген қамқорлығы, отбасы тағдырына деген жауапкершілігі және балалардың болашағына алаңдаушылығы мемлекеттегі адамгершілік құндылықтарының берік негізін қалыптастыратынын атап өтті. Оның айтуынша, дәл осы құндылықтар бүгінде жаңа Конституцияның негізгі қағидаларынан көрініс табады. Оның өшеінде адам, оның қадір-қасиеті, қауіпсіздігі және дамуына берілген мүмкіндіктер тұр.

Сондай-ақ Мәжіліс Спикері Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев терең интеллектуалды тұлға ретінде қазақстандықтарды білімді, кітап оқитын әрі ойлана білетін ұлт ретінде көргісі келетіні туралы арманымен үнемі бөлісіп жүретінін атап өтті.

– Президент бірнеше рет атап өткендей, әр адам білім алуға, өзін дамытуға талпынуға тиіс. Қасым-Жомарт Тоқаевтың осы өмірлік көзқарасы жаңа Конституцияның идеологиясымен үндеседі. Онда еліміздің білімді және прогрессивті қоғамға қарай даму жолы айқындалған. Оның басты байлығы – адам капиталы және жастардың терең білімі. Қарапайым тілмен айтқанда, бұл біздің балаларымыз бен немерелеріміз білімнің терең құндылығын түсініп, ғылымға, мәдениетке ұмтылады деген сөз. Бәлкім, бұл – Президенттің ең асыл арманы, енді Конституцияның өзегіне айналады, – деді ол.

Сондай-ақ Ерлан Қошанов «AMANAT» партиясының Әйелдер қанаты аз уақытта еліміздегі ең белсенді қоғамдық-саяси алаңдардың біріне айналғанын атап өтті. Үш жылда белсенді әйелдер қыз-келіншектерді қолдауға, балаларды қорғауға және

отбасылық құндылықтарды нығайтуға бағытталған жүздеген бастаманы жүзеге асырды. Әйелдер «Қарызсыз қоғам», «Ауыл аманаты», Tomiris, «Бақытты отбасы», «Кедергісіз келешек» сияқты партияның әлеуметтік жобаларын жүзеге асыру ісінде маңызды рөл атқарып келеді.

Мәжіліс Спикерінің айтуынша, әйелдер тарапынан атқарылып жатқан жұмыс білім беру бастамаларын дамыту ісінде де айқын байқалады. Мәселен, Әйелдер қанатының атсалысуымен әйелдер көшбасшылығына қатысты магистрлік бағдарлама әзірленіп, ол Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетімен және Al-maty Management University-мен бірлесіп жүзеге асырылуда.

Сонымен қатар ол Әйелдер қанатының белсенділері заң шығару қызметіне де елеулі үлес қосып келе жатқанын айтты. Олардың бастамасымен тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күреске бағытталған заң қабылданды, сондай-ақ психологиялық

қызмет көрсету ісін дамытуға қатысты түзетулер әзірленді. Бұдан бөлек, дәл осы белсенді әйелдер аутизмге шалдыққан балаларды және ерекше балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларды қолдау мәселесін көтеріп, соның негізінде тиісті заң жобасын әзірлеуге және балалардың дамуындағы ауытқуларды ерте диагностикалау жүйесін енгізуге бастамашы болды.

Жалпы, бүгінде әйелдер билік органдарында, бизнесте және қоғамдық ұйымдарда басшылық қызметтерді барынша көп атқара бастады. Олардың белсенділігі мемлекетті жаңғыртудың нақты қозғаушы күшіне айналып отыр. Мұның барлығы – әйелдерді қолдауға бағытталған жүйелі мемлекеттік саясаттың нәтижесі.

Ерлан Қошанов жаңа Конституцияда отбасы институты мен дәстүрлі құндылықтарды қорғау ісіне ерекше назар аударылғанын атап өтті. Ата Заң жобасында неке ер мен әйелдің ерікті және тең құқықты

одағы екені нақты бекітілді. Бұл балалардың дүниеге келуі мен тәрбиеленуіне қажет берік негіз қалыптастырады. Сонымен қатар мемлекет әйелдердің құқығын қорғау шараларын күшейтеді. Атап айтқанда, «қыз алып қашу» әрекеті үшін жауапкершілік күшейтілді. Мемлекет басшысы Ұлттық құрылтай отырысында атап өткендей, бұл дәстүр емес, адам құқығын өрескел бұзу саналады. Осы қадамдардың барлығы отбасы институтын нығайтуға, әйелдердің ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғауға және қауіпсіз әрі әділетті қоғам құруға бағытталаып отыр.

Мәжіліс Спикері жер жүзінде жаңа қақтығыстар мен шиеленіс ошақтары пайда болып жатқанын да атап өтті. Жаһан жұртшылығының назарын аударған Иран төңірегіндегі жағдай ешкімді бейжай қалдырмайды. Сондықтан еліміздегі бейбітшілік, тұрақтылық және қоғамдық келісім – ең қымбат қазына. Оның айтуынша, Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың

салмақты саясаты мен жоғары халықаралық беделі арқылы Қазақстанда тұрақтылық пен ауызбіршілік сақталып келеді. Осыған байланысты, жаңа Конституция қабылдау – мемлекеттілікті одан әрі нығайтуға және басқару тиімділігін арттыруға бағытталған стратегиялық қадам. Ата Заң негізгі билік институттарының өкілеттігін нақты айқындап, президенттік басқару формасын елдегі тұрақтылықтың, реформалар сабақтастығының және орнықты дамудың негізі ретінде сақтайды. Сондай-ақ ол барлық билік тармағының үздіксіз, жүйелі және үйлесімді жұмысын қамтамасыз ету кепілі саналады. Бұл – ел ішіндегі тұрақтылықтың, орнақты дамудың және Тәуелсіздікті нығайтудың берік негізі.

Премьер-министрдің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі, Президент жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның Төрағасы Аида Балаева жаңа Конституция жобасы Қазақстанның әлеуметтік мемлекет ретіндегі сипатын сақтап қана қоймай, оны одан әрі нығайтатынын ерекше атап өтті. Вице-премьердің айтуынша, осы бағыттағы өзгерістер халықаралық деңгейде де оң бағаланып отыр. БҰҰ өкілдерінің пайымдауынша, Қазақстандағы конституциялық жаңғырту негізгі құқықтарды нығайтуға, институционалдық кепілдіктерді күшейтуге және гендерлік теңдіктің ұлттық даму басымдықтарының ажырамас бөлігі болып қала беруіне жаңа серпін береді.

Іс-шара барысында форум делегаттары жаңа Конституция жобасында қоғамның негізгі сұраныстары қамтылғанын атап өтті. Цифрлық ортада жеке деректерді қорғау нормаларын бекіту, ғылымға, білім мен инновацияға стратегиялық басымдық мәртебесін беру, отбасы институтын нығайту, ана мен баланы қорғау сынды маңызды мәселелерге де баса назар аударылды. Сондай-ақ инклюзивті білім беру ісін дамыту, медицина қызметкерлерін қолдау, құқықтық айқындықты қамтамасыз ету және жеке меншікті қорғау, қоғамдық диалогтағы бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі және волонтерлік қызметті институционалдық тұрғыда қолдау ісіне де ерекше мән берілді.

Жалпыұлттық Коалицияның баспасөз қызметі
Суретті түсірген:
Жаслан Жұмабеков, Талғат Таныбаев
Дайындаған:
«AMANAT MEDIA GROUP» ЖШС
Тапсырыс беруші:
М.Ж. Оспанов
«AMANAT» партиясы»
ҚБ қаражатынан төленді

ҚОҒАМ МҮДДЕСІНЕ БАСЫМДЫҚ БЕРГЕН АТА ЗАҢ

ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ЖОБАСЫ ЖАРИЯЛАНҒАННАН БЕРІ ҚОҒАМ ТАРАПЫНАН ЖАН-ЖАҚТЫ ТАЛҚЫЛАУЛАР ОРЫН АЛУДА. ҚОҒАМДА АЗАМАТТЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІҢ АРТҚАНЫ БАЙҚАЛАДЫ. БҰЛ ОТАНДАСТАРЫМЫЗДЫҢ ОРЫН АЛЫП ЖАТҚАН ЖАҢҒЫРТУЛАРҒА БЕЙЖАЙ ҚАРАМАЙТЫНЫН, ӨЗГЕРІСТЕРГЕ ТІКЕЛЕЙ ҮЛЕС ҚОСА АЛАТЫНЫНА ДЕГЕН СЕНИМІН КӨРСЕТЕДІ.

Мемлекет басшысы 2020 жылы Қазақстан халқына Жолдауында «Мемлекеттік биліктің барлық дерлік институттарын реформалау керек. Жаңғыртудың негізгі мақсаты – тұтас мемлекеттің тиімділігін арттыру. Егер азаматтарымыздың әл-ауқатын шын мәнінде жақсартқымыз келсе, олардың өздерін осы іске белсенді түрде тартқан жөн. Алдағы саяси реформалардың барлығы халықты мемлекет басқару ісіне кеңінен қатыстыруға бағытталуы керек» деген болатын. Бүгін біз соның нақты жүзеге асып жатқанын көріп отырмыз.

Жаңа Конституцияның жобасын әзірлеуде қоғам тарапынан берілген ұсыныс пікірлердің кең ауқымы және олардың ескерілуі билік пен қоғам арасындағы тұрақты диалогтың орнағанын көрсетеді. Мұның барлығы Президенттің тікелей бастамасымен қолға алынған «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасының жемісі.

Жаңа Конституцияның жобасын зерделеп қарағанда іргелі жаңашылықтарға толы екенін көруге болады.

Әділетті Қазақстан, Заң мен Тәртіп қағидаттарының жаңа Конституция жобасында орнығуы, мәдениет пен білім, ғылым мен инновация құндылықтарының бағдарға алынуы, жоғары экологиялық мәдениетті қалыптастырудың ескерілуі, тарихи-мәдени мұраны сақтау мен төл мәдениетті қолдаудың негізгі қағидаттарға айналуы бұрын соңды болмаған шешімді қадамдар.

Адам капиталын, білімді, ғылымды, инновацияны дамытуды мемлекет қызметінің стратегиялық бағыты деп тану жаңа Конституцияның негізгі ерекшелігін айқындайды.

Мемлекет басшысы «Біз жұрттан көш ілгері жүретін ел боламыз. Үйренетін де, үйрететін де ұлт боламыз» деген еді.

Меніңше, үйрететін ұлтқа айналудың кілті – осы адам капиталын дамытуға ерекше көңіл бөлу. Әлемдегі озық елдердің тарихына қарап отырсақ, олардың барлығы бүгінгідей деңгейге осы адам капиталына, ғылым мен білімге, инновацияға ден қоюдың арқасында жеткенін көреміз. Олай болса Адам капиталын дамытудың жаңа Конституцияда стратегиялық бағыт ретінде анықталуы біздің де болашағымыздың жарқын болуына жасалған сенімді қадам деп ойлаймын. Мұның барлығы Мемлекет басшысының «Адам мемлекет үшін емес, мемлекет адам үшін» деген іргелі қағидасынан бастау алады.

Тұтастай алғанда жаңа Конституция адамға бағдарланған мемлекеттік басқаруды орнықтырады.

Жаңа Конституцияның жобасында қоғамдық адамгершілік ұғымы бірнеше жерде қолданылады. **Бұл рұқсат етілгеннің шегін біліп, сол шектен шықпауға жауапкершілік жүктейді.**

Қоғамдық адамгершілік ұғымы кейбір сарапшылар тарапынан қызу талқыға түскені жасырын емес. Олардың арасында тіпті мұны адам құқын шектеудің тиімді құралы деп санайтындар табылады.

Меніңше, бұл біржақты түсініктен туындаған тұжырым.

Қоғамдық адамгершілік ұғымы бір қарағанда жай ғана түсінік сияқты көрінгенімен, кеңірек зерделгенде әлдеқайда ауқымды мазмұнға ие.

Енді осыған қысқаша тоқтала кетсем, менің ойымша **Конституцияның қоғамның құндылықтық бағдарын айқындап, рұқсат етілген шектерді белгілегені дұрыс.** Себебі жеке тұлғаға деген құрмет пен сенім, қоғамдық келісім өздігінен пайда болмайды. Олар адамның қадір-қасиетін қорғайтын және жауапкершілік мәдениетін қалыптастыратын нормалар арқылы сақталады. Оны жүзеге асыратын мемлекет қана.

Осы тұста, әсіресе, бүгінгі цифрлық дәуірде өзекті бір мысал келтіре кеткім келеді. Мәселен, өскелең жас ұрпақ әлеуметтік желіні ашқанда күн сайын агрессия мен зорлық құлғынның тасқынымен бетпе-бет келеді. Бір жағынан, «контент» пен «пикір еркіндігі» бой деген желеумен бұған көз жұма қарағанмен, екінші жағынан мұның күнделікті жағдайға айналуы қалыптасып келе жатқан жас ұрпақ үшін әдеттегі құбылыс ретінде қабылданады. Егер жасөспірім заңнан көрі күш маңызды, **ал өзгелерді төмендету – өзін дәлелдеудің тиімді жолы** деп ұғына бастаса, болашақта

оны тұтастай қоғамдық қатынастың қалыпты жағдайы деп танитын болады. Бірнеше жылдан кейін сол жасөспірім ересек өмірге қадам басады, сол кезде ол **өз көзқарасында бәріне рұқсат етілген деген түсінікте болса**, онда оның дұрыс ішкі мәдениетінің қалыптаспағаны. Енді мұның орнын ештеңемен толтыра алмайсың.

Сондықтан да қоғамның адамгершілік болмысын қорғау ең маңызды мәселе, яғни **ЕРКІНДІК ПЕН ЖАУАПКЕРШІЛІК БІР-БІРІНЕ ҚАРАМА-ҚАЙШЫЛЫҚҚА АЙНАЛМАЙ, ТЕНГЕРІМДЕ БОЛУҒА ТИІС.** Олай болса, жеке құқық пен қоғамдық мүдде, еркіндік пен қадір-қасиет арасында осындай **теңгерімді сақтауда мемлекет маңызды рөл атқарады.** Бұл жерде **МЕМЛЕКЕТТІ ЕРКІНДІКТІ ШЕКТЕУШІ РЕТІНДЕ ҚАРАМАУ КЕРЕК, КЕРІСІНШЕ ТЕНГЕРІМДІ ҰСТАП ТҮРУШЫ НЕГІЗ РЕТІНДЕ ҚАРАҒАН ЖӨН.**

Жаңа Конституцияның жобасында қоғамдық адамгершілік ұғымын бірнеше мәрте ескеру арқылы мемлекет негізгі құқықтар мен бостандықтарды реттеу кезінде қоғамның моральдық стандарттарын есепке алу үшін конституциялық негізге ие болады. Бұл – дұрыс.

Қоғамдық адамгершілік түсінігі қоғамдық келісім ұғымына жақын. Яғни, қоғамды біріктіретін ортақ құндылықтар мен ортақ мұраттар, ортақ келісімдер дегенге келеді. Еуропалық әлеуметтік-философиялық танымда қоғамдық келісім ұғымы әлдеқашан ғылыми айналымға еніп, кең зерделенген.

Қоғамдық келісім теориясына сәйкес, белгілі бір мемлекетте өмір сүретін адамдар **өздерінің құқықтарының бір бөлігін мемлекет пен қоғамның орнықтылығы үшін шектей отырып жаңа мүмкіндіктерге қол жеткізеді. Яғни, мемлекеттік тәртіптің орнауы арқылы олар өздерінің еркіндіктерінің қорғалуына кепілдік алады.**

Француз ойшылы Жан-Жак Руссо өзінің еңбектерінде мемлекеттің пайда болуы қоғамдық келісімнің нәтижесі деп

тұжырымдайды. Адамдар әділеттілік пен тәртіпті қамтамасыз ету мақсатында бірікте шешім қабылдайды. Бұл келісімде **әрбір азамат бүкіл қауымның игілігі үшін өз мойнына міндеттемелер алады.** Қоғамдық келісімде **ОРТАҚ ІПТІККЕ БАСЫМДЫҚ БЕРІЛЕДІ** және шешімдер көпшілік дауыспен қабылдануы тиіс. Сондықтан **қоғамның мүддесі қашанда басым саналады.** Жан-Жак Руссоның адам табиғатынан жақсылыққа ұмтылады деген идеясы **адамгершілік қағидалар жеке мүддеден жоғары тұруға тиіс** деген сенімге негізделген.

Әл-Фараби болса, **қоғамдық адамгершілікті шынайы бақытқа жетудің негізі** деп санаған. Әділеттілік пен парасаттылықты қоғамдық адамгершілікті құрайтын қасиеттер ретінде қараған. Сондықтан қоғамдық адамгершіліктің сақталуы және қорғалуы маңызға ие.

Жаңа Конституция жобасының 15-бабының 5-тармағында *«Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын іске асыру басқа тұлғаның құқықтарын бұзбауға және бостандықтарын шектемеуге тиіс, конституциялық құрылыс негіздеріне, қоғамдық тәртіпке, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысына нұқсан келтірмеуге тиіс»* деп көрсетілген. Осылайша, жаңа жобадан қоғамдық мүддеге ерекше басымдылық берілген. Бұл жоғарыда айтқан **рұқсат етілгеннің шегін біліп, сол шектен шықпауға жауапкершілік арқалауды** білдіреді. Сондықтан ОНЫ БЕЛГІЛІ БІР ЖАҒДАЙДА ЖЕКЕ АДАМНЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ШЕКТЕУ ДІП ЕМЕС, ЖАУАПКЕРШІЛІГІН БЕКІТУ деп түсінген абзал. Басқаша айтқанда, бір адамның бостандығы екінші адамның бостандығы басталған жерде аяқталады. Өзгеше болуы мүмкін емес. Олай болса жаңа Конституция жобасында қоғамдық мүддеге басымдылықтың берілуі қоғамда ортақ ізілікті орнықтырудың бастамасы деп түсінген жөн.

Дархан ЖАЗЫҚБАЙ,
Мемлекеттік қызмет істері агенттігі төрағасы

Әйел бастаған көш оңады

ҚАЗАҚ ТАРИХЫНДА БАТЫР ҚЫЗДАР, БИ-ШЕШЕН АНАЛАР, ЕЛ БАСҚАРҒАН ХАНЫМДАР АЗ ЕМЕС. ХХ ҒАСЫРДАН БАСТАП ӘЙЕЛДЕРДІҢ БІЛІМ АЛУ, ҚОҒАМДЫҚ ӨМІРГЕ АРАЛАСУ ҚҰҚЫҚТАРЫ КЕҢЕЙЕ БАСТАДЫ. АЛ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ӘЙЕЛІ ТЕК АНА ЕМЕС, ТАБЫСТЫ КӘСІПКЕР, СТРАТЕГИЯЛЫҚ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУШЫ, ҚОҒАМДЫҚ КӨШБАСШЫ. БҰРЫН «ӘРБІР ТАБЫСТЫ ЕРКЕКТІҢ АРТЫНДА ДАНА ӘЙЕЛ ТҰР» ДЕГЕН ТІРКЕСТІ ЖИІ АЙТСАҚ, БІРАҚ БҮГІНГІ ЗАМАН БҰЛ АКСИОМАНЫ ӨЗГЕРТТІ – ҚАЗІР ДАНА ӘЙЕЛДЕР ТЕК «АРТТА» ТҰРМАЙ, ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ӨЗ ИЫҒЫНА АЛЫП, АЛДЫҒЫ ШЕПКЕ ШЫҒУДА.

Наурызбек
САРША

«ШЫНЫ ЖАРТАС»
ПЕН «ШЫНЫ ТӨБЕ»

Әлемдік менеджментте «шыны төбе» (glass ceiling) деген ұғым бұрыннан таныс. Бұл ұғымды алғаш рет Мэрилин Лоден 1978 жылы Нью-Йорктегі әйелдер көрмесінде сөз алған кезде қолданады. Шыны төбе – бұл әйелдер мен азшылықтардың ұйым ішіндегі басқарушылық және атқарушы деңгейдегі лауазымдарға көтерілуіне жол бермейтін көрінбейтін тосқауылға қатысты метафора. Сарапшылар пікірінше, кез келген жерде әйелдер бірінші басшы болуға барлық қабілеті жеткенімен, көп жағдайда сол басшының орынбасары деңгейіне дейін ғана көтеріледі. Себебі – қоғам әйелдерді басшы болуға дайын емес деп ойлайды.

Сол секілді кейінгі жылдары зерттеушілер «шыны жартас» (glass cliff) феноменін жиі айта бастады. Оның мәні – компания немесе мемлекет қиын жағдайға тап болғанда, құлдырау мен дағдарыс басталғанда, басшылық тізінін әйел адамға ұстата салады. Бұл термин 2005 жылы Эксетер университетінің ғалымдары Мишель Райан мен Александр Хасламның зерттеуінен кейін пайда болды. Райан мен Хаслам Лондон қор биржасындағы 100 компанияны зерттеп, зерттеу бағысында қызықты бір мәліметтерге қарсығады. Мәселен, қандай да бір компания дағдарыс пен тоқырау, құлдырау кезеңінде тұрған кезде көбінесе әйел адамдарға басшылық қызметті ұсынатыны анықталған. Компания дағдарысқа ұшырағанда ер адамдар басшы болудан бас тартады немесе компания құрылтайшылары мүмкіндігінше бұл кезде әйелдерді тартуға тырысады. Компанияның құрдымға кететінін біле тұра, ұсынысты қабылдайтын әйелдер де аз емес. Кейде әйелдер сол қиын кезеңде ұтымды шешімдер қабылдап, ахуалды жақсартса, кейде керісінше болады. Мұндай жағдайда «әйел бастаған көш оңбас» деген бір ғана сөзбен барлық құлдырауды жылы жаба салумен аяқталып жатады. Осылайша, әйел адамға ауыр кезеңде басшылық қызметті ысыра салу арқылы компания екі жағдайда да ұтты деуге болады.

Тағы бір мысал. 2012 жылы Юта университетінің ғалымдары жыл сайынғы Fortune 500 рейтингіндегі компаниялардың тарихын зерттейді. 15 жылдық мысал көрсеткендей, компанияның проблемалары неғұрлым көп болса, соғұрлым компания әйелдер мен қара нәсілді ер адамдарды басшылыққа жалаудауға бейім екені расталды. Сол жылы Harvard Business Review әлеуметтік сауалнама нәтижелерімен мақала жарияланды. Мақалада қызық бір эксперимент төңірегінде айтылады.

Студенттерге ойдан шығарылған компанияның жаңа бас директорын таңдау ұсынылып, ұсынылған сценарийлердің бірінде компания табысты болса, екіншісінде ұзаққа созылған дағдарыста болды. Бірінші нұсқа бойынша оқушылардың 62 пайызы көшбасшы ретінде ер адамды таңдаса, екінші сценарий бойынша 69 пайызы бұл қызметке әйелді тағайындаған. Мақала авторлары мұндай шешімдерді гендерлік қалыптасқан қағидалармен түсіндіруге болатынын айтады. Зерттеушілер бұл құбылысты «құтқарушы эффект» деп тапты. Тарихта бұған мысалдар жетіп артылады. Саясатта да, бизнесте де «құтқарушы әйел» бейнесі жиі кездеседі. Мысал келтірейік. 1993 жылғы сайлау қарсаңында Канаданың прогрессивті консервативтік партиясының рейтингі төмен болды. Дәл осы кезде партияның көшбасшысы болып Ким Кэмпбелл сайланды. Бұған дейін ол қорғаныс министрі қызметін атқарып келген еді. Көпшілік партия басылығына келешекті зор кандидат Жан Шарестті ұсынады деп ойлаған болатын. Бірақ Жан Шарест сол кездегі дағдарыс кезінде емес, дағдарыстан құтылған кезде керек болған еді. Ақырында, партия парламенттегі барлық орындарынан айырылып қала жаздап, партия көшбасшысы Ким Кэмпбелл отставкаға кетті де Жан Шарест оның орнына келді.

Сол секілді 2010 жылғы Қырғызстандағы төңкерістен кейінгі ең ауыр өтпелі кезеңде ел тізгінін Роза Отунбаева ұстады. Кейіннен жағдай тұрақталғанда орнына басқа президент отырды. Сонымен қатар әлемдік

мысалдарда Энн Мулкахидің есімі жиі аталады. Ол Хегох компаниясы банкроттықтың аз-ақ алдында тұрғанда келіп, оны миллиардтаған доллар табысқа шығарған нағыз «кризис-менеджер» ретінде тарихта қалды. Нәтижесінде, компания бірден 2,5 миллиард доллар табыс тапты. Энн дағдарыспен күресуге бес жыл жұмсап, 2006 жылға қарай Хегох жыл сайын миллиард доллардан астам пайда табатын деңгейге жетті. Бұл жағдай Эннге керемет көшбасшы ретінде даңқ әкелді.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕР

Қазақ қоғамында гендерлік теңдік тақырыбы біржақты қабылданбайды. Бір тарап дәстүрлі құндылықтарды сақтауды алға тартса, екінші тарап заманауи әлеммен қатар қадам басуды маңызды санайды. Бұл – табиғи құбылыс. Қоғам өзгерген сайын пікір де өзгереді. Дегенмен мемлекет деңгейінде Қазақстан халықаралық міндеттемелерді мойындап, гендерлік саясатты жүйелі түрде жүргізіп келеді.

Қазақстан БҰҰ-ның Бейжің декларациясын қолдайды және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияны ратификациялаған. Сонымен бірге әйелдердің саяси құқықтарын қорғау, азаматтық мәртебесін сақтау мәселелері де заңнамалық түрде бекітілген.

Елімізде 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы қабылданған. Ал гендерлік теңдікке қатысты

негізгі заң 2009 жылы күшіне енді. Кейінгі жылдары отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы заңнаманың күшейтілуі де әйелдердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған нақты қадамдардың бірі болды.

Бұл құжаттар тек декларативті сипатта емес. Олар мемлекеттік саясаттың нақты бағыттарын айқындайды. Яғни, әйелдердің саяси қатысуын арттыру, экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту, құқықтық қорғауды күшейту.

Кейінгі жылдары әйелдердің саясаттағы үлесі артты. Партиялық тізімдерге әйелдер мен жастар үшін міндетті квота енгізілуі – осы өзгерістің бір көрінісі. Бүгінде Парламентте әйел депутаттардың саны бұрынғыға қарағанда едәуір көбейген. Үкімет құрамында да әйел министрлер бар. Мәселен, қазіргі Үкімет құрамында да үш әйел бар. Олар – Премьер-Министрдің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі Аида Баласа, Денсаулық сақтау министрі Ақмарал Әлназарова, Оқу-ағарту министрі Жүлдыз Сүлейменова. Бұл қатарға қазір Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігін басқарып отырған Мәдина Әбілқасымованы қосуға болады.

Мемлекет тарапынан әйелдерді қолдауға арналған арнайы бағдарламалар іске қосылған. Мысалы, «Ұмай» ипотекалық бағдарламасы мыңдаған әйелдің баспаналы болуына мүмкіндік берді. Өңірлерде отбасын қолдау орталықтары жұмыс істейді. Асыраушысынан айырылған әйелдер тұрғын үй кезегінде жеке санат ретінде қарастырылады.

Гендерлік теңдік деңгейін бағалайтын

халықаралық индекстер бар. Солардың бірі – Дүниежүзілік экономикалық форумның жаһандық гендерлік индексі. Бұл рейтинг елдердегі жағдайды білім, денсаулық, экономика және саясаттағы өкілдік сияқты төрт негізгі өлшем бойынша саралайды. Солтүстік Еуропа елдері бұл тізімде үнемі алдыңғы қатарда келеді. Қазақстан әлемдік рейтингте орта деңгейде орналасқанымен, Орталық Азия елдері арасында көшбасшы саналады.

Сарапшылардың айтуынша, білім мен денсаулық көрсеткіштері бойынша Қазақстан елдерінің қатысты жағдай біршама жақсы. Әйелдердің сауаты жоғары, жоғары білім алуға толық мүмкіндік бар. Алайда саяси шешім қабылдау мен ірі экономикалық секторларда өкілдік мәселесі әлі де өзекті.

ҰЛТТЫҚ КОМИССИЯНЫҢ ҰЙЫТҚЫ БОЛУЫМЕН

Елімізде Президент жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия жұмыс істейді. Атап айтқанда, Ұлттық комиссия сарапшылары заң шығару процесіне белсенді түрде атсалысады. Олардың қатысуымен отбасылық-тұрмыстық құқықтар мен бостандықтарды және балаларды қорғауды қамтамасыз ететін 50-ден астам заңнамалық акт әзірленді. Сондай-ақ Ұлттық комиссияның сараптамалық топтары өңірлерді аралайды. 2024 жылы 2 мың әйел, оның ішінде 134 көпбалалы отбасы қамтылды. Жергілікті жерде мәселелерге кешенді талдау жасалып, өңірлік ерекшеліктер назарға алынып, шешімдер шығарылды. TechnoWomen ұйымы мен халықаралық Astana Hub технопарк серіктесіп, екінші жыл қатарынан жұмыссыз әйелдер мен декреттегі аналардың цифрлық біліктілігін арттыруға арналған IT-Aiel жобасын іске асырды. Оқыту бағдарламасынан өткен алғашқы түлектердің табысы 45 пайызға өсті. Сондай-ақ Ұлттық комиссияның тұрақты назарында репродуктивті денсаулықты қорғау, әйелдер кәсіпкерлігін дамыту және ауылдақ жерлердегі әйелдерді қолдау мәселелері бар.

Осылайша, Қазақстан гендерлік теңдікті нығайту және әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою саясатын жүйелі түрде жалғастыруда. Құқықтық және институционалдық база нығайтылып, әйелдердің физикалық, интеллектуалдық және рухани-адамгершілік дамуына қажетті жағдайлар жасалып келеді.

Түйін: Қалай десекте, Қазақстандағы әйелдер қоғамның әрбір саласында маңызды рөл атқарады. Олар тек отбасының тірегі ғана емес, экономика мен кәсіпкерлікті дамытуда, цифрлы коммуникацияны тиімді басқаруда және психологиялық тұрақтылықты сақтауда да шешуші рөлге ие. Әйелдер өз қызметін тек жеке өмірімен шектмей, қоғамды дамытуға, теңдік пен инновацияға, әлеуметтік прогреске үлес қосуда. Біз жоғарыда келтірген «шыны жартастар» мен «шыны төбелер» елімізде болмас деп сенеміз.

Соңы. Басы 1-бетте.

Орта білім беру сапасын жақсарту мәселесінде біз жүйелі әрі кешенді қадамдарға көштік. Бұл бағыттағы жұмыс Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың нақты тапсырмаларына сәйкес басқару сапасын көтеру, педагог мәртебесін арттыру, оқушы нәтижелерін жақсарту және цифрлық трансформацияны іске асыру негізінде жүргізілуде.

Біз ең алдымен басқару сапасына ерекше назар аударудамыз. Мектеп директоры тек шаруашылық менеджері емес, академиялық көшбасшы, ұжымның рухани темірқазығы болуға тиіс. Білім беру ұйымдарындағы басқару сапасын арттыру және кадрлық әлеуетті нығайту шеңберінде 2023-2025 жылдары «Білім берудегі өзгерістердің 1000 көшбасшысы» жобасы аясында республикалық кадрлық резервке 986 резервист қабылданып, олардың 493-і мектеп директорлары мен директордың орынбасарлары лауазымдарына тағайындалды. Нәтижесінде, кейінгі екі жылда мектеп директорларының тапшылығы екі есеге қысқарып, басқаруда шешім қабылдай алатын тұрақты кәсіби резерв қалыптасты.

Бүгінде «Педагог мәртебесі туралы» заңды жетілдіру бағытында жұмыстар жүргізілуде. Ұсынылып отырған өзгерістер педагогтердің құқықтық кепілдіктерін кеңейтуге, қайталанатын қағаз және электрондық есеп беруді қысқартуға, мұғалімді өзіне қатысы жоқ жұмыстарға тартуға жол бермеуге бағытталған.

Әкімшілік жүктемені азайту және басқару үдерістерін оңтайландыру мақсатында білім беру жүйесіне жасанды интеллект элементтері кезең-кезеңімен енгізілуде. Жасанды интеллект құралдары есептілікті қысқартуға, бағалау рәсімдерін автоматтандыруға және деректерге негізделген басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл шаралар мұғалімдерді артық қағазбастылықтан арылтып, тек кәсіби дамуға бағытталған орта қалыптастыруды көздейді.

Сонымен қатар TALIS-2024 халықаралық зерттеуінің нәтижелері педагогтерді қолдау және олардың кәсіби мәртебесін нығайту бойынша қабылданған мемлекеттік шаралардың, оның ішінде қаржыландыру көлемін ұлғайту мен еңбек жағдайларын жақсартудың, халықаралық деңгейде оң бағаланғанын көрсетті. Қазіргі қолданыстағы барлық нормативтік-құқықтық актілерге талдау жүргізілуде. Талдау нәтижесінде құқықтық олқылықтарды жою және басқару рәсімдерін нақтылау мақсатында тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізілетін болады.

Біздің негізгі мақсатымыз – баланың тұрғылықты жеріне, әлеуметтік жағдайына қарамастан, сапалы білім алуына тең мүмкіндік жасау. Бұл ретте бастауыш білімге де ерекше көңіл бөлінеді. Себебі білім сапасының іргетасы дәл осы алғашқы сыныптарда қаланады. Біз бастауыш буында оқу жүктемесін оңтайландыруға, функционалды сауаттылықты күшейтуге, баланың психологиялық бейімделуін ескеруге басымдық беретін боламыз. Негізгі мақсат – әр бала 4-сыныпты аяқтағанда еркін оқып, түсініп, ой қорытып, өз ойын жеткізе алатын деңгейге жетуге тиіс. Бастауыштағы сапа – кейінгі барлық білім сатыларының нәтижесін айқындайды.

Қабылданып жатқан шешімдер халықаралық зерттеулердің нәтижелеріне де негізделеді. PISA, TIMSS, PIRLS сияқты халықаралық бағалау зерттеулері көрсеткен әлсіз және күшті тұстарды талдап, оқушылардың оқу және математикалық сауаттылығын арттыруға бағытталған нақты түзету шаралары қабылданды. Халықаралық тәжірибені зерделей отырып, біз ұлттық ерекшелікті сақтайтын, бірақ әлемдік стандарттарға сай келетін сапалы модель қалыптастыраудамыз.

– Бүгінде жекеменшік мектептер көбейді, бірақ олардың көбі мемлекеттік тапсырыс есебінен күн көріп отыр. Соңғы кезде жекеменшік мектеп туралы дау да көбейді. Сапаны қалай бақылайсыздар?

– Еліміз тәуелсіздік алған сәттен бастап жекеменшік мектептер жүйесі қарқынды дамып келеді. Әсіресе, 2015 жылы қабылданған «Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік туралы» заң бизнеске бұл салаға шоғырлануға жол ашты. Соның нәтижесінде бүгінде республика бойынша 841 жекеменшік мектепте 330 мыңнан астам оқушы білім алуда. Бұл көрсеткіш мемлекеттік емес сектордың отандық білім беру жүйесіндегі маңызды үлесі бар екенін көрсетеді.

Дегенмен соңғы тексеріс нәтижелері бірқатар жеке мектептердегі жағдайдың көңіл көншітпейтінін көрсетті. Көптеген білім ордасында санитарлық талаптар сақталмаған, асханалар мен спорт залдары жетіспейді. Мемлекеттік тапсырыс алатын 289 мектептің басым бөлігі білім беруге бейімделмеген ғимараттарда орналасқан. Сонымен қатар мұғалімдердің біліктілік деңгейі төмен (орта есеппен 34,3 пайыз) және «Алтын белгі» иегерлерінің аз білімін растай алмауы жалпы білім сапасының құлдырауына өкпек соқтырды.

Оқу-ағарту министрлігі үшін басты құндылық – білім беру процесінің қауіпсіздігі мен оқушылардың білім сапасы. Сондықтан меншік нысанына қарамастан, барлық мектептерге бірыңғай, нақты және ашық талаптар қойылуда. Бұл қадам мектептер арасындағы бәсекелестікті арттырып, ата-аналар мен оқушылардың құқығын қорғауға, сондай-ақ заманауи білім стандарттарына сай келетін орта қалыптастыруға бағытталған.

– Жасанды интеллект пен жаһандық білім платформалары (Coursera, Khan Academy) дәстүрлі мектептің рөлін өзгертіп жатыр. Қазақстандық білім беру жүйесі осы бәсекеде өзінің ұлттық ерекшелігін сақтай отырып, қалай озық бола алады?

– Бүгінде біз білім беру саласындағы күрделі трансформациялардың куәсі болып отырмыз. Жасанды интеллект пен Coursera, Khan Academy секілді жаһандық алпауыт платформалардың барлығы білімнің қолжетімділігін шексіз етті.

Жұлдыз СҮЛЕЙМЕНОВА, ҚР Оқу-ағарту министрі:

МЕКТЕП ЭТИКАСЫНЫҢ ӨЗЕГІ – ӘДІЛДІК ПЕН ЖАУАПКЕРШІЛІК

МЕКТЕПТЕГІ ЖАҢА ЭТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ӨЗЕГІ – «ӘДІЛДІК ЖӘНЕ ЖАУАПКЕРШІЛІК» ҚАҒИДАСЫ. «ПОСТШЫНДЫҚ» ДӘУІРІНДЕ АҚИҚАТ БҮЛЫҢҒЫРЛАНҒАНДА, БАЛАҒА ЖОЛ КӨРСЕТЕТІН БАСТЫ БАҒДАР ОНЫҢ АР-ҰҚДАНЫ МЕН ӘДІЛДІК СЕЗІМІ БОЛУҒА ТИІС. БІЗ БАЛА БОЙЫНДА БАСҚАНЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ҚҰРМЕТТЕУ МЕН ӨЗІНЕ ЖАУАПКЕРШІЛІК АЛУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ АРҚЫЛЫ БУЛЛИНГ ПЕН НИГИЛИЗМГЕ ҚАРСЫ ІШКІ «ЭТИКАЛЫҚ ИММУНИТЕТ» ҚҰРАМЫЗ. ЖАСТАРҒА ЖАСАНДЫ ИДЕАЛДАР ЕМЕС, ЕҢБЕКҚОРЛЫҚ ПЕН ПАРАСАТТЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН «АДАЛ АЗАМАТТЫҢ» ЖАНДЫ ҮЛГІСІН ҰСЫНАМЫЗ.

Алайда бұл дәстүрлі мектептің рөлін жою емес, оның миссиясын түбегейлі жаңғыртуға берілген тарихи мүмкіндік екенін ұмытпау керек. Қазақстан бұл бәсекеде тек тұтынушы емес, өзіндік «ұлттық цифрлық қолтаңбасы» бар көшбасшы ел болуды көздейді.

Ақпаратқа қолжетімділікті артқан осындай кезеңде алдымен мұғалімнің функциясы өзгеруге тиіс. Жаһандық платформалар дерек бере алады, бірақ олар баланың бойындағы құндылықтар жүйесін қалыптастыра алмайды, баланың көзіндегі ұшқынды тұтата алмайды. Біз сол себепті де мұғалімдерді біздің жұмыстардан (тапсырма тексеру, есеп беру) жасанды интеллект арқылы босатып, оның уақытын баламен тікелей психологиялық немесе шығармашылық жұмыс жүргізуге бағыттаймыз. Мақсатымыз – мұғалімді оқушының жеке интеллектуалдық траекториясын жасаушы стратегиялық ментор деңгейіне көтеру.

Біз жаһандық контентті жай ғана аударып, соқыр тұтынушыға айналмаймыз. Ғылым жаңалықтарын өзіндік мазмұнмен байытамыз. Егер оқушы математикалық модельдеуді үйренсе, ол есепті этно-мәдени контекстте, тарихи деректер немесе ұлттық экономиканың ерекшеліктері негізінде шешуі керек. Біздің балаларымыз Global Citizen бола отырып, тамырына берік ұлтжанды/патриот тұлға болып қалыптасады.

Біз технологияны ұлттық мүддемізді қорғауға қызмет еткізе аламыз. Орталықтандырылған инновациялық жүйе құру арқылы цифрлық экономика жағдайында бәсекеге қабілетті және жаһандық мүмкіндіктерді тиімді пайдалана алатын жаңа буын қалыптасды.

Болжам бойынша, 2030 жылға қарай жасанды интеллект білім беру жүйесінің өнімділігін 10-15 пайызға арттырады. Мектептің рөлі тек білім беруден дағдыларды (сын тұрғысынан ойлау, жобалық оқыту) дамыту кеңістігіне ауысуда. Бұл ретте Қазақстан «Цифрлық сауаттылық» пәнін енгізіп, QazTech платформасында оқушылардың жеке білім беру траекториясын айқындайтын ұлттық білім платформасын жасақтау стратегиялық басымдық.

Ауыл мен қала мектептері арасындағы айырмашылықты жою үшін Qazaq Digital Mektebi жобасы іске қосылды. Қазірдің өзінде Roqod AI, Kashgari, Stem-solutions секілді отандық ЖИ-құралдар қолданысқа еніп, Астана қаласының бірқатар мектептерінде (№107, №101 және т.б.) мұғалімдердің жұмысын жеңілдетіп, тапсырмаларды тексеру тиімділігін көрсетіп отыр.

Бұл ретте заман көшінен қалмай педагогтердің біліктілігін арттыру басты басымдыққа ие. 2025 жылы «Өрлеу» платформасында 240 мың мұғалім жасанды интеллект курстарынан өтсе, 2026 жылы ChatGPT Edu жобасы аясында тағы 200 000 маман өздерінің ЖИ-ассистенттерін жасауды үйренеді. Сонымен қатар Massachucets технологиялық институтымен

бірлескен Day of AI Qazaqstan жобасы оқушылар мен ата-аналардың цифрлық сауаттылығын көтеруге бағытталған.

Жаһандық ЖИ нарығы 2030 жылға қарай 32,3 млрд долларға дейін өседі деп күтілуде және білім беру платформаларының 80 пайызы бейімделгіш алгоритмдерге көшеді. Қазақстан осы трендтерді ұлттық ерекшеліктермен ұштастыра отырып, жаңа мамандықтар мен цифрлық құзыреттіліктерді қалыптастырудың негізгі алаңына айналуы стратегиялық мақсат етеді.

– Мектептегі буллинг, жастар арасындағы сунцид пен ниғилизм тек тәрбиенің емес, жүйелік идеологияның болмауының салдары. Біз балаға «бәсекеге қабілетті бол» дейміз, бірақ «адам бол» дегенді екінші планға ысырып қойған жоқпыз ба? Мектеп қабырғасындағы жаңа этикалық кодекс қандай болуы керек?

– Бүгінде біз «постшындық» деп аталатын, жалған ақпарат пен манипуляцияның белең алуымен сипатталатын күрделі кезеңде өмір сүріп жатырмыз. Бұл ақпараттық тасқынның алдындағы ең әлсіз буын – критикалық сүзгісі қалыптасып үлгермеген жастарымыз. Осының салдарынан жасөспірімдер арасында ниғилизм, мектептегі буллинг, тіпті құндылықтардың құлдырауы сияқты жаһандық ақпараттық хаостың кеселдері байқалуда. Бұл тек тәрбиенің олқылығы емес, заманауи ақпараттық қысымның да тікелей әсері.

Ұзақ уақыт бойы біз «бәсекеге қабілеттілік» формуласын тек прагматикалық тұрғыдан түсіндік, алайда баланың ішкі рухани өзегі берік болмаса, білім мен білік мақсатысз құралға айналады. Сондықтан Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың тапсырмасымен қолға алынған «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы – біздің жаңа заманғы темірқазығымызға айналып отыр. Бұл жай ғана мектептің ішкі ережесі емес, ақпараттық дәуірдің кеселдеріне қарсы тұратын этикалық кодекс. Темірқазық ұстанымдарды Мемлекет басшысы айқындаған құндылықтар арқылы баланың санасына сіңіру өзекті. «Адал азамат» концепциясы оқу мен тәрбиені бөліп жармайды. Ол баланы білімді болумен бірге ең алдымен адал болуға үйретеді. Бұл жүйе оқушыға көзсіз жеңіске жетуді емес, адамгершілік қағидағтарын сақтай отырып дамуды басты мақсат етіп қояды.

Мектептегі жаңа этикалық жүйенің өзегі – «Әділдік және жауапкершілік» қағидасы. «Постшындық» дәуірінде ақиқат бұлыңғырланғанда, балаға жол көрсететін басты бағдар оның ар-ұжданы мен әділдік сезімі болуға тиіс. Біз бала бойында басқаның құқығын құрметтеу мен өзіне жауапкершілік алу мәдениетін қалыптастыру арқылы буллинг пен ниғилизмге қарсы ішкі «этикалық иммунитет» құрамыз. Жастарға жасанды идеалдар емес, еңбекқорлық пен парасаттылыққа негізделген «Адал азаматтың» жанды үлгісін ұсынамыз.

Бағдарлама аясындағы «Заң және тәртіп»

идеясы мектеп қабырғасында «заңға бағыну әлсіздік емес, өркениеттілік» деген түсінікті орнықтыруға арналған. Егер жасөспірім заң мен тәртіптің өзінде де, өзгеге де еркіндік пен қауіпсіздік беретін кепіл екенін сезінсе, қоғамда зорлық-зомбылыққа орын қалмайды.

Сонымен қатар «Еңбек адамы» және «Таза Қазақстан» бастамалары жастардың энергиясын жасампаздыққа бағыттайды. Баланы еңбек арқылы қоғамға пайдалы екенін сезіндіру және экологиялық жауапкершілігін ояту маңызды. Адал еңбек арқылы біз баланы ел тағдырына жауапты азамат ретінде тәрбиелейміз.

Қорыта айтқанда, Қазақстан білімі мен тәрбиесінің жаңа сапасы – «Адал азамат» биігінен көріну. Тәуелсіздік, патриотизм, бірлік, әділдік, еңбекқорлық пен жасампаздық сияқты құндылықтар қазірдің өзінде 88 пәннің оқу бағдарламасына енгізілді. Мектеп – технология мен тәрбиені ұштастыра отырып, жаңа заманның сын-қатерлеріне төтеп бере алатын парасаты биік ұлт қалыптастыратын негізгі бекініс.

іс-қимыл департаменті «Кибернадзор» жүйесі арқылы 113 мыңнан астам интернет-сілтемені анықтап, олар бойынша құқықтық шаралар қабылданды. Нәтижесінде, интернет-ресурстар әкімшіліктерімен жұмыс жүргізіліп, уәкілетті органдарға материалдар жолданып, заңға қайшы ақпаратқа қолжетімділікті шектеу және бұғаттау шаралары қабылданды.

Сонымен қатар ата-аналардың жауапкершілігін арттыруға ерекше көңіл бөлінуде. Ата-ана бақылауы сервистерін қолдану, балалардың онлайн-өмірі туралы ашық әңгімелесу мәдениетін қалыптастыру бойынша түсіндіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Біз балаларды «Адал азамат» рухында тәрбиелеуге, «Заң мен тәртіп» қағидатын нығайтуға және экологиялық мәдениетті дамытуға күш салып жатырмыз. Өйткені ақпараттық дәуірде баланы тыйыммен емес, дұрыс тәрбие мен берік құндылықтар арқылы қорғауа болады.

– Жаңа Конституцияның 3-бабында білім, ғылым және инновацияны дамыту мемлекеттік қызметтің

стратегиялық басымдығы ретінде алғаш рет ресми бекітілді. Бұл норманың адам капиталын дамытудағы маңызы қандай?

– Жаңа Конституцияда адам капиталына, білім мен тәрбиеге басымдық берілуі – мемлекет дамуындағы стратегиялық бетбұрыс. Әділетті мемлекеттің негізі саналы, жауапты және құқықтық мәдениеті жоғары азаматтар арқылы қаланады. Бұл Конституциялық реформалардың басты құндылығы – Мемлекет басшысы айқындаған ғылым, білім және адам капиталын дамытудың басымдық ретінде Конституциялық тұрғыдан бекітілуі.

Конституциялық өзгерістердің маңызды қыры – білік тармақтары арасындағы теңгерім мен жауапкершіліктің күшеюі. Парламенттің рөлін арттыру, жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту, азаматтардың шешім қабылдау процесіне қатысу мүмкіндігін кеңейту – демократиялық институттарды нығайтуды көздейді.

Ата Заңның 3-бабында білім, ғылым және инновацияны дамыту мемлекет қызметінің стратегиялық бағыты ретінде айқындалған. Бұл норма білім беру жүйесіне жаңа жауапкершілік жүктейді. Адам капиталы – ұлттық бәсекеге қабілеттілік пен қауіпсіздіктің басты факторына айналды.

Ғылым мен инновацияны білім беру процесіне біріктіру қоғамды ілгерілетудің негізгі құралы. XXI ғасырда жаһандылыққа негізделген білім экономикалық өсімді қамтамасыз етеді.

Еліміздегі Конституциялық реформалар мен оған негізделген заңнамалық өзгерістер білім саласын жай ғана әлеуметтік міндет емес, мемлекеттік қауіпсіздік пен стратегиялық дамудың негізі ретінде айқындады. Жаңа өзгерістер аясында мектептің күнделікті тыныс-тіршілігіне мынадай бағыттарды бұрынығыдан да жақсара түседі деуге болады. Ең алдымен, білім мемлекетіміз үшін стратегиялық басымдық болғандықтан, мұғалімнің еңбегіне деген қоғамның құрметі заңмен бекітілді.

Конституциялық реформалар аясында баланың қауіпсіз және сапалы білім алу құқығы бірінші орында. Елімізде 217 «Келесек мектептері» салынып, Қарапайым ауыл мектебі мен қала мектебінің арасындағы алшақтықты жою үшін цифрлық зертханалар, STEM-кабинеттер жабықталуда. Жаңа реформалар аясында білім мазмұнының цифрландыруға кірістік.

Жаңа технологиялар арқылы шалғайдағы мектептерді жоғары жылдамдықты интернетпен қамту, интерактивті платформаларды енгізу ісі қарқын алатын болады. Бәрінен бұрын цифровизация босқарудың ашықтығын қамтамасыз етеді. Реформалар аясында мектепті басқару ісіне қоғамның араласуына жол ашылды. Конституцияда барлық азаматтардың теңдігіне басымдық берілгендіктен, қарапайым мектептерде инклюзивті орта міндетті талапқа айналады.

Жаңа Конституцияның 33-бабы әрбір азаматтың білім алу құқығын конституциялық деңгейде бекітеді. Сонымен бірге мемлекеттің осы салаларды дамытуға жағдай жасау міндеті нақты айқындалған. Бұл норма барлық деңгейдегі сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз етуге, адами капиталды дамытуға бағытталған. 33-баптың 1-тармағында әрбір азаматтың мемлекеттік оқу орындарында ақы төлемей орта білім алуына кепілдік берілетіні және бастауыш және негізгі орта білімнің міндетті екені нақты айқындалған. Бұл – мемлекеттің азамат алдындағы ең басты әлеуметтік міндеттерінің бірі.

Білімге қолжетімділік – тең мүмкіндіктердің негізі. Ал міндетті орта білім – қоғамның тұрақты дамуының тірегі. Конституциялық кепілдік арқылы әрбір баланың тұрғылықты жеріне немесе әлеуметтік жағдайына қарамастан сапалы білім алу құқығы қамтамасыз етіледі. Ақы төлемей орта білімге конституциялық кепілдік беру – бұл елдің ертеңіне салынған инвестиция. Себебі білімді ұрпақ – экономиканың қозғаушы күші, инновацияның қайнар көзі және мемлекеттің ұзақмерзімді өркендеуінің берік негізі.

Жаңа Конституция – Қазақстанның болашағының стратегиялық бағдаршысы. Білім беру, ғылым, инновациялар және адами капиталды дамыту – елдің экономикалық қуатын арттырудың басты факторы. Бұл бағыттар – Қазақстанды интеллектуалды, технологиялық және экономикалық тұрғыдан алға шығарудың негізі.

– Әңгімеімізге рахмет!

Сұхбаттасқан
Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ

МАРЖАННЫҢ «ЖАЛҒЫЗ ҚОЛ» ПОЭМАСЫ ХАҚЫНДА

ТӘУЕЛСІЗДІК АЛЫП, НАРЫҚ ЕНГЕЛІ ЭКОНОМИКАНЫҢ БІР ТЕТІГІ БИЗНЕС ДЕГЕН ҰҒЫМ ҚАЛЫПТАСТЫ. БІЗДІҢ ҚОҒАМДА АЛЫПСАТАРЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯ ЖАНДАНДЫ. ТЕЗ БАЮ, ОҢАЙ ПАЙДА ТАБУҒА МӘЖБҮРЛІК КӨП АДАМДАРДЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫН ӨЗГЕРТІП ЖІБЕРГЕНДЕЙ БОЛДЫ, АЛАЯҚТЫҚ МОЛАЙДЫ.

Маржан Ершудың «Жалғыз қол» атты поэмасы адал еңбектің кеніші және ел мен жер құты – шынайы еңбек адамын құрметтеу сияқты қасиетті танымды қайта жаңғырту мақсатында жазылған. Поэма Президент Қ.Тоқаевтың Жарлығымен 2025 жыл «Жұмысшы мамандықтары жылы» деп жариялануына өзіндік үлес қосу және ел мен жер тарихында кісілік ізгі атымен танылған деректі тұлғаның аруағын асыру болатын. Соғыс және еңбек ардагері Тұрдығали Мәмбетовтың өмір жолы мен қайраткерлігін Маржан Ершу ақындық шабытпен суреттейді.

*Жылыойдың тарихынан сыр іздесең,
Көрнер баба қарттың нар тұлғасы.*

Ақын аты аңызға айналған ардақты азаматты өз көзімен көрмесе де, ел жадында сақталған тұлғалық болмысын дәстүрлі стильде бастайды, мұнда шежірелік деректер, елге елеулі кісі аттары, өткен заманнан тарихи деректер айқын берілген. Мәмбет шалдың бір ұлы Оңдас Жылыойға мұнай іздеп келген ағылшынның ат айдаушысы болып істегені Қазан төңкерісіне дейінгі Каспий жағалауында болған оқиға. 1928 жылы «Қызыл Жем» балық шаруашылығы құрылып, оны коммунист Оңдас Мәмбетов басқарған екен. Елде Совет үкіметі орнады. Ал Оңдастың баласы Тұрдығали Мәмбетовтың өмір жолының негізгі белестері қазақ жерінде жаңа қоғам орнауымен тікелей байланысты. Ол 1941 жылы 18 жасында соғысқа аттанып, 1943 жылы әйгілі Курск доғасында қанды шайқастарға қатысқан. Днепрден совет солдаттары қайықпен жүзіп өтерде дұшпан самолеттен оқ жаудырған. Жүз қаралы солдаттан аман қалған жалғыз қазақ баласының оң қолын иығынан кесіп тастаған. «Жаралы солдат мекені енді / Кім білді: өр ме, көр ме?». Өмір үшін күрес күн райы бұзылса сүйек сырқырататын жазылмас дертті елемей, азапқа төзе білуді үйретеді, үмітін өлтірмей, күш-жігерін арттыруға бастайды.

1944 жылы елге оралған 21 жасар жас жігіт, соғыс мүгедегі Тұрдығали колхоз жұмысына белсене кірісті, адал сүт емген Үмітжан қызға үйленді. Саратов, Пуревте оқып техникум бітірді, қарапайым есепшіден директорлыққа өсті, үнемі ел ырзағын арттыру мақсатында шаруашылықтың басы-қасында жүрді. Еңбек Ері Тұрдығали ағаға қол астындағы жұртқа бұйрық беріп, жан ауыртпай жалғанды жалпағынан басатын менмендік,

жемқорлық мүлде жат болғаны поэманың өн бойынан білінді. Күн қуырған тақыр жерде су тапшылығын жою үшін Тұрдығали Мәмбетов «Ырғызбай», «Қасқасу» су бөгеттерін салдырған.

*«Жерасты су – қара жердің көзі» деп
Бұрыңғарумен су жеткенше қаздырды.*

Со заманның қазақтарында асқан адалдық, ортақ іске жауаптылық, ел мен жерді сүю сезімінен туған шынайы азаматтық биік қасиеттер баршылық екені айдай шындық. Маржан кейіпкер бейнесін: «Жұмыспенен ауырып, / Жұмыспенен жазылатын, / Бір бейнетқор жан иесі»; «Жалғыз қолмен талай шынды алыпты / Күш жігері күрестерде қайралған»; «Мәмбетовтың парасатты пайымы / Сөйлей қалса, әр сөзінің жаны бар» – деп, оның айтқандары жұртқа мақал болып кеткен шешен, дана етіп суреттейді. Мәскеуден «Правда» газетінің тілшісі Фомин ауылға келгенде кей деректер жалған болар деген («Еңбекте көбік сөздің лаңы көп») күдіктен арылған ғой. Ол шын картинаны көзімен көрген соң «Жалғыз қолмен үйіріп тұр совхозды / Көрген басшы қысқасы!» деп еңбек сүйгіш адал өр қазақ Мәмбетовке құрмет білдіріп жазған.

*«Еңбек еді ежелден,
Ер адамның – ажары.
Ерлік туар еңбектен
Қайнағанда қазаны.
Еңбек етсең,
дандайсың көпке шашта күлдіңді
Еңбегіңнің жемісі – өз халқыңның базары».*

Қазіргі қазақ қоғамына ең қажет елдік қағида осы емес пе! Себебі толып жатқан блогер, коуч, психолог атымен алдампаз алаяқтар оңай баюдың жолын үйретемін деген желеумен шынайы адалдықтан түңіліп, сеніш халықты қарадай шығынға батырып, өміріне зиян келтіріп, жолдан оңбай адастырып, бекер несиеге белшеден батырып жатыр.

Маржан туған жерінің топонимдерін басына атай келе мадақ жыр жазуы орынды: *Пір Бекеттің кіндік қаны тамған жер, Атажұрты – Ақмешіт болып қалған жер. Аққызтоғай қасиетті мекенің Асан Қайғы барған жер.*

Әулімені пір тұту, аруақтарды қастерлеу дәл қазір ерекше мәнге ие. Руханият, ұлттық сана үшін үздіксіз күрес жүріп жатыр. Ақтағайды ақындардың ауылы деп орынды атайды. Маржанның өз әкесі айтулы ақын Аманқос Ершу, суреткер Әбіш Кекілбасвтың ізі қалған жер.

*Мәтжан би, Аралбай – жыр болып еседі үміт,
Ақмешітті айналып көшеді бұлт.
«Қаби, Меңдекеи, Аманқос, Өтегеннің
Жыр қонған жұрты ғой бұл» деседі жұрт.*

Адам бала жер бетінде өмір сүреді, тұмақ бар да, өлмек бар. Тіршіліктің түп мақсатты адам болып қалу, адамшылық қасиеттерді берік ұстау екені шүбәсіз. Отбасында берекелі, үлгілі әке, сүйген жар болып баянды тіршілік кешкен азамат Тұрдығали Оңдасұлы 53 жасында өмірден озғанда (соғыс салған жара оңай емес) ел-жұрт текті ұлымен егіліп қимай қоштасқанын автор ізетсіп жазады. Мұндай кесек тағдыр екінің біріне бұйыра бермейді. *Балалары бадай тәтті қылықты, Жары әркез үнісі сүйеп тұрыпты. Отбасында бағы жанған бұл адам Бақыт деген адалдық деп ұғыпты.*

Тұрдығали Мәмбетовтың жалғыз қолмен Еңбек Еріне айналуының шын сыры осында жатыр, алғаны жақсы ер жігіт ел игілігі жолында небір ауыр бейнеттен қашпайды. Отан үшін, отбасы үшін беріле жұмыс істейді.

Халықаралық «Алаш» сыйлығының лауреаты, Атырау облысы «Жылыой» ауданының құрметті азаматы, ақын, аудармашы, драматург, сыншы-сатирик Маржан Ершу есімін ел сүйген деректі тұлғалардың шығармашылық портретін үзбей жасап келе жатыр. Керемет дауыс иесі Ерік Құрманғалиев, күйші Дина, Қыпшақ нәсілінен шыққан Қоңыр Иштван Мандоки туралы туындыларының қатарына міне, ерен еңбегімен көрген ел азаматы, 2024 жылы туғанына 100 толған Тұрдығали Мәмбетов қосылды. Бұл ана аманатымен, Тұрдығали ағаның сүйікті қосағы Үмітжан апаның қалауымен жазылған «Жұлдызды ғұмыр» естеліктер кітабының жалғасындай кітап екені де көңілге биік ой салары анық. Бүгінгі ұрпаққа осындай сом кейіпкерлер ауадай қажет.

Айгүл КЕМЕЛБАЕВА

ДИМАШ ҚҰДАЙБЕРГЕН ТҮРКСОЙ МАРАПАТЫН ИЕЛЕНДІ

АСТАНАДА ТҮРКСОЙ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМЫНЫҢ МАРАПАТТАРЫН ТАБЫСТАУ РӘСІМІ ӨТТІ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚ ӘРТІСІ ДИМАШ ҚҰДАЙБЕРГЕН ТҮРКІ ӘЛЕМІ МӘДЕНИЕТІН ДАМУТҒА ҚОСҚАН ЕЛЕУЛІ ҮЛЕСІ ҮШІН ТҮРКСОЙ ҰЙЫМЫНЫҢ ЕҢ ЖОҒАРЫ НАГРАДАСЫ САНАЛАТЫН «ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ МӘДЕНИ ЕЛШІСІ» АТАУЛЫ ОРДЕНІМЕН МАРАПАТТАЛДЫ.

Сондай-ақ Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, актриса Самал Еслямоваға түркі және әлемдік кино өнерінің дамуына қосқан айрықша үлесі үшін «Түркі әлемінің үздік әртісі» номинациясы бойынша ТҮРКСОЙ-дың арнайы жұлдісі табысталды.

Премьер-Министрінің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі Аида Балаваның атынан өнер иелерін Мәдениет және ақпарат вице-министрі Айбек Сыдықов құттықтап, олардың жетістіктері түркі әлемі елдері арасындағы мәдени байланыстарды нығайтуға және қазақстандық өнердің халықаралық деңгейде танылуына зор үлес қосып отырғанын атап өтті.

ТҮРКСОЙ ұйымының Бас хатшысы Сұлтан Раев марапаттардың маңызына тоқталып, қазақстандық мәдениет қайраткерлерінің ортақ түркі мәдени кеңістігін нығайтудағы рөлі туралы айтты. «Бүгін біз өнер арқылы түркі әлемін

шынайы біріктіріп жүрген тұлғаларды құрметтеп отырмыз. Димаш Құдайберген музыка арқылы мәдени елші миссиясын атқарып келеді. Ал Самал Еслямова қазақстандық кино өнерінің құрмет», – деді ТҮРКСОЙ Бас хатшысы.

Өз кезегінде Димаш Құдайберген марапатты қабылдай отырып, өнер адамы үшін ең үлкен марапат – халықтың қолдауы екенін атап өтті.

«Өнер адамы үшін ең жоғары марапат – халықтың мойындауы мен қолдауы. Бұл марапатты мен елдеріміз арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың нығаюын білдіретін маңызды белгі ретінде қабылдаймын. Бұл марапат жеке өзіме емес, бүкіл қазақ халқына көрсетілген құрмет пен ілтипат деп білемін», – деді өнер иесі.

Айта кетейік, Димаш – бұл марапатқа ие болған екінші тұлға. Бұған дейін мұндай атақ Түркияның Нобель сыйлығының лауреаты, профессор Азиз Санжарға берілген болатын.

ҒЫЛЫМҒА ҒҰМЫРЫН АРНАҒАН

БҮТІНДЕ ҚАЗАҚ ҒЫЛЫМЫНЫҢ КӨКЖИЕГІ КЕҢЕЙІП, МАЗМҰНЫ ТЕРЕҢДЕП КЕЛЕДІ. СОЛ ЗИЯТКЕРЛІК КЕҢІСТІКТІҢ ЕҢСЕСІН ТІКТЕП, МАЗМҰНЫН БАЙЫТУҒА ӘЙЕЛДЕРДІҢ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ ЗОР. ОЛАР ТЕК БІЛІМ БЕРУ МЕН ЗЕРТТЕУ ІСІНЕ ҚАТЫСЫП ҚАНА ҚОЙМАЙ, ЕЛДІҢ ҒЫЛЫМИ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ШЕШУШІ РӨЛ АТҚАРЫП ОТЫР.

Елімізде магистр, PhD докторы, бейіні бойынша доктор, ғылым кандидаты немесе ғылым докторы ғылыми дәрежесіне ие 120 896 адам болса, соның 62 433-і – әйелдер. Яғни, ғылыми дәрежелі мамандардың 51,6 пайыз. Бұл – кездейсоқ көрсеткіш емес, жылдар бойғы табандылық пен ізденістің нәтижесі.

Жоғары білім беру жүйесінде де әйелдер жетекші орындарға нық орныққан. Профессор-оқытушылар құрамының 65,7 пайызы – әйелдер. Олардың арасында магистрлердің 72,5 пайызы, философия докторларының (PhD) 62,8 пайызы, бейіні бойынша докторлардың 46,9 пайызы, ғылым докторларының 49,4 пайызы және ғылым кандидаттарының 65,1 пайызы – әйел ғалымдар. Бұл деректер олардың кәсіби біліктілігі мен ғылыми кемелдігін айқын аңғартады.

Қазақстанда ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысатын 12 893 әйел бар. Бұл – барлық ғылыми қызметкерлердің 56 пайызы. Жалпы, зерттеушілер арасындағы әйелдердің үлесі 55,7 пайызға жетіп отыр. Олар іргелі зерттеулерден бастап, қолданбалы және пәнаралық жобаларға дейінгі сан алуан бағытта табысты еңбек етеді.

Ғылыми салалар бойынша алғанда, жаратылыстану ғылымдарында 3 625 әйел (28 пайыз) еңбек етеді. Инженерлік

әзірлемелер мен технологиялар саласында – 2 625 әйел (20 пайыз), ал гуманитарлық ғылымдарда – 2 471 зерттеуші (19 пайыз) өз үлесін қосып жүр. Әсіресе, гуманитарлық (66%) және әлеуметтік ғылымдарда (65%) әйелдердің басымдығы айқын сезіледі.

Ғылыми біліктілік деңгейіне назар аударсақ, ең жоғары үлес ғылым кандидаты дәрежесінде – 60 пайыз. Бейіні бойынша доктор және магистр дәрежесінде – 58 пайыз, ал философия докторы (PhD) дәрежесінде – 54 пайыз. Медицина және гуманитарлық ғылымдар саласында ғылым кандидаты атанған әйелдердің үлесі 72 пайызды құрайды. Бұл – әйел ғалымдардың ғылыми ізденіске адалдығы мен кәсіби биігін дәлелдейтін айқын көрсеткіш.

Қазақ ғылымының бүгінгі жетістігі – тек сандардың жиынтығы емес, ол – зертханаларда өткен ұзақ түндер, архивтерде сарғайған парақтарды парақтаған табандылық, аудиторияда білім нәрін сепкен ұстаздық еңбек. Әрбір ғылыми жаңалықтың, әрбір зерттеу нәтижесінің артында қажыр-қайраты мен парасаты тоғысқан әйел ғалымдардың маңдай тері тұр. Олардың жанкиярлық еңбегі, ғылыми ізденіске адалдығы, білім мен инновацияны дамытуға және жас зерттеушілер буынын тәрбиелеуге қосқан өлшеусіз үлесі – ел болашағының берік кепілі.

ҚАЗАҚСТАН КИНОСЫ КҮНДЕРІ АУЫЛДАН БАСТАЛДЫ

СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДА ҚАЗАҚСТАН КИНОСЫ КҮНДЕРІНІҢ РЕСМИ АШЫЛУЫ ӨТТІ. БИЫЛ ЖОБА АЛҒАШ РЕТ АУЫЛДАН БАСТАЛЫП ОТЫР. ІС-ШАРАНЫ БАСТАУ НҮҚТЕСІ РЕТІНДЕ Ғ.МҮСІРЕПОВ АТЫНДАҒЫ АУДАНЫНЫҢ НОВОИШИМСКОЕ АУЫЛЫ ТАҢДАЛДЫ. БҮЛ ШЕШІМ ҰЛТТЫҚ КИНОНЫ ӘРБІР КӨРЕРМЕНГЕ ҚОЛЖЕТІМДІ ЕТУ МАҚСАТЫН АЙҚЫНДАЙ ТҮСТІ.

Ашылу аясында өңірдегі 11 IT орталықтың іске қосылуы да ұйымдастырылып, креативті индустрия мен ауылдық жерлердегі цифрлық инфрақұрылымды дамыту бағытына ерекше мән берілді.

Облыс әкімі атынан қатысушыларды Солтүстік Қазақстан облысы әкімі аппаратының басшысы Руслан Әлішев құттықтады. Ол креативті индустрияны дамыту өңір басымдықтарының бірі екенін атап өтіп, мәдени және медиа бастамаларды қолдау заманауи ортаны қалыптастырумен тікелей байланысты екенін жеткізді.

Апта бойы өңір тұрғындары мемлекет қолдауымен түсірілген 10 үздік қазақстандық фильмді тамашалай алады. Бағдарлама заманауи отандық киноның

жан-жақтылығын көрсетеді. Былтыр жоба аясында республика бойынша шамамен 2 миллион көрермен фильмдерді тамашаласа, оның 55 мыңы Солтүстік Қазақстан облысының тұрғындары болған.

Кино күндері аясында «Капитан Байтасов» фильмі көрсетілді. Туынды шынайы оқиғаларға негізделіп, Халық Қаһарманы, полиция капитаны Ғазиз Байтасовтың ерлігіне арналған. Көрсетілімге Ішкі әскер ардагерлері, қоғам қайраткерлері және «Ел тірегі» әскери-патриоттық клубының өкілдері қатысты.

Сондай-ақ аудандық Digital Zerde креативті IT орталығы жанынан Цифрлық музей ашылды. Интерактивті кеңістікте келушілер заманауи технологиялар арқылы

аудан тарихымен танысып, туған өлке туралы өз цифрлық контентін жасау мүмкіндігіне ие болады.

Жобаны іске асыру Мемлекет басшысының V Ұлттық құрылтай отырысында берген тапсырмаларына сәйкес жүзеге асырылуда. Онда цифрландыру, креативті индустрияны дамыту және мәдени бірегейлікті нығайту мәселелеріне ерекше назар аударылған.

Өңірдегі IT орталықтар да жастар үшін жаңа мүмкіндіктер алаңына айналып отыр. Олар бағдарламалау, цифрлық технологиялар мен креативті индустрия бағыттары бойынша білім-білігін шыңдап, өз жобаларын жүзеге асыруға мүмкіндік алады.

ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯ – БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ

ЕЛОРДАДА «ӘДІЛЕТТІ ЖӘНЕ ПРОГРЕССИВТІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚТЫҚ КОНСТИТУЦИЯСЫ ҮШІН!» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ КОАЛИЦИЯ ӨКІЛДЕРІ ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫНЫҢ МАМАНДАРЫМЕН ЖҮЗДЕСТІ. КЕЗДЕСУ БАРЫСЫНДА КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ РЕФОРМАЛАРДЫҢ МӘНІ МЕН ЕҢБЕК АДАМДАРЫНА БЕРЕТІН МҮМКІНДІКТЕРІ ТАЛҚЫЛАНДЫ.

Астаналық құрылысшылармен өткен жиынға қоғамдық пікір көшбасшылары мен заңгерлер: Мәжіліс депутаты Марат Бөшімов, Астана қаласы мәслихатының төрағасы Табиғат Зейнұлқабден, қалалық мәслихат депутаты Владислав Сергеев, Астана қаласы Қоғамдық кеңсіннің мүшесі Назгүл Мақжан, заң ғылымдарының докторы Ермек Әбдрасулов қатысты.

Кездесуде сөз алған Назгүл Мақжан бұл реформалардың стратегиялық маңызына тоқталды. Оның айтуынша, жаңа Конституция – бұл жай ғана заңдар жиынтығы емес, ұрпақ алдындағы жауапкершілік.

– Елімізде кеңінен талқыланып жатқан Конституция – сіз бен біздің қоғамға деген жанашырлығымыз, ұлтжандылығымыз. Болашақта балаларым қауіпсіз елде өмір сүріп, қызмет етіп, елінің патриоты болғанын қалаймын. Бұл – әрбір қазақстандық үшін тарихи сәт, – деді Назгүл Мақжан.

Құрылыс саласының алыбы Mabetex Group компаниясы Қазақстан нарығында 1996 жылдан бері жұмыс істеп келеді және еліміздің құрылыс саласында қызмет атқаратын ірі шетелдік компаниялардың бірі. Қазір мұнда 14 мыңға жуық адам еңбек етеді. Қалалық және мемлекеттік маңызы

бар ондаған жобаны жүзеге асырып, бірқатар маңызды нысанның құрылысы мен қайта жаңғырту жұмыстарын атқарды.

Жиын барысында құрылысшыларды Конституцияның жаңа жобасы саланың дамуына қалай әсер ететіні толғандырды. Сұрақтарға жауап берген Табиғат Зейнұлқабден жаңа заңда еңбек қауіпсіздігін нығайту мен жұмысшылардың әлеуметтік жағдайын жақсартуға ерекше көңіл бөлінгенін тілге тиек етті.

Компанияның тәжірибелі инженері Дінмұхаммед Алтынбекұлы бұл бастаманы қолдайтынын жеткізді:

– Мен жаңа Конституция жобасын қолдаймын. Жаңа Ата Заң біздің өмірімізді жақсартды. Көптеген салаға өзгеріс алып келеді. Сондай-ақ ол сыртқы саясатқа да әсерін тигізеді деп ойлаймын, – деді компанияда 3 жылдан бері жұмыс істейтін инженер Дінмұхаммед Алтынбекұлы.

А.БИМЕНДІ

ТАТУЛЫҚТЫҢ ӨЗЕГІ

Әлемде тек бір ұлт қана мекендейтін ел жоқтың қасы, бар болса да өте сирек. Сондықтан әр мемлекет үшін ұлттар арасындағы түсіністік пен өзара татулық, бір-бірінің мәдениетін құрметтеу аса маңызды.

Қазақстандағы ұлтаралық келісім – бұл мемлекетіміздің ішкі тұрақтылығының негізгі діңгегі. Бұл жай ғана ұран емес, еліміздің тарихы мен бүгінгі саясатының ажырамас бөлігі. Өйткені Қазақстанның басты ұстанымы – этностарды бір-біріне қарсы қою емес, олардың ерекшеліктерін сақтай отырып, ортақ мемлекеттік мүддеге біріктіру. Бұл орайда, Қазақстан тәуелсіз ел атанғаннан бері қол жеткізген табыс көп.

Біз әртүрлілікті бір арнаға тоғыстырған елміз. Оның басты қозғаушы күші мемлекеттік тіл болып отыр. Қазақ тілі – мемлекеттік тіл ретінде біріктіруші фактор, сонымен қатар басқа этностардың ана тілдерін дамытуға жағдай жасалған. Еліміздегі түрлі ұлт өкілдері арасында өз ана тілдерімен бірге мемлекеттік тілді меңгеруге деген талпыныс жоғары. Оны түрлі БАҚ-тардан және интернет кеңістігінен көріп жүрміз. Өзге ұлт өкілдерінің өз ойын мемлекеттік тілде білдіруі, сондай-ақ таза қазақ тілінде сұхбат беруі қазір көз үйренген құбылысқа айналды.

Тарихи тұрғыдан қарағанда, Қазақстандағы ұлтаралық келісімнің тамыры тереңде жатыр. Қазақ халқы қиын-қыстау замандарда (жер аулау, депортация, тың игеру жылдарында) елімізге келген түрлі ұлт өкілдерін жастықшай, бауырына басты. Бұл – бүгінгі достықтың моральдық негізі.

Өз кезегінде Қазақстанға таядыр айдап келген түрлі ұлт өкілдері қазақ әдебиеті мен мәдениеті, ғылыми мен спорттың дамуы жолында аянбай тер төгіп, үлкен жетістіктерге жетті. Айталық, елімізге белгілі қаламгер, аудармашы Герольд Бельгер қазақ тілін ана тіліндей меңгеріп, қазақтың атақты қаламгерлерінің шығармаларын

шебер аударып, неміс халқына жақсы танытты.

Көріс ұлтының өкілі, Қазақстанның Еңбек Ері, әлемдік деңгейдегі кардиохирург – Юрий Пя Қазақстанда алғаш рет жүрек ауыстыру отасын жасаған мамандардың бірі.

Қазақстан күрдтерінен шыққан танымал ғалымдардың бірі, академик, химия ғылымдарының докторы Надир Надиоров (1932-2021) еді. Ол еліміздің химия ғылымына зор еңбек сіңіріп, бұл саланың дамуына зор ықпал етті.

Міне, мұның бәрі қазақ елінде кеңестік кезеңнен бері өзге ұлт өкілдерінің өсіп-өркендеуіне, түрлі салада табысқа жетуіне жол ашылғанының көрінісі.

Саяси тұрақтылық – этносаралық қақтығыстарға жол бермеу және заң алдындағы теңдік. Бұл жөнінен қазақ елі әлемге үлгі көрсете алатын ең деуге болады. Сондықтан Қазақстанда тышп-өсіп, білім алып, жетілген түрлі ұлт өкілдерінің арасынан шыққан, үлкен жетістіктерге

жеткен тұлғалардың бәрі «Мен – Қазақстан азаматымын» деген сөзді мақтанышпен айтады. Соған орай, шетелдерде өтіп жататын түрлі байқаулар мен жарыстарда оза шауып, олжа салып жатқан тұлғалардың бәрін «қазақтар» деп тану, таныстыру дәстүрге айналған. Сайып келгенде, мұның бәрі еліміздегі жоғары мәдени диалогтың берік орнығуының арқасы, түрлі конфессиялар мен этностар арасындағы тұрақты әрі бір-бірін құрметтеуге қол жеткізудің көрінісі.

Қазақстанда тұратын өзге ұлт өкілдері өздерінің тарихи тамырын біле тұра қазақ халқына және оның мәдениетіне үлкен құрметпен қарайды. Олар ата-бабаларының қазақ жеріне тұрақты орнығып, еш кедергісіз сіңісуіне ықпал еткен қазақтарға деген ықыласын жыл сайын Наурыз айының 1-і – «Алғыс айту» күнінде білдіріп, алғыс жаудырып жатады.

Бұл – құқықтық-демократиялық қоғам орнатқан қазақ елінің зор жетістігі.

А. ЖҰМАҒАЛИҰЛЫ

ҚОЛДАУ МЕН ҚОРҒАУ

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ АДАМДАРДЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОЛДАУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МЕМЛЕКЕТ ТАРАПЫНАН ЕРЕКШЕ НАЗАР АУДАРУДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН МАҢЫЗДЫ МӘСЕЛЕЛЕРДІҢ БІРІ БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ. БҰЛ БАҒЫТТАҒЫ ШАРАЛАР ҮКІМЕТТІҢ БАСТЫ МІНДЕТТЕРІНІҢ БІРІ, ӨЙТКЕНІ МҮГЕДЕКТИГІ БАР АЗАМАТТАРДЫҢ ҚОҒАМДА ТОЛЫҚҚАНДЫ ӨМІР СҮРУІ МЕН ТЕҢ ҚҰҚЫҚТЫ БОЛУЫ ҮШІН МЕМЛЕКЕТ ТАРАПЫНАН НАҚТЫ ҚОЛДАУ МЕН ҚОРҒАУ ҚАЖЕТ. СОНДЫҚТАН, ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ, МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ АДАМДАРДЫҢ ҚҰҚЫҒЫН САҚТАУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТҰРМЫС ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ ҮКІМЕТТІҢ ЕҢ МАҢЫЗДЫ МӘН БЕРЕТІН ТҰСТАРЫНЫҢ БІРІ. РЕСМИ ДЕРЕКТЕР БОЙЫНША ЕЛІМІЗДЕ ЖАРТЫ МЛН-НАН АСТАМ МҮГЕДЕКТИГІ БАР АДАМ ӨМІР СҮРЕДІ. ОЛАРҒА 8,9 МЛРД ТЕҢГЕ КӨМЕК БЕРІЛДІ. АЛ АСЫРАУШЫСЫНАН АЙЫРЫЛУ ЖАҒДАЙЫ БОЙЫНША ШАМАМЕН 191,9 МЫҢ АДАМ БАР.

Жалпы, жыл басынан бері мүгедектігі және асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақыларды төлеуге республикалық бюджеттен 59,3 млрд теңге жұмсалды. Бұған қосымша Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан еңбекке қабілеттілігінен айырылу және асыраушысынан айырылу бойынша шамамен 8,9 млрд теңге сомасына әлеуметтік төлемдер берілді.

Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің мәліметінше, 2026 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша мүгедектігі бойынша МӘЖ алушылар саны шамамен 545,9 мың адамды, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша – шамамен 191,9 мың адамды құрады.

Мүгедектігі бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылардың мөлшері мүгедектіктің тобына және себебіне, сондай-ақ тиісті қаржы жылына арналған «Республикалық бюджет туралы» заңда белгіленген ең төмен күнкөріс деңгейінің шамасына байланысты болады.

«Міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушыларға әлеуметтік төсекелдер туындаған жағдайда МӘСК-дан әлеуметтік төлемдер жүзеге асырылады. 2026 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша 86,2 мың адам еңбек ету қабілетінен айырылу бойынша, ал 62,9 мыңға жуық отбасы асыраушысынан айырылу бойынша әлеуметтік төлем алды.

Төлемдердің мөлшері кейінгі 2 жылдағы МӘСК-ға әлеуметтік аударымдар жүргізілген орташа айлық табыс, еңбекке қабілеттілігінен айырылу коэффициенттері, асырауындағы адамдар саны, міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысу өтілі және табысты ауыстыру деректеріне байланысты, әр адамға жеке тағайындалады, – делінген министрлік хабарламасында.

Мүгедектігі және асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылардың мөлшері 2026 жылғы 1 ақпандан бастап ең төмен күнкөріс деңгейінің ұлғаюына байланысты 10%-ға өсті. ҚР Үкіметінің шешімі бойынша еңбекке жарамсыздығы және асыраушысынан

айырылу бойынша МӘСК-дан төленетін төлемдердің мөлшері де 10%-ға артты.

Осылайша, осы жылы мүгедектігі 1-топ үшін – 111 873 теңгені, 2-топ үшін – 89 498 теңгені, 3-топ үшін – 61 022 теңге беріледі.

2026 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша еңбекке қабілеттілігінен айырылу бойынша әлеуметтік төлемдердің орташа мөлшері 54 742 теңгені, асыраушысынан айырылу бойынша – 55 800 теңге.

ЕҢБЕК АДАМЫ – ЕЛ ТІРЕГІ

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЗІРГІ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТЫНДА «АДАЛ АЗАМАТ» ЖӘНЕ «ЕҢБЕК АДАМЫ» ҰҒЫМДАРЫ ЕҢ БАСТЫ ОРЫНҒА ШЫҚТЫ. МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ ҰСТАНЫМЫ БОЙЫНША, ЕЛДІҢ НАҚТЫ ТАБЫСЫ МЕН ДАМУЫ КҮНДЕЛІКТІ ЖҰМЫСЫН МІНСІЗ АТҚАРЫП ЖҮРГЕН ҚАРАПАЙЫМ МАМАНДАРҒА БАЙЛАНЫСТЫ.

Ахмет ӨМІРЗАҚ

Ізгілік философиясына негізделген бұл ұстанымның негізгі бағыты – еңбек адамның мәртебесін көтеру. Сондықтан мемлекет өз ісінің шебері (дәнекерлеуші, құрылысшы, аспаз, инженер) болудың бөделін арттыруды көздейді.

Өткен жылды Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Жұмысшы мамандықтары жылы деп жариялау арқылы қарапайым еңбек адамдарына халықтың назарын бұрып, құрметін оятты. Бұл – кәсіптік білім беруді дамытуға және қарапайым еңбек адамдарын қолдауға бағытталған нақты қадам еді.

Қоғамда тек еңбекқорлықты емес, сонымен бірге жауапкершілік пен әділдікті насихаттау қажет, себебі еңбек адамы – мемлекеттің басты капиталы.

Қазіргі Қазақстанның ұстанымы – масылдық психологиясынан (тек мемлекеттен көмек күту) арылып, әр адамның өз әлеуетін іске асыруына жағдай жасау. «Біздің қоғамда еңбекқорлық ең басты құндылыққа айналуда тиіс. Өз ісін сапалы атқаратын кез келген маман – нағыз патриот» дейді Қазақстан Президенті.

Мемлекеттік деңгейде жыл сайын қарапайым еңбек адамдарын танытуға арналған «Еңбек жолы» байқауы өткізіледі. Онда:

- «Үздік еңбек әулеті» (бір салада бірнеше ұрпақ істейтін отбасылар);
- «Өндірістің үздік жас маманы»;
- «Жұмысшы жастардың үздік тәлімгері» анықталады.

Қазақстанның қазіргі бағыты – «Әділетті Қазақстан» құру. Ал әділдік дегеніміз – еңбек еткен адамның тиісті бағасын алуы, құрметке бөленуі және әлеуметтік жағынан қорғалуы.

Еңбек адамдарын қолдаудың нақты тетіктеріне, әсіресе, жұмысшы мамандықтарына арналған гранттар мен зиянды еңбек жағдайларындағы төлемдерге тоқталайық. 2024-2026 жылдар аралығында бұл бағытта үлкен өзгерістер енгізілді.

Тегін кәсіптік білім және гранттар негізінде мемлекет «баршаға арналған тегін кәсіптік білім» бағдарламасын кеңейтті. Қазір колледждерде сұранысқа ие жұмысшы мамандықтары (дәнекерлеуші, автомеханик, инженер, құрылысшы, IT-маман) бойынша білім алу толықтай тегін. Студенттерге ай сайынғы шәкіртқақы төленеді, сонымен қатар олар ыстық тамақпен және жатақханамен қамтамасыз етіледі.

Өз ісін бастағысы келетін қарапайым еңбек адамдары мен жастар үшін 400 АЕК (айлық есептік көрсеткіш) көлемінде қайтарымсыз гранттар (бизнес-бастау) қарастырылған.

2024 жылдан бастап Қазақстанда ауыр жұмыста істейтін адамдар үшін тарихи маңызы бар жаңа төлем түрі енгізілді. Оны шахтерлер, металлургтер және басқа да денсаулыққа зиянды өндірістерде кемінде 7 жыл жұмыс істеген азаматтар алады. Бұл адамдар 55 жасқа толғанда және міндетті зейнетақы жарналары төленген жағдайда жұмыстан шығып, арнайы төлем ала алады. Бұл қаражат төрт жерден құралады: республикалық бюджет, сақтандыру компаниялары, жұмыс берушінің жарнасы және БЖЗҚ-дағы жинақтар.

«Еңбек» мемлекеттік бағдарламасының артықшылықтарына келсек, қарапайым жұмысшылар мен жұмыссыздар үшін өндірістегі қауіпсіздік – басты басымдық. Мемлекет жұмыс берушілерден тек жұмыс нәтижесін емес, адам өмірінің қауіпсіздігін бірінші орынға қоюды талап етеді.

Сонымен бірге Еңбек инспекцияларының өкілеттігі күшейтілді. Цифрлық еңбек шарттары енгізілді (қағазбастылықты азайту және жұмысшының құқығын заңды қорғау үшін).

Тұжыра айтқанда, Президент Жолдауында айтылғандай, «Еңбек адамның құқығы бұзылмауы керек, ал оның табысы лайықты өмір сүруге жеткілікті болуға тиіс».

Кейінгі жылдары мемлекеттік наразалар мұғалімдерге, дәрігерлерге, шахтерлерге және ауыл шаруашылығы қызметкерлеріне беріле бастады. Бұл қарапайым еңбек адамдарының еңбегін бағалау һәм құрметтеудің көрінісі болса керек.

«ҚАЗАҚСТАН БАЛАЛАРЫ» ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ ӨЗІРЛЕНДІ

ЖАҚЫНДА МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫНЫҢ ТАПСЫРМАСЫМЕН АЛҒАШ РЕТ 2026-2030 ЖЫЛДАРҒА АРНАЛҒАН «ҚАЗАҚСТАН БАЛАЛАРЫ» ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ ӨЗІРЛЕНДІ. БАҒДАРЛАМА БАЛАЛАРДЫҢ МҮДДЕСІН ҚОРҒАУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТТЫҢ БІРЫҢҒАЙ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРЫП, ҚОЛДАНЫСТАҒЫ ШАРАЛАР МЕН БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ТҰТАС ЖҮЙЕГЕ БІРІКТІРЕДІ.

Бағдарлама отбасыларды қолдауға және позитивті ата-ана болу мәдениетін дамытуға, балалардың цифрлық қауіпсіздігіне, жаңа медициналық және оңалту мекемелерін салу, балаға бағдарланған инфрақұрылымды дамытуға, сондай-ақ инклюзивті және балаға мейірімді қызметтерді кеңейтуге ерекше назар аударады. Сонымен қатар өңірлік деңгейде балаларды қорғау жүйесін нығайту, мамандардың кәсіби стандарттарын арттыру және мектептерде психологиялық қолдауды дамыту – маңызды басымдық болмақ.

Мемлекетіміз қабылдаған жүйелі шаралар және қол жеткізілген нәтижелер «Қазақстан балалары» бірыңғай тұжырымдамасына негіз болған. Тұжырымдама балалардың құқығын қорғаудың бірізділігін және шаралардың тиімділігін арттырады.

Негізгі құқықтарын қамтитын төрт бағыттан тұрады, олар – балалардың қауіпсіздігі, білім, денсаулық, отбасыға және әлеуметтік қорғаудағы құқықтары.

Жаңа тұжырымдама 2026-2030 жылдарға арналған әлеуметтік қорғау, денсаулық сақтау, білім беру және балалар қауіпсіздігін нығайту жөніндегі 158 нақты шараны қамтиды, қаржыландырудың жалпы көлемі 1,3 трлн теңгені құрайды.

Ең алдымен, «Адал азамат» бағдарламасы аясында «Заң және тәртіп» қағидатын

кеңінен тарату көзделуде. Бұл әрбір баланың өмірі, оқуы және дамуы үшін қауіпсіз ортаны қамтамасыз етеді.

Ал «Таза Қазақстан» акциясы балаларды тәрбиелеудің идеологиялық платформасы ретінде негізге алынады.

Бүгінде елімізде 20 психологиялық қолдау орталығы жұмыс істейді, барлық мектептерде қауіпсіздік сабақтары өткізіледі және «111» байланыс арналары енгізілген.

Тұжырымдама аясында мектептерде педагог-психолог сағатын енгізу, зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларға 40 көмек кабинетін ашу жоспарланған.

Заңғушылық фактілерінің алдын алу және психологиялық көмек көрсету бойынша барлық шаралар – әрбір баланың қауіпсіз ортада өмір сүруінің негізі.

Тұжырымдамада баланың негізгі құқықтарының бірі – отбасы институты, ата-ана жауапкершілігі және әлеуметтік қолдау тетігіне көңіл бөлінген. Отбасы институтын және ата-аналардың, оның ішінде асырап алушы ата-аналардың жауапкершілігін күшейтуге негіз болатын жүйелі шаралар бекітілген.

Мемлекет басшысының тапсырмасын сапалы әрі уақытылы орындауға «Қазақстан балалары» тұжырымдамасында айқындалған балалардың құқығын қорғау саласындағы міндеттерді жүзеге асыру негіз болады.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖАС КОНЬКИ ТЕБУШІЛЕР ТӨРТ КҮН БҰРЫН ИНЦЕЛЛ ҚАЛАСЫНДА (ГЕРМАНИЯ) ӨТКЕН ӘЛЕМ ЧЕМПИОНАТЫНДА ЕЛ ТАРИХЫНДА БОЛМАҒАН НӘТИЖЕ ТІРКЕП, СЕНСАЦИЯ ЖАСАДЫ. ӘСІРЕСЕ, МАМАНДАР МЕН ЖАНКҮЙЕРЛЕР 19 ЖАСТАҒЫ КРИСТИНА ШҮМЕКОВАНЫҢ ШЕБЕРЛІГІНЕ ТӘНТІ БОЛДЫ. МАУСЫМ БОЙЫ ҚАТЫСҚАН ЖАРЫСТАРЫНАН ЖҮЛДЕСІЗ ҚАЙТПАҒАН КРИСТИНА КІЛЕҢ МЫҚТЫЛАР ЖИНАЛҒАН ӘЛЕМ БІРІНШІЛІГІНДЕ 500, 1500 ЖӘНЕ 1 000 МЕТРЛІКТЕ АЛТЫН МЕДАЛЬ ИЕЛЕНДІ. СОНЫМЕН ҚАТАР КОМАНДАЛЫҚ ЖАРЫСТА АНАСТАСИЯ БЕЛОВОДОВА ЖӘНЕ ВАРВАРА ГЛУХОВА ҮШЕУІ ҚАРСЫЛАС ШАҚ КЕЛТІРМЕЙ, ЧЕМПИОНДЫҚ АТАҚТЫ ЖЕҢІП АЛДЫ. ОДАН БӨЛЕК, КӨПСАЙЫС ҚОРЫТЫНДЫСЫ БОЙЫНША АБСОЛЮТТІ ЧЕМПИОН АТАҒЫН ИЕМДЕНДІ. СОНДАЙ-АҚ ОЛ 3 000 МЕТР ҚАШЫҚТЫҚТА КҮМІС ЖҮЛДЕНІ ЕНШІЛЕДІ. МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВ КРИСТИНА ШҮМЕКОВАНЫҢ ҮШ АЛТЫН МЕДАЛЬ МЕН АБСОЛЮТТІ ӘЛЕМ ЧЕМПИОНЫ АТАҒЫНА ИЕ БОЛУЫН ОТАНДЫҚ СПОРТ ТАРИХЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕ ОҚИҒА РЕТІНДЕ БАҒАЛАДЫ. ПРЕЗИДЕНТТІҢ АЙТУЫНША, АТЛЕТ МҮНДАЙ ТАБЫСҚА ТАЛАНТ ПЕН ТАБАНДЫ ЕҢБЕКТІҢ, ТЕМІРДЕЙ ТӘРТІП ПЕН ЖЕҢІСКЕ ДЕГЕН МҰҚАЛМАС ЖІГЕРДІҢ АРҚАСЫНДА ЖЕТТІ. ПРЕЗИДЕНТ КРИСТИНАНЫҢ АЛДАҒЫ УАҚЫТТА ДА БИІК БЕЛЕСТЕРДІ БАҒЫНДЫРА БЕРУІНЕ ТІЛЕКТЕСТІК БІЛДІРДІ. ГЕРМАНИЯДАН ОРАЛА САЛЫП, ЖАТТЫҒУ ЖҰМЫСТАРЫНА КІРІСІП КЕТКЕН КРИСТИНАҒА ХАБАРЛАСЫП, АЗ-КЕМ СҰХБАТТАСҚАН ЕДІК.

Кристина ШҮМЕКОВА,
*жасөспірімдер арасында конькимен жүгіруден
5 дүркін әлем чемпионы:*

ОЛИМП ШЫҢҢЫН БАҒЫНДЫРҒЫМ КЕЛЕДІ

– Кристина, жарыстың аяқталғанына бірнеше күн өтсе де, желіде сіз туралы жарыса жазып жатқандардың санында шек жоқ. Әсіресе, бұй әлі басылмаған Қысқы Олимпиададан соң өмірбаяныңызды оқып, жетістіктеріңізді тізіп шыққан көпшілік «Біз неге мұндай мықты атлет туралы білмейміз?» деп таңғалысын жасырмай, жазып жатыр.

– Мен әлеуметтік желі қолданбаймын, тиісінше онда жазып жатқандарды бақылай алмаймын. Десе де, туыс-таныс достардан ақжарма тілек жазып, құттықтап жатқанын естіп-біліп жатырмын. Бұл көңіл қуантпай қоймайды. Бұл – жалғыз менің жеңісім емес, бүкіл елдің жеңісі. Әрі бапкерлерімнің орасан еңбегі. Сондықтан барша отандасымның бұл жетістікке қуанып жатқаны марқайтады.

– Мемлекет басшысы жекелей құттықтағанда қандай әсерде болдыңыз?

– Шынымды айтсам, Президент құттықтайды деп күтпедім. Бұл – керемет сезім! Қатты қуандым. Қасым-Жомарт Тоқаев тек ересектер ғана емес, сонымен қатар жасөспірімдер мен жастар спортна да айрықша ден қоятыны қуантты. Бұл менің өнерімнің жоғары деңгейін көрсетеді. Білуімше, Мемлекет басшысы жасөспірімдерден мені ғана осылай бірінші рет құттықтаса керек.

– Қысқы спортты бақылап жүрген көпшілік сіздің осы маусым бойы барған жарысыңызда алтын жүлде алып жүргеніңізді жазып жатыр.

– Дәл солай. Мен жасөспірімдер арасында өткені үш әлем кубогіне қатысып, үшеуінде де топ жардым. Финалдық жарыста 1 000 және 3 000 метрлікте жеңіске жеттім. Осы жеңісті жолдың әлем чемпионатында да жалғасқанына өте қуаныштымын.

Аталған әлем чемпионатына осал атлет келмейтіні хақ. Жастар, жасөспірімдер бөл бөле қарамайды. Ол жарыста өз құрамаларының теңдессіз көшбасшысы саналатын, осы маусымда ересектер арасында да, жастар арасында да әлем кубоктеріне қатысып жүрген мықтылар бас қосты. Сондай-ақ жуырда Италияда аяқталған Қысқы Олимпиада ойындарына қатысқандары да болды. Бәсеке көркі күн сайын қыза түскен бұл додада қарсыластарға қарсы тұра біліп, елге оңжалы оралғанымызға өте қуаныштымын.

– Елге келген бойда берген бір сұхбатыңызда «500 метрлікте алтын жүлде аламын деп ойламадым» дегеніңізді оқып қалдым. Жалпы, бұл әлем чемпионатына қандай мақсат қойылған еді?

– Расында, 500 метрлікте чемпион атанамын деп күтпедім. Бұл қашықтықта үнемі көрсететін нәтижеменен ары аспайтын шығармын деп ойладым. Алайда жеке көрсеткішімнен бір секунд ерте уақытты көрсеттім – 38,48 секунд. Менен кейін жарысқа араласқан көшбасшы атлеттер менің нәтижемді бұзады деп ойладым. Әсіресе, Оңтүстік Корея мен Польшаның спортшылары менің алдымды орап, алтын мен күміс жүлдені өзара бөлісіп алар деп болжадым. Алайда олардың шамалары жетпеді. Себебі менің тіркеген нәтижеме жақсы болды. Бастапқы қарқын да, айналым да өте жақсы болды. Ал әлем чемпионатына

қойылған басты мақсат – көпсайыс нәтижесі бойынша топ жару болды. Жоспарды орындадық, дегенімізге жеттік. Жекелей сынмен қатар, командалық жарыста да нәтижеміз жоғары. Біз бұл жарыста командалық спринт пен командалық жарыста бақ сынадық. Спринтте төртінші орынға табан тіредік. Дегенмен жақсы көрсеткіш тіркедік. Әрбіріміз жекелей сындағы өз көрсеткішімізден асып түстік. Ешқашан олай жүгірмегенбіз. Ал командалық спринтте жеңісті жулып алып, қоржынымызға тағы бір алтын жүлдені салдық. Командалық сайыс қиын болды деп айта алмаймын, себебі айдыңға бірге шығатын болғандықтан, командаластарыңмен бірге жүгіру оңайырақ. Жекелей сындағыдай қобалжу жоқ.

– Сіз жекелей сыннан бөлек, жалпы әлем чемпионатында үздік өнер көрсеткен спортшы ретінде абсолютті чемпион атағын алдыңыз. Бұл – отандық коньки тебу спортында тарихи нәтиже. Сізге дейін ешбір коньки тебуші мұндай жетістікке қол жеткізбеген екен. Абсолютті чемпион атағы қалай беріледі? Жалпы, нәтиже есепке алына ма?

– Иә, мұнда спортшы қатысқан барлық сайыстың нәтижесі ескеріледі. Мен 500, 1 000 және 1 500 метрлікте алтын медаль иелендім. Командалық жарыста да жеңімпаз атандым. 3 000 метрлік сында күміс күлде алдым. Бұл атаққа аустриялық Джанин Роснер екеуіміз таласқан едік. Алайда оның 3 000 метрліктегі жеңісі ұпай саны бойынша менен жоғары көтерілуге мұрша бермеді. Сондықтан мен төрт дүркін әлем чемпионы атағымен қатар, абсолютті чемпион атағын қоса иелендім. Маған дейін көпсайыс нәтижесі бойынша мұндай нәтижені ешкім тіркемеген. Дегуіменмен, біздің қоржынға 2022 жылдан бастап әлем чемпионаттарының түрлі жүлдесі түсті. Алина Дуранова жекелей сында

жақсы өнер көрсетті. Командалық сында да керемет нәтижелер тіркелген. Алайда көпсайыс нәтижесі бойынша мұндай нәтиже болған емес.

– Көпшілік «Жасы 19-да болса, Милан Олимпиадасына неге бармады екен?» деп тағы жазып жатыр. Сіз бұл емес, келесі Олимпиадада бақ сынауды мақсат еттіңіз бе сонда?

– Иә, мен келесі Қысқы Олимпиада

ойындарына қатысуды жоспарладым. Бұл маусымда жастар арасындағы әлем чемпионатында бақ сынаимын деп шештім. Қазір алдағы маусымға дайындық жүріп жатыр. Бұйырса, ересектер құрамасына ауысамын. Енді мен ересектер арасындағы әлем кубоктері мен әлем чемпионатында өнер көрсетемін.

– Десе де, Миланда өткен Ақ Олимпиаданы жіті бақылаған боларсыз.

Триумфына ерекше қызыққан коньки тебушілер болған шығар?

– Иә, Олимпиаданы бақыладым. Қызық әрі тартысқа толы дода болды. Әсіресе, Италияның намысын қорғаған Франческа Лоллобриджиді өз жерінде өткен додада жеңіске жеткені қатты қуантты. Одан мұндай нәтижені ешкім күтпеген-тін. Маусымда әлем кубогінде нәтижелері көңіл көншітерлік емес еді. Алайда Олимпиадаға жақсы дайындықпен келіп, алтын жүлдегер атанды.

– Бұған дейін бізге берген сұхбатыңызда спортшылар отбасынан шыққаныңызды, әпкеңіз Инесса мен сыңарыңыз Алинаның да кәсіби коньки тебуші, талай додада ел намысын абыроймен қорғап жүргенін айтқан едіңіз.

– Біз жарыстарға бірге барып, ел атынан сынға түсіп жүрміз. Инесса ересектер арасындағы жарысқа қатысып жүр. Десе де ол жастар арасындағы әлем кубогінде жүлдегер қатарында болған. Кубок финалын жеңіп алғаны бар. Ал сыңарым Алина да командалық жарыста жүлдегер атанды. Осы әлем чемпионатында айтарлықтай жақсы нәтиже тіркеді. Жекелей сында нәтижесін жақсартып, келесі маусымға нормативін арттыра түсті. Ол да келесі маусымда ересектер құрамасына ауысып, сынға түспек.

– Инесса, Алина үшеуіңізге төрт жылдан соң Қысқы Олимпиадада бірге бақ сынауға жазсын!

– Біз сол үшін де тынбай жұмыс істеп, еңбектеніп жатырмыз.

– Threads желісінде сіз туралы «Солтүстік Қазақстан облысындағы пағын ауылда хоккей «қорапшасында» жаттыққан қыз әлемдік аренадан бір-ақ шықты» деп жазып, ауыл-аймақта спортқа қызығатындарға үлгі ретінде жазып жатыр. Расында, баласының өмірін кәсіби спортпен байланыстырғысы келетін, алайда әзірге мүмкіндігі жоқ ата-аналарға не айтар едіңіз?

– Мұнда ата-ананың қолдауы үлкен рөл атқарады. Әр ата-ана баласының бастамасын қолдау қажет. Мейлі ол әдепкіде орындамастай болып көрінсін. Баласына сенуі керек. Ал спортты таңдағысы келетіндерге айтарым, расында Қазақстанда қысқы спортта перспектива бар. Қысқы спортты дамытуға қыруар қаржы салынды. Көп жұмыс істелініп жатыр. Қарқынды дамып келеді. Мысалы, Петропавл қаласында 400 метрлік мұз айдынының құрылысы басталды. Бұл ұлттық құрамаға мықты резерв дайындауда үлкен көмек деп ойлаймын. Тағы сол секілді ел аумағында көп ілкімді шаруа атқарылып жатыр. Сондықтан спортқа баласын баулыған ата-ана оны ылғи демеп, қолдап жүрсе, ол бала дегеніне жетпей қоймайтыны анық.

– Халықаралық әйелдер мерекесі қарсаңында айтар тілегіңіз қандай?

– Еліміздің қыз-келіншектерін осынау керемет, мерейлі мерекемен құттықтаймын! Мол табыс, мықты денсаулық пен амандық тілеймін! Барлық арман-мақсатыңыз орындалсын!

– Әңгімеңізге рахмет! Келесі Олимпиадада атойлауға жазсын!

Сұхбаттасқан
Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ

AMANAT MEDIA GROUP Меншік иесі – «Айқын-Литер» ЖШС Директор – Талғат ЕШЕНҰЛЫ	Бас редактор Бауыржан БАБАЖАНҰЛЫ Бас редактордың орынбасары Тоқтарәлі ТАҢЖАРЫҚ ЖУРНАЛИСТЕР: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ, Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ, Наурызбек САРША, Ділда УӘЛИБЕК, Ахмет ӨМІРЗАҚ (Алматы қаласы)	ТЕХНИКАЛЫҚ БӨЛІМ: Елдар ҚАБА (беттеуші-дизайнер) Корректор: Саягүл САПАРҚЫЗЫ Нөмірдің кезекшісі: Ділда УӘЛИБЕК • Астана қ. «Медиа-холдинг» «ERNUR» ЖШС Сілеті көшесі 30, тел.: 8(7172) 99-77-77 • Тапсырыс №10200. Таралымы 5762 Көлемі 4 б. т. Бағасы келісім бойынша	Мекенжайымыз: 010000. Астана қаласы, Д.Қонаев көшесі 12/1 Редакция телефоны – 8(7172) 72-95-39 ЖАРНАМА БӨЛІМІ: 8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31 reklama.liter@gmail.com ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ: 8(771) 804-61-32, 8(7172) 72-95-39 podpiska.alt@gmail.com • Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді • Оқырман хаттарына жауап қайтарылмайды • «Түркістан» жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды. • Суреттердің сапасына редакция жауап береді • Мақалалар коммерциялық негізде басылды • Жарнамалар мазмұнына редакция жауап бермейді М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Газет «Түркістан» газетінің компьютер орталығында теріліп, беттелді Газет ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Ақпарат комитетінде тіркеуге алынып, қайта есепке қою туралы №КЗ20VRY00019166 куәлігі 08.01.2020 жылы берілген. Индексі: Жеке жазылушылар үшін – 65413, мекемелер мен ұйымдар үшін – 15413.
--	--	---	---

ГЕНДЕРЛІК САЯСАТ: ІРКІЛҮ МЕН ІЛГЕРІЛЕУ

Басы 1-бетте.

МЕМҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ 56 ПАЙЫЗЫ – ӘЙЕЛДЕР

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында елімізде басшылық қызметтегі әйелдердің үлесі 10 пайыздан аспаған екен. Қазіргі нәтижеден айтарлықтай өзгеріс байқалмайды, дегенмен 2 министрлікті әйел басқарып отыр, сонымен қатар Үкімет құрамында 8 әйел вице-министр және 3 аппарат басшысы бар. Парламентте жалпы депутаттардың шамамен 19 пайызы – әйелдер. Ал мәслихаттардағы әйелдердің үлесі – шамамен 23 пайыз.

Кейінгі 5 жылда еліміздің ірі компанияларының директорлар кеңестеріндегі әйелдердің үлесі 10 пайыздан 14 пайызға дейін, ал басқарушы құрамдағы үлесі 15 пайыздан 16 пайызға дейін өскен. Мәселен, «Самұрық-Қазына» тобының жоғары басшылық құрамындағы әйелдердің үлесі – 18 пайыз. Алайда 100 ірі компанияның тек 42-сінде ғана әйелдер директорлар кеңесінің құрамына кірген. Ал компаниялардың 55 пайызында кеңес құрамында бірде-бір әйел жоқ. Негізгі шешім қабылдайтын лауазымдағы әйелдердің үлесі әлі де өте төмен: директорлар кеңесі төрағаларының тек 3 пайызы ғана әйелдер, ал бас директорлар қатарында небәрі 7 әйел бар.

Мемлекеттік қызметкерлердің жартысынан астамы – әйелдер. Олардың жалпы үлесі шамамен – 56 пайыз. Соның ішінде 39 пайызы басшылық қызмет атқарады.

Жалпы, әйелдер еліміздегі экономикалық белсенді халықтың жартысын құрайды. Олардың шағын және орта бизнестегі үлесі жоғары: әйел-кәсіпкерлердің үлесі 48 пайызға жеткен. Олар қызмет көрсету, сауда, жеңіл өнеркәсіп және білім беру салаларында белсенді. Мәселен, жеңіл өнеркәсіпте әйелдердің үлесі 70 пайызға дейін жетсе,

білім беру саласында – 75 пайыздан жоғары, денсаулық сақтау саласында – 65 пайыздан асады. Ішкі істер органдарында 280 әйел тергеуші жұмыс істейді.

ТЕҢДІК ТІРЕГІ – ЗАҢ

Еліміз БҰҰ-ның Әйелдерді алалау, кемсітудің барлық формасын жою туралы конвенциясын (CEDAW) ратификациялаудан бастап, ұлттық заңнамаға гендерлік теңдік принциптерін енгізуге дейін бірқатар маңызды қадам жасады. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес саласында жүйелі институционалдық шешімдер қабылдады. Соның бірі – тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заңның қабылдануы.

Ішкі істер министрлігінде арнайы басқарма құрылып, зардап шеккендерге көмек көрсету мақсатында қолдау орталықтарының саны 33-тен 104-ке дейін өсті. Сондай-ақ қиын жағдайдағы отбасыларды анықтайтын мобильді топтар құрылды. Қазір 50 дағдарыс орталығы жұмыс істейді, онда 4,5 мыңнан астам әйел балаларымен бірге көмек алған.

ТАРАЗЫ ТЕҢЕСПЕЙ ТҮР

Заңнамалық реформалардың нәтижесі халықаралық бағалауларда да көрінді. Быыл қаңтарда жарияланған Жорджтаун университетінің «Әйелдер, бейбітшілік және қауіпсіздік» индексінде Қазақстан 181 елдің ішінде 72-орынды иеленді. Бұл көрсеткіш бойынша еліміз ТМД-ның көптеген мемлекетін, сондай-ақ Түркия, Қытай, Израиль және Ресейді басып озды. Рейтингіт Джорджтаун университетінің Әйелдер, бейбітшілік және қауіпсіздік институты Норвегиядағы Осло бейбітшілікті зерттеу институтының сарапшыларымен бірлесіп әзірлейді. Индекстің негізгі мақсаты – елдерде әйелдердің құқығы қаншалықты

қорғалатынын, олардың қауіпсіздігі мен әл-ауқаты қалай қамтамасыз етілетінін көрсету.

Дегенмен 2025 жылы Қазақстан гендерлік алшақтықтың жаһандық индексінде 148 елдің ішінде 92-орынды иеленіп, 0,698 балл жинады. Бұл 2024 жылмен салыстырғанда төмен көрсеткіш, себебі өткен жылы 0,710 балмен 76-орында болғанбыз. Бір жылда 16 позицияға төмендеу, жағдай нашарлағанын білдірмесе де, басқа елдер жылдамырақ жылжып жатыр деген белгі деген сөз.

Дүниежүзілік экономикалық форум жыл сайын жариялайтын бұл индекс гендерлік теңдіктің қазіргі жай-күйін және оның эволюциясын төрт негізгі өлшем бойынша бағалайды: экономикаға араласу және мүмкіндіктер, білім деңгейі, денсаулық және өмір сүру ұзақтығы, сондай-ақ саяси құқықтар мен мүмкіндіктер. 2006 жылдан бері жарияланып келе жатқан бұл индекс – елдердің гендерлік алшақтықты қысқарту бағытындағы ілгерілеуін бағалайтын ең ұзақмерзімді көрсеткіштердің бірі. 19-басылымда әлемдік экономиканың үштен екісін қамтитын 148 ел бағаланған. Қазақстан денсаулық сақтау саласында (33-орын) және жоғары білімде (1-орын, толық паритет) өте жақсы нәтиже көрсеткен. Экономикаға араласу мен мүмкіндіктер субиндексінде жағдай күрделі: 2024 жылғы 28-орыннан 2025 жылы 61-орынға ойысу бұл жай ғана статистикалық флуктуация емес, еңбекқақыдағы алшақтықтың тұрақты түрде сақталуын айғақтайды. Көрсеткіші ең төмен субиндекс – саяси мүмкіндіктер: 117-орын, 0,111 балл. Әйелдердің дәстүрлі «қамқорлық» салаларына, ал ерлердің STEM бағыттарына шоғырлануы болашақта еңбекқақы айырмашылықтарының сақталуына әкелуі мүмкін кәсіби сегрегацияны көрсетеді. Өмір бойы гендерлік зорлық-зомбылыққа ұшырау деңгейі – 16 пайыз. Ана өлімі – 100 мыңға шаққанда 10 жағдай. Жалпы, туу коэффициенті – бір әйелге шаққанда 3,01 бала.

ДЕГЕНМЕН 2025 ЖЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ГЕНДЕРЛІК АЛШАҚТЫҚТЫҢ ЖАҒАНДЫҚ ИНДЕКСІНДЕ 148 ЕЛДІҢ ІШІНДЕ 92-ОРЫНДЫ ИЕЛЕНІП, 0,698 БАЛЛ ЖИНАДЫ. БҰЛ 2024 ЖЫЛМЕН САЛЫСТЫРҒАНДА ТӨМЕН КӨРСЕТКІШ, СЕБЕБІ ӨТКЕН ЖЫЛЫ 0,710 БАЛМЕН 76-ОРЫНДА БОЛҒАНБЫЗ. БІР ЖЫЛДА 16 ПОЗИЦИЯҒА ТӨМЕНДЕУ, ЖАҒДАЙ НАШАРЛАҒАНЫН БІЛДІРМЕСЕ ДЕ, БАСҚА ЕЛДЕР ЖЫЛДАМЫРАҚ ЖЫЛЖЫП ЖАТЫР ДЕГЕН БЕЛГІ ДЕГЕН СӨЗ.

Жалпы алғанда, Қазақстан гендерлік теңдік бағытында институционалдық және құқықтық негіз қалыптастырып үлгерді. Білім беру мен денсаулық сақтау салаларында айтарлықтай жетістіктер бар, әйелдердің экономикалық белсенділігі жоғары, мемлекеттік қызметте олардың үлесі басым. Тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күрес тетіктері күшейтіліп, қолдау

инфрақұрылымы кеңейтілді. Алайда халықаралық индекстер көрсетіп отырғандай, басты мәселе – осы жетістіктерді саяси ықпал мен экономикалық табысқа толық айналдыра алмай отырмыз.

Гендерлік теңдік әлеуметтік әділеттің ғана емес, елдің экономикалық тұрақтылығы мен бәсекеге деген қабілетінің де өлшемі бола алады.

АҚ КӨЙЛЕГІМ БАР ДЕЙСІҢ...

КИІМ-КЕШЕК ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ҚҰНЫ ҚАНДАЙ?

Ділда
УӘЛИБЕК

Сөреде бос орын болмаса да, киетін түк жоқ. Жаңа киім алсаң, өзің де, дүние де жарқырап шыға келетін секілді болады да тұрады. Көйлекпен бірге сенімділікті де қоса сататын секілді. Айнаға қарап тұрып «адам көркі – шүберек» деген сөзді қалай дәл тауып айтқан деп таңырқайсың. Міне, дәл осы ой жаһандық киім-кешек нарығын дамыл таптырмай дөңгелетіп тұрған қозғаушы күшке айналдырып отыр.

Жаһандық сән индустриясы бүтінде жай ғана подиумдар мен жылтырақ журналдар емес. Бұл – шамамен 1,5 триллион долларлық алып нарық. Бірақ қызылды-жасылды мақпал-масатының артында күрделі қайшылықтар мен үлкен проблемалар жатыр.

АҚШАДАН ДА ҚЫМБАТ ҚҰН

Кейінгі жиырма жылда киім өндірісі екі есеге жуық өскен. Қазір әлемде жылына 100-150 миллиард дана киім тігіледі. Тұтынушылар 2 000 жылмен салыстырғанда 60 пайызға көбірек киім сатып алады, бірақ әр киімді екі есе аз уақыт киеді. Киім кию жиілігі 36 пайызға қысқарған. Сән тез өзгереді, киім тозып үлгермейді, сол күйі қоқысқа кетеді. Әр секунд сайын бір жүк көлігіне тен киім өртеледі немесе қоқыс полигонына жіберіледі, барлық өндірілген талшықтың 87 пайызы ақырында қоқысқа кетеді. Жалпы, бұл өнеркәсіп жыл сайын 92 миллион тонна қалдық шығарады. Қайта өңделетін киім үлесі 1 пайыздан аз.

Су мәселесі одан да күрделі. Мақтадан тігілген бір футболканы шығаруға шамамен 2 700 литр су кетеді екен. Бұл бір адамның үш жылға жуық ішетін суына тең. Жалпы, сала жылына 215 триллион литр су тұттынады. Әлемдік ағынды сулардың 20 пайызы матаны бояу мен өңдеуге кетеді.

Мата құрамы бойынша сараласақ, нарықтың 54 пайыздан астамы – полиэстер. Мақта – шамамен 24 пайыз. Пластик негізіндегі талшық өндіру үшін жыл сайын жүздеген миллион баррель мұнай жұмсалады. Синтетикалық киімді жуу нәтижесінде мұхиттарға жылына жарты миллион тоннаға жуық микроталшық түседі, бұл барлық микропластиктің 35 пайызына тең.

Киім-кешек индустриясы әлемдегі көмірқышқыл газының шамамен 10 пайызын шығарады: бұл барлық халықаралық ауа райы мен теңіз тасымалын қосқаннан да көп. Егер бұл жағдай өзгермесе, 2030 жылға қарай саланың шығарған

парник газы тағы 50 пайыздан астам өсуі мүмкін.

Киімді әдеттегіден 9 айға ұзағырақ кию көміртеқ, суды ысырап ету және қалдықты 20-30 пайызға азайтуға мүмкіндік береді екен.

АҚТАЛМАЙТЫН ЕҢБЕК

Сән индустриясы әлемде 60-75 миллион адамды тікелей жұмыспен қамтып отыр. Олардың шамамен 80 пайызы – әйелдер. Бірақ жаһандық деңгейде жұмысшылардың 2 пайызы ғана өмір сүруге жеткілікті жалақы алады. Жұмысшылардың жартысында әлеуметтік кепілдік пен ресми келісімшарт жоқ.

Азия-Тынық мұхиты аймағы жаһандық текстиль экспортының 60 пайыздан астамын қамтамасыз етеді. Кейбір елдерде тігін секторында 14-16 сағаттық жұмыс күні қалыпты құбылыс саналады. Алпауыт брендтердің тек 5 пайызы ғана фабрикалар тізімін жариялайды. Шикізат жеткізушілерінің жартысына жуығы толық бақыланбайды. Балалар еңбегі мен мәжбүрлі еңбек тәуекелі бірқатар мақта өндіруші елде бар.

КИІЛГЕН КИІМ САТУ НАРЫҒЫ ДАМЫП КЕЛЕДІ

Соған қарамастан нарық одан ары құлашын кеңе жайып келеді. 2025 жылға қарай әлемдік киім мен аяқ киім алуға жұмсалған ақша көлемі 2,25 триллион долларға жетуі мүмкін. Fast fashion сегменті 2027 жылға қарай 163 миллиард долларға жетеді деген болжам бар. Онлайн сауда үлесі он жыл бұрынғы 12 пайыздан 30 пайызға дейін өсті.

Бірақ дәстүрлі модельмен қатар жаңа нарықтар да қарқынды дамып келеді.

Мақтадан тігілген бір футболканы шығаруға шамамен 2 700 литр су кетеді екен. Бұл бір адамның үш жылға жуық ішетін суына тең. Жалпы, сала жылына 215 триллион литр су тұттынады. Әлемдік ағынды сулардың 20 пайызы матаны бояу мен өңдеуге кетеді.

Киілген киім сатып алу нарығы 2026 жылға қарай 82 миллиард долларға жетіп, дәстүрлі бөлшек саудадан 11 есе жылдам өсіп отыр. Кроссовкаларды қайта сату сегменті 2030 жылға қарай 30 миллиард долларға жетуі мүмкін. Киім жалға беру, цифрлық сән, смарт-маталар барлығы жаңа табыс көзі ретінде қалыптасып келеді.

АРЗАН СЫЙАҚЫ

Сән индустриясының дамуы тек өндіріс пен логистиканы жеделдеуіне байланысты емес. Оның басты қозғаушы күші – адамның психологиялық механизмдері.

Сауда жасау – тек экономикалық акт ғана емес, миға дофамин бөлетін нейробиологиялық процесс. Жаңа көйлек немесе аяқ киім қысқа ғана уақытқа көңіліңізді көтереді. Бірақ ол әсер көбіне ол киімді бір киіп шыққаннан кейін су

сепкендей басылып қалады. Сол күйді қайта кешу үшін тағы бір жаңа киім сатып алу керек болады. Fast fashion осы механизмді пайдаланады: апталық жаңа топтамалар, бұдан кейін қайталанбайтын ұсыныстар, «қазір алмасаң – кеш қаласың» деп жасырын қысым жасау.

Әлеуметтік желілерде киім өзін-өзі көрсету құралына айналады. Бір киімді қайта қию образды қайталау деп саналады. Сарапшылар мұны «импрессииялық басқару» деп атайды: адам өзін басқалардың көзімен бағалайды. Одан бөлек, көбісі киімді бүтінгі емес, ертеңгі өзін ойлап алады: спортпен айналысқанда киімін, жұмысқа ауысқанда қажет болады деген сияқты. Шындығына келгенде, сөреде шаң жинап жылдап жата беруі мүмкін.

Сондай-ақ экономикалық белгісіздік артқан сайын адамдар ұсақ, қолжетімді көңіл көтеру тетіктеріне жиі жүгінеді екен. Арзан көйлек немесе аяқ киім сатып алу сондай сезім сыйлайды. Бұл – қаржы мен өмірлік тұрақсыздыққа қарсы психиканың

қорғанысы. Қымбат зат сатып алғанда қателесуге қорқамыз, ал арзан тауар импульсивті шешімге итермелейді. Нәтижесінде, бір адамның импульсивті саудасы 92 миллион тонна текстиль қалдығына, ысырап болған 215 триллион литр суға және 10 пайыз ұлы газға айналады.

Сапалы киім бастапқыда қымбат көрінуі мүмкін, бірақ оны жиі алмастырудың қажеті жоқ, сондықтан да үнемдеуге болады. Таза, сапалы матадан тігілген киім денсаулығымызға да пайдалы. Сондай-ақ тек қаржылық қана емес, психологиялық тұрақтылық та сыйлайды.

Осылайша, өзіміз үлде мен бүлдеге оранып, табиғатты жалаңаштап жатқандаймыз десек, артық емес. Сән индустриясы ұсынысты өзгертпейінше, сураныс өзгермейді деп үзілді-кесілді тұжырым жасау оңай. Бірақ сураныс адамның ішкі психологиясына негізделетінін ұмытпау қажет. Киім киіміз келе ме, әлде арзан сезім сатып алғымыз келе ме, мәселе – сонда.

ТЕҢ МҮМКІНДІКТЕР ҚОҒАМЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗІ

Соңы. Басы 1-бетте.

«Торайғыров университетінің» аға оқытушысы, саясаттанушы Борис Поломарчук жаңа Конституция Қазақстан халқының әртүрлілігін нағыз күшке айналдыратынын, ал ұлтаралық келісім – болашақ қауіпсіздігінің кепілі екенін және жаңа Конституция осы міндетке жауап беретінін атап өтті.

Университет доценті Айман Зейнулина жаңа Ата Заң жобасында қай заманда да қазақ интеллигенциясының мұраты болған құндылықтар мен мән жиылып, тоғысқанын айтты. Бұл – әділет пен заңның үстемдігі, ғылым мен білімнің дамуына басымдық, адамға бағдарланған мемлекет және интеллектуалды, прогрессивті ұлт құру бағыты.

Сөз сөйлегендер Конституция деңгейінде адамның абыройын, заң алдындағы теңдіпін, шыққан тең ұлты, нанымы немесе діні бойынша кемсітушіліктің болмауын бекіту маңыздылығын, сондай-ақ елдің тағдыры бәрінің ортақ жауапкершілігі екенін көрсететін бірлік идеясына назар аударды.

Сонымен қатар павлодарлықтар жаңа Конституцияны қабылдаумен экология мәселелерін шешуге үлкен үміт артып отыр. Ата Заң жобасында жоғары экологиялық мәдениет принципін және адамдардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін ақпаратты жасыруға жауапкершілік енгізу азаматтардың жылдар бойғы өтініштеріне нақты жауап болды. Өнеркәсіптік аймақ тұрғындары бұл шараны табиғатты сақтау және халықтың денсаулығын қорғауға бағытталған әділ қадам деп санайды.

Жаңа Ата Заң жобасында бекітілген принциптердің тәжірибеде қалай іске асқаны туралы өңірлік TURGYNDAR AMANATY жобасының қатысушылары, яғни жергілікті тұрғындар өздері айтып берді. Жоба тұрғындардың үйлері мен аулаларындағы мәселелерді бірлесіп шешуге жағдай жасауға бағытталған.

Осы бастама аясында өңірлерде тұрғындар, Мүлік иелерінің бірлестігі (МИБ), ПИК, депутаттар және қалалық қызметтер арасындағы кешенді өзара әрекет моделі құрылды.

Мұндай жүйе тұрғындарға өз үйлерін басқаруға тікелей қатысуға және қабылданған шешімдер үшін жауапкершілік алуға мүмкіндік береді. Тұрғындардың пікірінше, бұл тәсіл Мемлекет басшысының қоғамның ел басқаруына қатысуын кеңейтуді мақсат еткен реформаларымен үндеседі. Оның логикалық жалғасы – жаңа Конституция жобасы, яғни әр азамат адал еңбек етіп, өз тағдырын өзінен қалыптастыра алатын тең мүмкіндіктер қоғамының құқықтық негізі.

Жаңа Конституцияның қабылдануы аясында жастарға цифрлық ортада, білім, ғылым, мәдениет және саясат салаларында ашылатын жаңа мүмкіндіктер туралы Павлодар облысының креативті жастары өкілдерімен IT колледжінде өткізілген ашық микрофон форматындағы кездесуде талқыланды.

Жастар Мемлекет басшысының жаңа Конституция жобасына енгізілген негізгі қағидалардың бірі – адам капиталының маңыздылығы екенін атап, осы стратегияны қолдайтынын және білімдері мен қабілеттерін ел дамуына үлес қосуға дайын екенін білдірді. Сондықтан олар ғылыми зерттеулер жүргізуге, инновацияларды енгізуге, заманауи білім беру бағдарламаларына қолжетімділікті кеңейтуге және адал еңбекке нақты мүмкіндіктер ашатын жаңа Конституцияны таңдайды. Студенттер осы нормалар Басты құжат деңгейінде бекітіледігінің арқасында өз болашағына сенімді қарап, туған

елінде өмірі мен кәсіби қызметін жоспарлай алатынын атап өтті.

Павлодар алюминий зауытының алаңында облыстың алюминий кластері мен энергетикалық кәсіпорындары өкілдерімен мазмұнды әңгіме өрбіді. Талқылау барысында Коалиция мүшелері павлодарлық өндіріс қызметкерлерінің назарын еңбек адамының мүддесін қорғауға аударды. Жобадә жұмыс орындарының қауіпсіз жағдайлары, әділ әрі кемсітусіз еңбек ақы төлеу, сондай-ақ заңға сәйкес әлеуметтік қорғау нормалары бекітілген. Мемлекет минималды әлеуметтік стандарттарды қамтамасыз етуге және жұмыспен қамтуды қолдауға міндеттеме алады. Өндіріс саласының өкілдері атап өткендей, бұл ережелер ірі өндіріс орындары мен энергетикалық нысандар үшін қолданбалы мәнге ие, яғни олар өндірістік қауіпсіздік пен еңбек ұжымдарының тұрақтылығына тікелей байланысты.

Павлодар облысының тұрғындары 15 наурызда өз пікірлерін ашық білдіріп, елдің тұрақты болашағын қалыптастыруға өз үлестерін қосуға дайын.

Жалпыұлттық Коалицияның баспасөз қызметі
Суретті түсірген:
Талғат Таныбаев, Әли Ғалым
Дайындаған:
«AMANAT MEDIA GROUP» ЖШС
Тапсырыс беруші:
М.Ж. Оспанов
«AMANAT» партиясы»
ҚБ қаражатынан төленді

КӨШБАСШЫ ӘЙЕЛДЕР ЖИЫНЫ

ЕЛОРДАДАҒЫ ЕХРО КОНГРЕСС-ОРТАЛЫҒЫНДА «ӘЙЕЛ ӘЛЕМІ – ЕЛ ТАҒДЫРЫНА ЖАУАПКЕРШІЛІК» ҰРАНЫМЕН КӨШБАСШЫ ӘЙЕЛДЕРДІҢ КЕЗДЕСУІ ӨТТІ. ІС-ШАРАДА ПАРЛАМЕНТ МӘЖІЛІСІНІҢ ТӨРАҒАСЫ ЕРЛАҢ ҚОШАНОВ ЖӘНЕ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРДІҢ ОРЫНБАСАРЫ – МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ МИНИСТРІ АИДА БАЛАЕВА СӨЗ СӨЙЛЕДІ. ЗАЛДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАРЛЫҚ Өңірінен келген мыңға жуық КӨШБАСШЫ ӘЙЕЛ – БІЛІМ БЕРУ, ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ, КӘСІПКЕРЛІК, ҒЫЛЫМ, ӘЛЕУМЕТТІК САЛАЛАРЫНЫҢ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ СЕКТОРДЫҢ Өкілдері жиналды. ІС-ШАРА АЯСЫНДА ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯНЫ ҚАБЫЛДАУ БОЙЫНША 15 НАУРЫЗДА ӨТЕТІН РЕФЕРЕНДУМ ТАЛҚЫЛАНДЫ.

Сөз басында Мәжіліс Спикері, «AMANAT» партиясының Төрағасы, «Әділетті және Прогрессивті Қазақстанның Халықтық Конституциясы үшін!» Жалпыұлттық коалициясының Жетекшісі Ерлан Қошанов Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев гендерлік саясатқа ерекше мән беретінін атап өтіп, ел Президентінің әйелдер қауымының жұмысқа өте құпты, әр іске тиянақты, жауапкершілікпен қарайтыны арқылы ерекшеленетіні, сондықтан оларға ең сезімтал әрі әлеуметтік маңызы жоғары салалар тапсырылатыны туралы айтқан сөзін еске салды.

Ерлан Қошанов қоғамдағы әйелдердің рөлі туралы айта келе, олардың адамға деген қамқорлығы, отбасы тағдырына деген жауапкершілігі және балалардың болашағына алаңдаушылығы мемлекеттегі адамгершілік құндылықтарының берік негізін қалыптастыратынын атап өтті. Оның айтуынша, дәл осы құндылықтар бүгінде жаңа Конституцияның негізгі қағидаларынан көрініс табады. Оның өзенінде адам, оның қадір-қасиеті, қауіпсіздігі және дамуына берілген мүмкіндіктер тұр.

Сондай-ақ Мәжіліс Спикері Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев терең интеллектуалды тұлға ретінде қазақстандықтарды білімді, кітап оқитын әрі ойлана білетін ұлт ретінде көргісі келетіні туралы арманымен үнемі бөлісіп жүретінін атап өтті.

– Президент бірнеше рет атап өткендей, әр адам білім алуға, өзін дамытуға талпынуға тиіс. Қасым-Жомарт Тоқаевтың осы өмірлік көзқарасы жаңа Конституцияның идеологиясымен үндеседі. Онда еліміздің білімді және прогрессивті қоғамға қарай даму жолы айқындалған. Оның басты байлығы – адам капиталы және жастардың терең білімі. Қарапайым тілмен айтқанда, бұл біздің балаларымыз бен немерелеріміз білімнің терең құндылығын түсініп, ғылымға, мәдениетке ұмтылады деген сөз. Бәлкім, бұл – Президенттің ең асыл арманы, енді Конституцияның өзегіне айналады, – деді ол.

Сондай-ақ Ерлан Қошанов «AMANAT» партиясының Әйелдер қанаты аз уақытта еліміздегі ең белсенді қоғамдық-саяси алаңдардың біріне айналғанын атап өтті. Үш жылда белсенді әйелдер қыз-келіншектерді қолдауға, балаларды қорғауға және

отбасылық құндылықтарды нығайтуға бағытталған жүздеген бастаманы жүзеге асырды. Әйелдер «Қарызсыз қоғам», «Ауыл аманаты», Tomiris, «Бақытты отбасы», «Кедергісіз келешек» сияқты партияның әлеуметтік жобаларын жүзеге асыру ісінде маңызды рөл атқарып келеді.

Мәжіліс Спикерінің айтуынша, әйелдер тарапынан атқарылып жатқан жұмыс білім беру бастамаларын дамыту ісінде де айқын байқалады. Мәселен, Әйелдер қанатының атсалысуымен әйелдер көшбасшылығына қатысты магистрлік бағдарлама әзірленіп, ол Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетімен және Al-matu Management University-мен бірлесіп жүзеге асырылуда.

Сонымен қатар ол Әйелдер қанатының белсенділері заң шығару қызметіне де елеулі үлес қосып келе жатқанын айтты. Олардың бастамасымен тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күреске бағытталған заң қабылданды, сондай-ақ психологиялық

қызмет көрсету ісін дамытуға қатысты түзетулер әзірленді. Бұдан бөлек, дәл осы белсенді әйелдер аутизмге шалдыққан балаларды және ерекше балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларды қолдау мәселесін көтеріп, соның негізінде тиісті заң жобасын әзірлеуге және балалардың дамуындағы ауытқуларды ерте диагностикалау жүйесін енгізуге бастамашы болды.

Жалпы, бүгінде әйелдер билік органдарында, бизнесте және қоғамдық ұйымдарда басшылық қызметтерді барынша көп атқара бастады. Олардың белсенділігі мемлекетті жаңғыртудың нақты қозғаушы күшіне айналып отыр. Мұның барлығы – әйелдерді қолдауға бағытталған жүйелі мемлекеттік саясаттың нәтижесі.

Ерлан Қошанов жаңа Конституцияда отбасы институты мен дәстүрлі құндылықтарды қорғау ісіне ерекше назар аударылғанын атап өтті. Ата Заң жобасында неке ер мен әйелдің ерікті және тең құқықты

одағы екені нақты бекітілді. Бұл балалардың дүниеге келуі мен тәрбиеленуіне қажет берік негіз қалыптастырады. Сонымен қатар мемлекет әйелдердің құқығын қорғау шараларын күшейтеді. Атап айтқанда, «қыз алып қашу» әрекеті үшін жауапкершілік күшейтілді. Мемлекет басшысы Ұлттық құрылтай отырысында атап өткендей, бұл дәстүр емес, адам құқығын өрескел бұзу саналады. Осы қадамдардың барлығы отбасы институтын нығайтуға, әйелдердің ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғауға және қауіпсіз әрі әділетті қоғам құруға бағытталып отыр.

Мәжіліс Спикері жер жүзінде жаңа қақтығыстар мен шиеленіс ошақтары пайда болып жатқанын да атап өтті. Жаһан жұртшылығының назарын аударған Иран төңірегіндегі жағдай ешкімді бейжай қалдырмайды. Сондықтан еліміздегі бейбітшілік, тұрақтылық және қоғамдық келісім – ең қымбат қазына. Оның айтуынша, Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың

салмақты саясаты мен жоғары халықаралық беделі арқылы Қазақстанда тұрақтылық пен ауызбіршілік сақталып келеді. Осыған байланысты, жаңа Конституция қабылдау – мемлекеттілікті одан әрі нығайтуға және басқару тиімділігін арттыруға бағытталған стратегиялық қадам. Ата Заң негізгі билік институттарының өкілеттігін нақты айқындап, президенттік басқару формасын елдегі тұрақтылықтың, реформалар сабақтастығының және орнықты дамудың негізі ретінде сақтайды. Сондай-ақ ол барлық билік тармағының үздіксіз, жүйелі және үйлесімді жұмысын қамтамасыз ету кепілі саналады. Бұл – ел ішіндегі тұрақтылықтың, орнақты дамудың және Тәуелсіздікті нығайтудың берік негізі.

Премьер-министрдің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі, Президент жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның Төрағасы Аида Балаева жаңа Конституция жобасы Қазақстанның әлеуметтік мемлекет ретіндегі сипатын сақтап қана қоймай, оны одан әрі нығайтатынын ерекше атап өтті. Вице-премьердің айтуынша, осы бағыттағы өзгерістер халықаралық деңгейде де оң бағаланып отыр. БҰҰ өкілдерінің пайымдауынша, Қазақстандағы конституциялық жаңғырту негізгі құқықтарды нығайтуға, институционалдық кепілдіктерді күшейтуге және гендерлік теңдіктің ұлттық даму басымдықтарының ажырамас бөлігі болып қала беруіне жаңа серпін береді.

Іс-шара барысында форум делегаттары жаңа Конституция жобасында қоғамның негізгі сұраныстары қамтылғанын атап өтті. Цифрлық ортада жеке деректерді қорғау нормаларын бекіту, ғылымға, білім мен инновацияға стратегиялық басымдық мәртебесін беру, отбасы институтын нығайту, ана мен баланы қорғау сынды маңызды мәселелерге де баса назар аударылды. Сондай-ақ инклюзивті білім беру ісін дамыту, медицина қызметкерлерін қолдау, құқықтық айқындықты қамтамасыз ету және жеке меншікті қорғау, қоғамдық диалогтағы бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі және волонтерлік қызметті институционалдық тұрғыда қолдау ісіне де ерекше мән берілді.

Жалпыұлттық Коалицияның баспасөз қызметі
Суретті түсірген:
Жаслан Жұмабеков, Талғат Таныбаев
Дайындаған:
«AMANAT MEDIA GROUP» ЖШС
Тапсырыс беруші:
М.Ж. Оспанов
«AMANAT» партиясы»
ҚБ қаражатынан төленді

ҚОҒАМ МҮДДЕСІНЕ БАСЫМДЫҚ БЕРГЕН АТА ЗАҢ

ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ЖОБАСЫ ЖАРИЯЛАНҒАННАН БЕРІ ҚОҒАМ ТАРАПЫНАН ЖАН-ЖАҚТЫ ТАЛҚЫЛАУЛАР ОРЫН АЛУДА. ҚОҒАМДА АЗАМАТТЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІҢ АРТҚАНЫ БАЙҚАЛАДЫ. БҰЛ ОТАНДАСТАРЫМЫЗДЫҢ ОРЫН АЛЫП ЖАТҚАН ЖАҢҒЫРТУЛАРҒА БЕЙЖАЙ ҚАРАМАЙТЫНЫН, ӨЗГЕРІСТЕРГЕ ТІКЕЛЕЙ ҮЛЕС ҚОСА АЛАТЫНЫНА ДЕГЕН СЕНІМІН КӨРСЕТЕДІ.

Мемлекет басшысы 2020 жылы Қазақстан халқына Жолдауында «Мемлекеттік биліктің барлық дерлік институттарын реформалау керек. Жаңғыртудың негізгі мақсаты – тұтас мемлекеттің тиімділігін арттыру. Егер азаматтарымыздың әл-ауқатын шын мәнінде жақсартқымыз келсе, олардың өздерін осы іске белсенді түрде тартқан жөн. Алдағы саяси реформалардың барлығы халықты мемлекет басқару ісіне кеңінен қатыстыруға бағытталуы керек» деген болатын. Бүгін біз соның нақты жүзеге асып жатқанын көріп отырмыз.

Жаңа Конституцияның жобасын әзірлеуде қоғам тарапынан берілген ұсыныс пікірлердің кең ауқымы және олардың ескерілуі билік пен қоғам арасындағы тұрақты диалогтың орнағанын көрсетеді. Мұның барлығы Президенттің тікелей бастамасымен қолға алынған «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасының жемісі.

Жаңа Конституцияның жобасын зерделеп қарағанда іргелі жаңашылықтарға толы екенін көруге болады.

Әділетті Қазақстан, Заң мен Тәртіп қағидаттарының жаңа Конституция жобасында орнығуы, мәдениет пен білім, ғылым мен инновация құндылықтарының бағдарға алынуы, жоғары экологиялық мәдениетті қалыптастырудың ескерілуі, тарихи-мәдени мұраны сақтау мен төл мәдениетті қолдаудың негізгі қағидаттарға айналуы бұрын соңды болмаған шешімді қадамдар.

Адам капиталын, білімді, ғылымды, инновацияны дамытуды мемлекет қызметінің стратегиялық бағыты деп тану жаңа Конституцияның негізгі ерекшелігін айқындайды.

Мемлекет басшысы «Біз жұрттан көш ілгері жүретін ел боламыз. Үйренетін де, үйрететін де ұлт боламыз» деген еді.

Меніңше, үйрететін ұлтқа айналудың кілті – осы адам капиталын дамытуға ерекше көңіл бөлу. Әлемдегі озық елдердің тарихына қарап отырсақ, олардың барлығы бүгінгідей деңгейге осы адам капиталына, ғылым мен білімге, инновацияға ден қоюдың арқасында жеткенін көреміз. Олай болса Адам капиталын дамытудың жаңа Конституцияда стратегиялық бағыт ретінде анықталуы біздің де болашағымыздың жарқын болуына жасалған сенімді қадам деп ойлаймын. Мұның барлығы Мемлекет басшысының «Адам мемлекет үшін емес, мемлекет адам үшін» деген іргелі қағидасынан бастау алады.

Тұтастай алғанда жаңа Конституция адамға бағдарланған мемлекеттік басқаруды орнықтырады.

Жаңа Конституцияның жобасында қоғамдық адамгершілік ұғымы бірнеше жерде қолданылады. **Бұл рұқсат етілгеннің шегін біліп, сол шектен шықпауға жауапкершілік жүктейді.**

Қоғамдық адамгершілік ұғымы кейбір сарапшылар тарапынан қызу талқыға түскені жасырын емес. Олардың арасында тіпті мұны адам құқын шектеудің тиімді құралы деп санайтындар табылады.

Меніңше, бұл біржақты түсініктен туындаған тұжырым.

Қоғамдық адамгершілік ұғымы бір қарағанда жай ғана түсінік сияқты көрінгенімен, кеңірек зерделгенде әлдеқайда ауқымды мазмұнға ие.

Енді осыған қысқаша тоқтала кетсем, менің ойымша **Конституцияның қоғамның құндылықтық бағдарын айқындап, рұқсат етілген шектерді белгілегені дұрыс.** Себебі жеке тұлғаға деген құрмет пен сенім, қоғамдық келісім өздігінен пайда болмайды. Олар адамның қадір-қасиетін қорғайтын және жауапкершілік мәдениетін қалыптастыратын нормалар арқылы сақталады. Оны жүзеге асыратын мемлекет қана.

Осы тұста, әсіресе, бүгінгі цифрлық дәуірде өзекті бір мысал келтіре кеткім келеді. Мәселен, өскелең жас ұрпақ әлеуметтік желіні ашқанда күн сайын агрессия мен зорлық құлғынның тасқынымен бетпе-бет келеді. Бір жағынан, «контент» пен «пікір еркіндігі» бой деген желеумен бұған көз жұма қарағанмен, екінші жағынан мұның күнделікті жағдайға айналуы қалыптасып келе жатқан жас ұрпақ үшін әдеттегі құбылыс ретінде қабылданады. Егер жасөспірім заңнан көрі күш маңызды, **ал өзгелерді төмендету – өзін дәлелдеудің тиімді жолы** деп ұғына бастаса, болашақта

оны тұтастай қоғамдық қатынастың қалыпты жағдайы деп танитын болады. Бірнеше жылдан кейін сол жасөспірім ересек өмірге қадам басады, сол кезде ол **өз көзқарасында бәріне рұқсат етілген деген түсінікте болса**, онда оның дұрыс ішкі мәдениетінің қалыптаспағаны. Енді мұның орнын ештеңемен толтыра алмайсың.

Сондықтан да қоғамның адамгершілік болмысын қорғау ең маңызды мәселе, яғни **ЕРКІНДІК ПЕН ЖАУАПКЕРШІЛІК БІР-БІРІНЕ ҚАРАМА-ҚАЙШЫЛЫҚҚА АЙНАЛМАЙ, ТЕҢГЕРІМДЕ БОЛУҒА ТИІС.** Олай болса, жеке құқық пен қоғамдық мүдде, еркіндік пен қадір-қасиет арасында осындай **теңгерімді сақтауда мемлекет маңызды рөл атқарады.** Бұл жерде **МЕМЛЕКЕТТІ ЕРКІНДІКТІ ШЕКТЕУШІ РЕТІНДЕ ҚАРАМАУ КЕРЕК, КЕРІСІНШЕ ТЕҢГЕРІМДІ ҰСТАП ТҮРУШЫ НЕГІЗ РЕТІНДЕ ҚАРАҒАН ЖӨН.**

Жаңа Конституцияның жобасында қоғамдық адамгершілік ұғымын бірнеше мәрте ескеру арқылы мемлекет негізгі құқықтар мен бостандықтарды реттеу кезінде қоғамның моральдық стандарттарын есепке алу үшін конституциялық негізге ие болады. Бұл – дұрыс.

Қоғамдық адамгершілік түсінігі қоғамдық келісім ұғымына жақын. Яғни, қоғамды біріктіретін ортақ құндылықтар мен ортақ мұраттар, ортақ келісімдер дегенге келеді. Еуропалық әлеуметтік-философиялық танымда қоғамдық келісім ұғымы әлдеқашан ғылыми айналымға еніп, кең зерделенген.

Қоғамдық келісім теориясына сәйкес, белгілі бір мемлекетте өмір сүретін адамдар **өздерінің құқықтарының бір бөлігін мемлекет пен қоғамның орнықтылығы үшін шектей отырып жаңа мүмкіндіктерге қол жеткізеді. Яғни, мемлекеттік тәртіптің орнауы арқылы олар өздерінің еркіндіктерінің қорғалуына кепілдік алады.**

Француз ойшылы Жан-Жак Руссо өзінің еңбектерінде мемлекеттің пайда болуы қоғамдық келісімнің нәтижесі деп

тұжырымдайды. Адамдар әділеттілік пен тәртіпті қамтамасыз ету мақсатында бірікте шешім қабылдайды. Бұл келісімде **әрбір азамат бүкіл қауымның игілігі үшін өз мойнына міндеттемелер алады.** Қоғамдық келісімде **ОРТАҚ ІПТІККЕ БАСЫМДЫҚ БЕРІЛЕДІ** және шешімдер көпшілік дауыспен қабылдануы тиіс. Сондықтан **қоғамның мүддесі қашанда басым саналады.** Жан-Жак Руссоның адам табиғатынан жақсылыққа ұмтылады деген идеясы **адамгершілік қағидалар жеке мүддеден жоғары тұруға тиіс** деген сенімге негізделген.

Әл-Фараби болса, **қоғамдық адамгершілікті шынайы бақытқа жетудің негізі** деп санаған. Әділеттілік пен парасаттылықты қоғамдық адамгершілікті құрайтын қасиеттер ретінде қараған. Сондықтан қоғамдық адамгершіліктің сақталуы және қорғалуы маңызға ие.

Жаңа Конституция жобасының 15-бабының 5-тармағында *«Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын іске асыру басқа тұлғаның құқықтарын бұзбауға және бостандықтарын шектемеуге тиіс, конституциялық құрылыс негіздеріне, қоғамдық тәртіпке, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысына нұқсан келтірмеуге тиіс»* деп көрсетілген. Осылайша, жаңа жобадан қоғамдық мүддеге ерекше басымдылық берілген. Бұл жоғарыда айтқан **рұқсат етілгеннің шегін біліп, сол шектен шықпауға жауапкершілік арқалауды** білдіреді. Сондықтан ОНЫ БЕЛГІЛІ БІР ЖАҒДАЙДА ЖЕКЕ АДАМНЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ШЕКТЕУ ДІП ЕМЕС, ЖАУАПКЕРШІЛІГІН БЕКІТУ деп түсінген абзал. Басқаша айтқанда, бір адамның бостандығы екінші адамның бостандығы басталған жерде аяқталады. Өзгеше болуы мүмкін емес. Олай болса жаңа Конституция жобасында қоғамдық мүддеге басымдылықтың берілуі қоғамда ортақ ізілікті орнықтырудың бастамасы деп түсінген жөн.

Дархан ЖАЗЫҚБАЙ,
Мемлекеттік қызмет істері агенттігі төрағасы

Әйел бастаған көш оңады

ҚАЗАҚ ТАРИХЫНДА БАТЫР ҚЫЗДАР, БИ-ШЕШЕН АНАЛАР, ЕЛ БАСҚАРҒАН ХАНЫМДАР АЗ ЕМЕС. ХХ ҒАСЫРДАН БАСТАП ӘЙЕЛДЕРДІҢ БІЛІМ АЛУ, ҚОҒАМДЫҚ ӨМІРГЕ АРАЛАСУ ҚҰҚЫҚТАРЫ КЕҢЕЙЕ БАСТАДЫ. АЛ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ӘЙЕЛІ ТЕК АНА ЕМЕС, ТАБЫСТЫ КӘСІПКЕР, СТРАТЕГИЯЛЫҚ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУШЫ, ҚОҒАМДЫҚ КӨШБАСШЫ. БҰРЫН «ӘРБІР ТАБЫСТЫ ЕРКЕКТИҢ АРТЫНДА ДАНА ӘЙЕЛ ТҰР» ДЕГЕН ТІРКЕСТІ ЖИІ АЙТСАҚ, БІРАҚ БҮГІНГІ ЗАМАН БҰЛ АКСИОМАНЫ ӨЗГЕРТТІ – ҚАЗІР ДАНА ӘЙЕЛДЕР ТЕК «АРТТА» ТҰРМАЙ, ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ӨЗ ИЫҒЫНА АЛЫП, АЛДЫҒЫ ШЕПКЕ ШЫҒУДА.

Наурызбек
САРША

«ШЫНЫ ЖАРТАС»
ПЕН «ШЫНЫ ТӨБЕ»

Әлемдік менеджментте «шыны төбе» (glass ceiling) деген ұғым бұрыннан таным. Бұл ұғымды алғаш рет Мэрилин Лоден 1978 жылы Нью-Йорктегі әйелдер көрмесінде сөз алған кезде қолданады. Шыны төбе – бұл әйелдер мен азшылықтардың ұйым ішіндегі басқарушылық және атқарушы деңгейдегі лауазымдарға көтерілуіне жол бермейтін көрінбейтін тосқауылға қатысты метафора. Сарапшылар пікірінше, кез келген жерде әйелдер бірінші басшы болуға барлық қабілеті жеткенімен, көп жағдайда сол басшының орынбасары деңгейіне дейін ғана көтеріледі. Себебі – қоғам әйелдерді басшы болуға дайын емес деп ойлайды.

Сол секілді кейінгі жылдары зерттеушілер «шыны жартас» (glass cliff) феноменін жиі айта бастады. Оның мәні – компания немесе мемлекет қиын жағдайға тап болғанда, құлдырау мен дағдарыс басталғанда, басшылық тізінін әйел адамға ұстата салады. Бұл термин 2005 жылы Эксетер университетінің ғалымдары Мишель Райан мен Александр Хасламның зерттеуінен кейін пайда болды. Райан мен Хаслам Лондон қор биржасындағы 100 компанияны зерттеп, зерттеу бағысында қызықты бір мәліметтерге қарсығады. Мәселен, қандай да бір компания дағдарыс пен тоқырау, құлдырау кезеңінде тұрған кезде көбінесе әйел адамдарға басшылық қызметті ұсынатыны анықталған. Компания дағдарысқа ұшырағанда ер адамдар басшы болудан бас тартады немесе компания құрылтайшылары мүмкіндігінше бұл кезде әйелдерді тартуға тырысады. Компанияның құрдымға кететінін біле тұра, ұсынысты қабылдайтын әйелдер де аз емес. Кейде әйелдер сол қиын кезеңде ұтымды шешімдер қабылдап, ахуалды жақсартса, кейде керісінше болады. Мұндай жағдайда «әйел бастаған көш оңбас» деген бір ғана сөзбен барлық құлдырауды жылы жаба салумен аяқталып жатады. Осылайша, әйел адамға ауыр кезеңде басшылық қызметті ысыра салу арқылы компания екі жағдайда да ұтты деуге болады.

Тағы бір мысал. 2012 жылы Юта университетінің ғалымдары жыл сайынғы Fortune 500 рейтингіндегі компаниялардың тарихын зерттейді. 15 жылдық мысал көрсеткендей, компанияның проблемалары неғұрлым көп болса, соғұрлым компания әйелдер мен қара нәсілді ер адамдарды басшылыққа жалаудауға бейім екені расталды. Сол жылы Harvard Business Review әлеуметтік сауалнама нәтижелерімен мақала жарияланды. Мақалада қызық бір эксперимент төңірегінде айтылады.

Студенттерге ойдан шығарылған компанияның жаңа бас директорын таңдау ұсынылып, ұсынылған сценарийлердің бірінде компания табысты болса, екіншісінде ұзаққа созылған дағдарыста болды. Бірінші нұсқа бойынша оқушылардың 62 пайызы көшбасшы ретінде ер адамды таңдаса, екінші сценарий бойынша 69 пайызы бұл қызметке әйелді тағайындаған. Мақала авторлары мұндай шешімдерді гендерлік қалыптасқан қағидалармен түсіндіруге болатынын айтады. Зерттеушілер бұл құбылысты «құтқарушы эффект» деп тапты. Тарихта бұған мысалдар жетіп артылады. Саясатта да, бизнесте де «құтқарушы әйел» бейнесі жиі кездеседі. Мысал келтірейік. 1993 жылғы сайлау қарсаңында Канаданың прогрессивті консервативтік партиясының рейтингі төмен болды. Дәл осы кезде партияның көшбасшысы болып Ким Кэмпбелл сайланды. Бұған дейін ол қорғаныс министрі қызметін атқарып келген еді. Көпшілік партия басылығына келешекті зор кандидат Жан Шарестті ұсынады деп ойлаған болатын. Бірақ Жан Шарест сол кездегі дағдарыс кезінде емес, дағдарыстан құтылған кезде керек болған еді. Ақырында, партия парламенттегі барлық орындарынан айырылып қала жаздап, партия көшбасшысы Ким Кэмпбелл отставкаға кетті де Жан Шарест оның орнына келді.

Сол секілді 2010 жылғы Қырғызстандағы төңкерістен кейінгі ең ауыр өтпелі кезеңде ел тізгінін Роза Отунбаева ұстады. Кейіннен жағдай тұрақталғанда орнына басқа президент отырды. Сонымен қатар әлемдік

мысалдарда Энн Мулкахидің есімі жиі аталады. Ол Хегох компаниясы банкроттықтың аз-ақ алдында тұрғанда келіп, оны миллиардтаған доллар табысқа шығарған нағыз «кризис-менеджер» ретінде тарихта қалды. Нәтижесінде, компания бірден 2,5 миллиард доллар табыс тапты. Энн дағдарыспен күресуде бес жыл жұмсап, 2006 жылға қарай Хегох жыл сайын миллиард доллардан астам пайда табатын деңгейге жетті. Бұл жағдай Эннге керемет көшбасшы ретінде даңқ әкелді.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕР

Қазақ қоғамында гендерлік теңдік тақырыбы біржақты қабылданбайды. Бір тарап дәстүрлі құндылықтарды сақтауды алға тартса, екінші тарап заманауи әлеммен қатар қадам басуды маңызды санайды. Бұл – табиғи құбылыс. Қоғам өзгерген сайын пікір де өзгереді. Дегенмен мемлекет деңгейінде Қазақстан халықаралық міндеттемелерді мойындап, гендерлік саясатты жүйелі түрде жүргізіп келеді.

Қазақстан БҰҰ-ның Бейжің декларациясын қолдайды және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияны ратификациялаған. Сонымен бірге әйелдердің саяси құқықтарын қорғау, азаматтық мәртебесін сақтау мәселелері де заңнамалық түрде бекітілген.

Елімізде 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы қабылданған. Ал гендерлік теңдікке қатысты

негізгі заң 2009 жылы күшіне енді. Кейінгі жылдары отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы заңнаманың күшейтілуі де әйелдердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған нақты қадамдардың бірі болды.

Бұл құжаттар тек декларативті сипатта емес. Олар мемлекеттік саясаттың нақты бағыттарын айқындайды. Яғни, әйелдердің саяси қатысуын арттыру, экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту, құқықтық қорғауды күшейту.

Кейінгі жылдары әйелдердің саясаттағы үлесі артты. Партиялық тізімдерге әйелдер мен жастар үшін міндетті квота енгізілуі – осы өзгерістің бір көрінісі. Бүгінде Парламентте әйел депутаттардың саны бұрынғыға қарағанда едәуір көбейген. Үкімет құрамында да әйел министрлер бар. Мәселен, қазіргі Үкімет құрамында да үш әйел бар. Олар – Премьер-Министрдің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі Аида Баласа, Денсаулық сақтау министрі Ақмарал Әлназарова, Оқу-ағарту министрі Жүлдыз Сүлейменова. Бұл қатарға қазір Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігін басқарып отырған Мәдина Әбілқасымованы қосуға болады.

Мемлекет тарапынан әйелдерді қолдауға арналған арнайы бағдарламалар іске қосылған. Мысалы, «Ұмай» ипотекалық бағдарламасы мыңдаған әйелдің баспаналы болуына мүмкіндік берді. Өңірлерде отбасын қолдау орталықтары жұмыс істейді. Асыраушысынан айырылған әйелдер тұрғын үй кезегінде жеке санат ретінде қарастырылады.

Гендерлік теңдік деңгейін бағалайтын

халықаралық индекстер бар. Солардың бірі – Дүниежүзілік экономикалық форумның жаһандық гендерлік индексі. Бұл рейтинг елдердегі жағдайды білім, денсаулық, экономика және саясаттағы өкілдік сияқты төрт негізгі өлшем бойынша саралайды. Солтүстік Еуропа елдері бұл тізімде үнемі алдыңғы қатарда келеді. Қазақстан әлемдік рейтингте орта деңгейде орналасқанымен, Орталық Азия елдері арасында көшбасшы саналады.

Сарапшылардың айтуынша, білім мен денсаулық көрсеткіштері бойынша Қазақстан елдерінің қатысты жағдай біршама жақсы. Әйелдердің сауаты жоғары, жоғары білім алуға толық мүмкіндік бар. Алайда саяси шешім қабылдау мен ірі экономикалық секторларда өкілдік мәселесі әлі де өзекті.

ҰЛТТЫҚ КОМИССИЯНЫҢ ҰЙЫТҚЫ БОЛУЫМЕН

Елімізде Президент жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия жұмыс істейді. Атап айтқанда, Ұлттық комиссия сарапшылары заң шығару процесіне белсенді түрде атсалысады. Олардың қатысуымен отбасылық-тұрмыстық құқықтар мен бостандықтарды және балаларды қорғауды қамтамасыз ететін 50-ден астам заңнамалық акт әзірленді. Сондай-ақ Ұлттық комиссияның сараптамалық топтары өңірлерді аралайды. 2024 жылы 2 мың әйел, оның ішінде 134 көпбалалы отбасы қамтылды. Жергілікті жерде мәселелерге кешенді талдау жасалып, өңірлік ерекшеліктер назарға алынып, шешімдер шығарылды. TechnoWomen ұйымы мен халықаралық Astana Hub технопарк серіктесіп, екінші жыл қатарынан жұмыссыз әйелдер мен декреттегі аналардың цифрлық біліктілігін арттыруға арналған IT-Aiel жобасын іске асырды. Оқыту бағдарламасынан өткен алғашқы түлектердің табысы 45 пайызға өсті. Сондай-ақ Ұлттық комиссияның тұрақты назарында репродуктивті денсаулықты қорғау, әйелдер кәсіпкерлігін дамыту және ауылдақ жерлердегі әйелдерді қолдау мәселелері бар.

Осылайша, Қазақстан гендерлік теңдікті нығайту және әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою саясатын жүйелі түрде жалғастыруда. Құқықтық және институционалдық база нығайтылып, әйелдердің физикалық, интеллектуалдық және рухани-адамгершілік дамуына қажетті жағдайлар жасалып келеді.

Түйін: Қалай десекте, Қазақстандағы әйелдер қоғамның әрбір саласында маңызды рөл атқарады. Олар тек отбасының тірегі ғана емес, экономика мен кәсіпкерлікті дамытуда, цифрлы коммуникацияны тиімді басқаруда және психологиялық тұрақтылықты сақтауда да шешуші рөлге ие. Әйелдер өз қызметін тек жеке өмірімен шектмей, қоғамды дамытуға, теңдік пен инновацияға, әлеуметтік прогреске үлес қосуда. Біз жоғарыда келтірген «шыны жартастар» мен «шыны төбелер» елімізде болмас деп сенеміз.

Соңы. Басы 1-бетте.

Орта білім беру сапасын жақсарту мәселесінде біз жүйелі әрі кешенді қадамдарға көштік. Бұл бағыттағы жұмыс Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың нақты тапсырмаларына сәйкес басқару сапасын көтеру, педагог мәртебесін арттыру, оқушы нәтижелерін жақсарту және цифрлық трансформацияны іске асыру негізінде жүргізілуде.

Біз ең алдымен басқару сапасына ерекше назар аударудамыз. Мектеп директоры тек шаруашылық менеджері емес, академиялық көшбасшы, ұжымның рухани темірқазығы болуға тиіс. Білім беру ұйымдарындағы басқару сапасын арттыру және кадрлық әлеуетті нығайту шеңберінде 2023-2025 жылдары «Білім берудегі өзгерістердің 1000 көшбасшысы» жобасы аясында республикалық кадрлық резервке 986 резервист қабылданып, олардың 493-і мектеп директорлары мен директордың орынбасарлары лауазымдарына тағайындалды. Нәтижесінде, кейінгі екі жылда мектеп директорларының тапшылығы екі есеге қысқарып, басқаруда шешім қабылдай алатын тұрақты кәсіби резерв қалыптасты.

Бүгінде «Педагог мәртебесі туралы» заңды жетілдіру бағытында жұмыстар жүргізілуде. Ұсынылып отырған өзгерістер педагогтердің құқықтық кепілдіктерін кеңейтуге, қайталанатын қағаз және электрондық есеп беруді қысқартуға, мұғалімді өзіне қатысы жоқ жұмыстарға тартуға жол бермеуге бағытталған.

Әкімшілік жүктемені азайту және басқару үдерістерін оңтайландыру мақсатында білім беру жүйесіне жасанды интеллект элементтері кезең-кезеңімен енгізілуде. Жасанды интеллект құралдары есептілікті қысқартуға, бағалау рәсімдерін автоматтандыруға және деректерге негізделген басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл шаралар мұғалімдерді артық қағазбастылықтан арылтып, тек кәсіби дамуға бағытталған орта қалыптастыруды көздейді.

Сонымен қатар TALIS-2024 халықаралық зерттеуінің нәтижелері педагогтерді қолдау және олардың кәсіби мәртебесін нығайту бойынша қабылданған мемлекеттік шаралардың, оның ішінде қаржыландыру көлемін ұлғайту мен еңбек жағдайларын жақсартудың, халықаралық деңгейде оң бағаланғанын көрсетті. Қазіргі қолданыстағы барлық нормативтік-құқықтық актілерге талдау жүргізілуде. Талдау нәтижесінде құқықтық олқылықтарды жою және басқару рәсімдерін нақтылау мақсатында тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізілетін болады.

Біздің негізгі мақсатымыз – баланың тұрғылықты жеріне, әлеуметтік жағдайына қарамастан, сапалы білім алуына тең мүмкіндік жасау. Бұл ретте бастауыш білімге де ерекше көңіл бөлінеді. Себебі білім сапасының іргетасы дәл осы алғашқы сыныптарда қаланады. Біз бастауыш буында оқу жүктемесін оңтайландыруға, функционалды сауаттылықты күшейтуге, баланың психологиялық бейімделуін ескеруге басымдық беретін боламыз. Негізгі мақсат – әр бала 4-сыныпты аяқтағанда еркін оқып, түсініп, ой қорытып, өз ойын жеткізе алатын деңгейге жетуге тиіс. Бастауыштағы сапа – кейінгі барлық білім сатыларының нәтижесін айқындайды.

Қабылданып жатқан шешімдер халықаралық зерттеулердің нәтижелеріне де негізделеді. PISA, TIMSS, PIRLS сияқты халықаралық бағалау зерттеулері көрсеткен әлсіз және күшті тұстарды талдап, оқушылардың оқу және математикалық сауаттылығын арттыруға бағытталған нақты түзету шаралары қабылданды. Халықаралық тәжірибені зерделей отырып, біз ұлттық ерекшелікті сақтайтын, бірақ әлемдік стандарттарға сай келетін сапалы модель қалыптастырамыз.

– Бүгінде жекеменшік мектептер көбейді, бірақ олардың көбі мемлекеттік тапсырыс есебінен күн көріп отыр. Соңғы кезде жекеменшік мектеп туралы дау да көбейді. Сапаны қалай бақылайсыздар?

– Еліміз тәуелсіздік алған сәттен бастап жекеменшік мектептер жүйесі қарқынды дамып келеді. Әсіресе, 2015 жылы қабылданған «Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік туралы» заң бизнеске бұл салаға шоғырлануға жол ашты. Соның нәтижесінде бүгінде республика бойынша 841 жекеменшік мектепте 330 мыңнан астам оқушы білім алуда. Бұл көрсеткіш мемлекеттік емес сектордың отандық білім беру жүйесіндегі маңызды үлесі бар екенін көрсетеді.

Дегенмен соңғы тексеріс нәтижелері бірқатар жеке мектептердегі жағдайдың көңіл көншітпейтінін көрсетті. Көптеген білім ордасында санитарлық талаптар сақталмаған, асханалар мен спорт залдары жетіспейді. Мемлекеттік тапсырыс алатын 289 мектептің басым бөлігі білім беруге бейімделмеген ғимараттарда орналасқан. Сонымен қатар мұғалімдердің біліктілік деңгейі төмен (орта есеппен 34,3 пайыз) және «Алтын белгі» иегерлерінің аз білімін растай алмауы жалпы білім сапасының құлдырауына өкпек соқтырды.

Оқу-ағарту министрлігі үшін басты құндылық – білім беру процесінің қауіпсіздігі мен оқушылардың білім сапасы. Сондықтан меншік нысанына қарамастан, барлық мектептерге бірыңғай, нақты және ашық талаптар қойылуда. Бұл қадам мектептер арасындағы бәсекелестікті арттырып, ата-аналар мен оқушылардың құқығын қорғауға, сондай-ақ заманауи білім стандарттарына сай келетін орта қалыптастыруға бағытталған.

– Жасанды интеллект пен жаһандық білім платформалары (Coursera, Khan Academy) дәстүрлі мектептің рөлін өзгертіп жатыр. Қазақстандық білім беру жүйесі осы бәсекеде өзінің ұлттық ерекшелігін сақтай отырып, қалай озық бола алады?

– Бүгінде біз білім беру саласындағы күрделі трансформациялардың куәсі болып отырмыз. Жасанды интеллект пен Coursera, Khan Academy секілді жаһандық алпауыт платформалардың барлығы білімнің қолжетімділігін шексіз етті.

Жұлдыз СҮЛЕЙМЕНОВА, ҚР Оқу-ағарту министрі:

МЕКТЕП ЭТИКАСЫНЫҢ ӨЗЕГІ – ӘДІЛДІК ПЕН ЖАУАПКЕРШІЛІК

МЕКТЕПТЕГІ ЖАҢА ЭТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ӨЗЕГІ – «ӘДІЛДІК ЖӘНЕ ЖАУАПКЕРШІЛІК» ҚАҒИДАСЫ. «ПОСТШЫНДЫҚ» ДӘУІРІНДЕ АҚИҚАТ БҮЛЫҢҒЫРЛАНҒАНДА, БАЛАҒА ЖОЛ КӨРСЕТЕТІН БАСТЫ БАҒДАР ОНЫҢ АР-ҰҚДАНЫ МЕН ӘДІЛДІК СЕЗІМІ БОЛУҒА ТИІС. БІЗ БАЛА БОЙЫНДА БАСҚАНЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ҚҰРМЕТТЕУ МЕН ӨЗІНЕ ЖАУАПКЕРШІЛІК АЛУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ АРҚЫЛЫ БУЛЛИНГ ПЕН НИГИЛИЗМГЕ ҚАРСЫ ІШКІ «ЭТИКАЛЫҚ ИММУНИТЕТ» ҚҰРАМЫЗ. ЖАСТАРҒА ЖАСАНДЫ ИДЕАЛДАР ЕМЕС, ЕҢБЕКҚОРЛЫҚ ПЕН ПАРАСАТТЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН «АДАЛ АЗАМАТТЫҢ» ЖАНДЫ ҮЛГІСІН ҰСЫНАМЫЗ.

Алайда бұл дәстүрлі мектептің рөлін жою емес, оның миссиясын түбегейлі жаңғыртуға берілген тарихи мүмкіндік екенін ұмытпау керек. Қазақстан бұл бәсекеде тек тұтынушы емес, өзіндік «ұлттық цифрлық қолтаңбасы» бар көшбасшы ел болуды көздейді.

Ақпаратқа қолжетімділікті артқан осындай кезеңде алдымен мұғалімнің функциясы өзгеруге тиіс. Жаһандық платформалар дерек бере алады, бірақ олар баланың бойындағы құндылықтар жүйесін қалыптастыра алмайды, баланың көзіндегі ұшқынды тұтата алмайды. Біз сол себепті де мұғалімдерді бірізді жұмыстардан (тапсырма тексеру, есеп беру) жасанды интеллект арқылы босатып, оның уақытын баламен тікелей психологиялық немесе шығармашылық жұмыс жүргізуге бағыттаймыз. Мақсатымыз – мұғалімді оқушының жеке интеллектуалдық траекториясын жасаушы стратегиялық ментор деңгейіне көтеру.

Біз жаһандық контентті жай ғана аударып, соқыр тұтынушыға айналмаймыз. Ғылым жаңалықтарын өзіндік мазмұнмен байытамыз. Егер оқушы математикалық модельдеуді үйренсе, ол есепті этно-мәдени контекстте, тарихи деректер немесе ұлттық экономиканың ерекшеліктері негізінде шешуі керек. Біздің балаларымыз Global Citizen бола отырып, тамырына берік ұлтжанды/патриот тұлға болып қалыптасады.

Біз технологияны ұлттық мүддемізді қорғауға қызмет еткізе аламыз. Орталықтандырылған инновациялық жүйе құру арқылы цифрлық экономика жағдайында бәсекеге қабілетті және жаһандық мүмкіндіктерді тиімді пайдалана алатын жаңа буын қалыптасды.

Болжам бойынша, 2030 жылға қарай жасанды интеллект білім беру жүйесінің өнімділігін 10-15 пайызға арттырады. Мектептің рөлі тек білім беруден дағдыларды (сын тұрғысынан ойлау, жобалық оқыту) дамыту кеңістігіне ауысуда. Бұл ретте Қазақстан «Цифрлық сауаттылық» пәнін енгізіп, QazTech платформасында оқушылардың жеке білім беру траекториясын айқындайтын ұлттық білім платформасын жасақтау стратегиялық басымдық.

Ауыл мен қала мектептері арасындағы айырмашылықты жою үшін Qazaq Digital Mektebi жобасы іске қосылды. Қазірдің өзінде Roqod AI, Kashgari, Stem-solutions секілді отандық ЖИ-құралдар қолданысқа еніп, Астана қаласының бірқатар мектептерінде (№107, №101 және т.б.) мұғалімдердің жұмысын жеңілдетіп, тапсырмаларды тексеру тиімділігін көрсетіп отыр.

Бұл ретте заман көшінен қалмай педагогтердің біліктілігін арттыру басты басымдыққа ие. 2025 жылы «Өрлеу» платформасында 240 мың мұғалім жасанды интеллект курстарынан өтсе, 2026 жылы ChatGPT Edu жобасы аясында тағы 200 000 маман өздерінің ЖИ-ассистенттерін жасауды үйренеді. Сонымен қатар Masschuchest технологиялық институтымен

бірлескен Day of AI Qazaqstan жобасы оқушылар мен ата-аналардың цифрлық сауаттылығын көтеруге бағытталған.

Жаһандық ЖИ нарығы 2030 жылға қарай 32,3 млрд долларға дейін өседі деп күтілуде және білім беру платформаларының 80 пайызы бейімделгіш алгоритмдерге көшеді. Қазақстан осы трендтерді ұлттық ерекшеліктермен ұштастыра отырып, жаңа мамандықтар мен цифрлық құзыреттіліктерді қалыптастырудың негізгі алаңына айналуды стратегиялық мақсат етеді.

– Мектептегі буллинг, жастар арасындағы сундич пен нигилизм тек тәрбиенің емес, жүйелік идеологияның болмауының салдары. Біз балаға «бәсекеге қабілетті бол» дейміз, бірақ «адам бол» дегенді екінші планға ысырып қойған жоқпыз ба? Мектеп қабырғасындағы жаңа этикалық кодекс қандай болуы керек?

– Бүгінде біз «постшындық» деп аталатын, жалған ақпарат пен манипуляцияның белең алуымен сипатталатын күрделі кезеңде өмір сүріп жатырмыз. Бұл ақпараттық тасқынның алдындағы ең әлсіз буын – критикалық сүзгісі қалыптасып үлгермеген жастарымыз. Осының салдарынан жасөспірімдер арасында нигилизм, мектептегі буллинг, тіпті құндылықтардың құлдырауы сияқты жаһандық ақпараттық хаостың кеселдері байқалуда. Бұл тек тәрбиенің олқылығы емес, заманауи ақпараттық қысымның да тікелей әсері.

Ұзақ уақыт бойы біз «бәсекеге қабілеттілік» формуласын тек прагматикалық тұрғыдан түсіндік, алайда баланың ішкі рухани өзегі берік болмаса, білім мен білік мақсатысз құралға айналады. Сондықтан Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың тапсырмасымен қолға алынған «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы – біздің жаңа заманғы темірқазығымызға айналып отыр. Бұл жай ғана мектептің ішкі ережесі емес, ақпараттық дәуірдің кеселдеріне қарсы тұратын этикалық кодекс. Темірқазық ұстанымдарды Мемлекет басшысы айқындаған құндылықтар арқылы баланың санасына сіңіру өзекті. «Адал азамат» концепциясы оқу мен тәрбиені бөліп жармайды. Ол баланы білімді болумен бірге ең алдымен адал болуға үйретеді. Бұл жүйе оқушыға көзсіз жеңіске жетуді емес, адамгершілік қағидағтарын сақтай отырып дамуды басты мақсат етіп қояды.

Мектептегі жаңа этикалық жүйенің өзегі – «Әділдік және жауапкершілік» қағидасы. «Постшындық» дәуірінде ақиқат бұлыңғырланғанда, балаға жол көрсететін басты бағдар оның ар-ұжданы мен әділдік сезімі болуға тиіс. Біз бала бойында басқаның құқығын құрметтеу мен өзіне жауапкершілік алу мәдениетін қалыптастыру арқылы буллинг пен нигилизмге қарсы ішкі «этикалық иммунитет» құрамыз. Жастарға жасанды идеалдар емес, еңбекқорлық пен парасаттылыққа негізделген «Адал азаматтың» жанды үлгісін ұсынамыз.

Бағдарлама аясындағы «Заң және тәртіп»

идеясы мектеп қабырғасында «заңға бағыну әлсіздік емес, өркениеттілік» деген түсінікті орнықтыруға арналған. Егер жасөспірім заң мен тәртіптің өзінде де, өзгеге деркіндік пен қауіпсіздік беретін кепіл екенін сезінсе, қоғамда зорлық-зомбылыққа орын қалмайды.

Сонымен қатар «Еңбек адамы» және «Таза Қазақстан» бастамалары жастардың энергиясын жасампаздыққа бағыттайды. Баланы еңбек арқылы қоғамға пайдалы екенін сезіндіру және экологиялық жауапкершілігін ояту маңызды. Адал еңбек арқылы біз баланы ел тағдырына жауапты азамат ретінде тәрбиелейміз.

Қорыта айтқанда, Қазақстан білімі мен тәрбиесінің жаңа сапасы – «Адал азамат» биігінен көріну. Тәуелсіздік, патриотизм, бірлік, әділдік, еңбекқорлық пен жасампаздық сияқты құндылықтар қазірдің өзінде 88 пәннің оқу бағдарламасына енгізілді. Мектеп – технология мен тәрбиені ұштастыра отырып, жаңа заманның сын-қатерлеріне төтеп бере алатын парасаты биік ұлт қалыптастыратын негізгі бекініс.

іс-қимыл департаменті «Кибернадзор» жүйесі арқылы 113 мыңнан астам интернет-сілтемені анықтап, олар бойынша құқықтық шаралар қабылданды. Нәтижесінде, интернет-ресурстар әкімшіліктерімен жұмыс жүргізіліп, уәкілетті органдарға материалдар жолданып, заңға қайшы ақпаратқа қолжетімділікті шектеу және бұғаттау шаралары қабылданды.

Сонымен қатар ата-аналардың жауапкершілігін арттыруға ерекше көңіл бөлінуде. Ата-ана бақылауы сервистерін қолдану, балалардың онлайн-өмірі туралы ашық әңгімелесу мәдениетін қалыптастыру бойынша түсіндіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Біз балаларды «Адал азамат» рухында тәрбиелеуге, «Заң мен тәртіп» қағидатын нығайтуға және экологиялық мәдениетті дамытуға күш салып жатырмыз. Өйткені ақпараттық дәуірде баланы тыйыммен емес, дұрыс тәрбие мен берік құндылықтар арқылы қорғауа болады.

– Жаңа Конституцияның 3-бабында білім, ғылым және инновацияны дамыту мемлекеттік қызметтің

стратегиялық басымдығы ретінде алғаш рет ресми бекітілді. Бұл норманың адам капиталын дамытудағы маңызы қандай?

– Жаңа Конституцияда адам капиталына, білім мен тәрбиеге басымдық берілуі – мемлекет дамуындағы стратегиялық бетбұрыс. Әділетті мемлекеттің негізі саналы, жауапты және құқықтық мәдениеті жоғары азаматтар арқылы қаланады. Бұл Конституциялық реформалардың басты құндылығы – Мемлекет басшысы айқындаған ғылым, білім және адам капиталын дамытудың басымдық ретінде Конституциялық тұрғыдан бекітілуі.

Конституциялық өзгерістердің маңызды қыры – білік тармақтары арасындағы теңгерім мен жауапкершіліктің күшеюі. Парламенттің рөлін арттыру, жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту, азаматтардың шешім қабылдау процесіне қатысу мүмкіндігін кеңейту – демократиялық институттарды нығайтуды көздейді.

Ата Заңның 3-бабында білім, ғылым және инновацияны дамыту мемлекет қызметінің стратегиялық бағыты ретінде айқындалған. Бұл норма білім беру жүйесіне жаңа жауапкершілік жүктейді. Адам капиталы – ұлттық бәсекеге қабілеттілік пен қауіпсіздіктің басты факторына айналды.

Ғылым мен инновацияны білім беру процесіне біріктіру қоғамды ілгерілетудің негізгі құралы. XXI ғасырда жанашырлыққа негізделген білім экономикалық өсімді қамтамасыз етеді.

Еліміздегі Конституциялық реформалар мен оған негізделген заңнамалық өзгерістер білім саласын жай ғана әлеуметтік міндет емес, мемлекеттік қауіпсіздік пен стратегиялық дамудың негізі ретінде айқындады. Жаңа өзгерістер аясында мектептің күнделікті тыныс-тіршілігіне мынадай бағыттарды бұрынығыдан да жақсара түседі деуге болады. Ең алдымен, білім мемлекетіміз үшін стратегиялық басымдық болғандықтан, мұғалімнің еңбегіне деген қоғамның құрметі заңмен бекітілді.

Конституциялық реформалар аясында баланың қауіпсіз және сапалы білім алу құқығы бірінші орында. Елімізде 217 «Келесек мектептері» салынды. Қарапайым ауыл мектебі мен қала мектебінің арасындағы алшақтықты жою үшін цифрлық зертханалар, STEM-кабинеттер жабықталуда. Жаңа реформалар аясында білім мазмұнының цифрландыруға кірістік.

Жаңа технологиялар арқылы шалғайдағы мектептерді жоғары жылдамдықты интернетпен қамту, интерактивті платформаларды енгізу ісі қарқын алатын болады. Бәрінен бұрын цифровизация босқарудың ашықтығын қамтамасыз етеді. Реформалар аясында мектепті басқару ісіне қоғамның араласуына жол ашылды. Конституцияда барлық азаматтардың теңдігіне басымдық берілгендіктен, қарапайым мектептерде инклюзивті орта міндетті талапқа айналады.

Жаңа Конституцияның 33-бабы әрбір азаматтың білім алу құқығын конституциялық деңгейде бекітеді. Сонымен бірге мемлекеттің осы салаларды дамытуға жағдай жасау міндеті нақты айқындалған. Бұл норма барлық деңгейдегі сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз етуге, адами капиталды дамытуға бағытталған. 33-баптың 1-тармағында әрбір азаматтың мемлекеттік оқу орындарында ақы төлемей орта білім алуына кепілдік берілетіні және бастауыш және негізгі орта білімнің міндетті екені нақты айқындалған. Бұл – мемлекеттің азамат алдындағы ең басты әлеуметтік міндеттерінің бірі.

Білімге қолжетімділік – тең мүмкіндіктердің негізі. Ал міндетті орта білім – қоғамның тұрақты дамуының тірегі. Конституциялық кепілдік арқылы әрбір баланың тұрғылықты жеріне немесе әлеуметтік жағдайына қарамастан сапалы білім алу құқығы қамтамасыз етіледі. Ақы төлемей орта білімге конституциялық кепілдік беру – бұл елдің ертеңіне салынған инвестиция. Себебі білімді ұрпақ – экономиканың қозғаушы күші, инновацияның қайнар көзі және мемлекеттің ұзақмерзімді өркендеуінің берік негізі.

Жаңа Конституция – Қазақстанның болашағының стратегиялық бағдаршысы. Білім беру, ғылым, инновациялар және адами капиталды дамыту – елдің экономикалық қуатын арттырудың басты факторы. Бұл бағыттар – Қазақстанды интеллектуалды, технологиялық және экономикалық тұрғыдан алға шығарудың негізі.

– Әңгімеімізге рахмет!

Сұхбаттасқан
Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ

МАРЖАННЫҢ «ЖАЛҒЫЗ ҚОЛ» ПОЭМАСЫ ХАҚЫНДА

ТӘУЕЛСІЗДІК АЛЫП, НАРЫҚ ЕНГЕЛІ ЭКОНОМИКАНЫҢ БІР ТЕТІГІ БИЗНЕС ДЕГЕН ҰҒЫМ ҚАЛЫПТАСТЫ. БІЗДІҢ ҚОҒАМДА АЛЫПСАТАРЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯ ЖАНДАНДЫ. ТЕЗ БАЮ, ОҢАЙ ПАЙДА ТАБУҒА МӘЖБҮРЛІК КӨП АДАМДАРДЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫН ӨЗГЕРТІП ЖІБЕРГЕНДЕЙ БОЛДЫ, АЛАЯҚТЫҚ МОЛАЙДЫ.

Маржан Ершудың «Жалғыз қол» атты поэмасы адал еңбектің кеніші және ел мен жер құты – шынайы еңбек адамын құрметтеу сияқты қасиетті танымды қайта жаңғырту мақсатында жазылған. Поэма Президент Қ.Тоқаевтың Жарлығымен 2025 жыл «Жұмысшы мамандықтары жылы» деп жариялануына өзіндік үлес қосу және ел мен жер тарихында кісілік ізгі атымен танылған деректі тұлғаның аруағын асыру болатын. Соғыс және еңбек ардагері Тұрдығали Мәмбетовтың өмір жолы мен қайраткерлігін Маржан Ершу ақындық шабытпен суреттейді.

*Жылыойдың тарихынан сыр іздесең,
Көрнер баба қарттың нар тұлғасы.*

Ақын аты аңызға айналған ардақты азаматты өз көзімен көрмесе де, ел жадында сақталған тұлғалық болмысын дәстүрлі стильде бастайды, мұнда шежірелік деректер, елге елеулі кісі аттары, өткен заманнан тарихи деректер айқын берілген. Мәмбет шалдың бір ұлы Оңдас Жылыойға мұнай іздеп келген ағылшынның ат айдаушысы болып істегені Қазан төңкерісіне дейінгі Каспий жағалауында болған оқиға. 1928 жылы «Қызыл Жем» балық шаруашылығы құрылып, оны коммунист Оңдас Мәмбетов басқарған екен. Елде Совет үкіметі орнады. Ал Оңдастың баласы Тұрдығали Мәмбетовтың өмір жолының негізгі белестері қазақ жерінде жаңа қоғам орнауымен тікелей байланысты. Ол 1941 жылы 18 жасында соғысқа аттанып, 1943 жылы әйгілі Курск доғасында қанды шайқастарға қатысқан. Днепрден совет солдаттары қайықпен жүзіп өтерде дұшпан самолеттен оқ жаудырған. Жүз қаралы солдаттан аман қалған жалғыз қазақ баласының оң қолын иығынан кесіп тастаған. «Жаралы солдат мекені енді / Кім білді: өр ме, көр ме?». Өмір үшін күрес күн райы бұзылса сүйек сырқырататын жазылмас дертті елемей, азапқа төзе білуді үйретеді, үмітін өлтірмей, күш-жігерін арттыруға бастайды.

1944 жылы елге оралған 21 жасар жас жігіт, соғыс мүгедегі Тұрдығали колхоз жұмысына белсене кірісті, адал сүт емген Үмітжан қызға үйленді. Саратов, Пуревте оқып техникум бітірді, қарапайым есепшіден директорлыққа өсті, үнемі ел ырзағын арттыру мақсатында шаруашылықтың басы-қасында жүрді. Еңбек Ері Тұрдығали ағаға қол астындағы жұртқа бұйрық беріп, жан ауыртпай жалғанды жалпағынан басатын менмендік,

жемқорлық мүлде жат болғаны поэманың өн бойынан білінді. Күн қуырған тақыр жерде су тапшылығын жою үшін Тұрдығали Мәмбетов «Ырғызбай», «Қасқасу» су бөгеттерін салдырған.

*«Жерасты су – қара жердің көзі» деп
Бұрыңғарумен су жеткенше қаздырды.*

Со заманның қазақтарында асқан адалдық, ортақ іске жауаптылық, ел мен жерді сүю сезімінен туған шынайы азаматтық биік қасиеттер баршылық екені айдай шындық. Маржан кейіпкер бейнесін: «Жұмыспенен ауырып, / Жұмыспенен жазылатын, / Бір бейнетқор жан иесі»; «Жалғыз қолмен талай шынды алыпты / Күш жігері күрестерде қайралған»; «Мәмбетовтың парасатты пайымы / Сөйлей қалса, әр сөзінің жаны бар» – деп, оның айтқандары жұртқа мақал болып кеткен шешен, дана етіп суреттейді. Мәскеуден «Правда» газетінің тілшісі Фомин ауылға келгенде кей деректер жалған болар деген («Еңбекте көбік сөздің лаңы көп») күдіктен арылған ғой. Ол шын картинаны көзімен көрген соң «Жалғыз қолмен үйіріп тұр совхозды / Көрген басшы қысқасы!» деп еңбек сүйгіш адал өр қазақ Мәмбетовке құрмет білдіріп жазған.

*«Еңбек еді ежелден,
Ер адамның – ажары.
Ерлік туар еңбектен
Қайнағанда қазаны.
Еңбек етсең,
дандайсың көпке шашта күлдіңді
Еңбегіңнің жемісі – өз халқыңның базары».*

Қазіргі қазақ қоғамына ең қажет елдік қағида осы емес пе! Себебі толып жатқан блогер, коуч, психолог атымен алдампаз алаяқтар оңай баюдың жолын үйретемін деген желеумен шынайы адалдықтан түңіліп, сенім халықты қарадай шығынға батырып, өміріне зиян келтіріп, жолдан оңбай адастырып, бекер несиеге белшеден батырып жатыр.

Маржан туған жерінің топонимдерін басына атай келе мадақ жыр жазуы орынды: *Пір Бекеттің кіндік қаны тамған жер, Атажұрты – Ақмешіт болып қалған жер. Аққызтоғай қасиетті мекенің Асан Қайғы барған жер.*

Әулімені пір тұту, аруақтарды қастерлеу дәл қазір ерекше мәнге ие. Руханият, ұлттық сана үшін үздіксіз күрес жүріп жатыр. Ақтағайды ақындардың ауылы деп орынды атайды. Маржанның өз әкесі айтулы ақын Аманқос Ершу, суреткер Әбіш Кекілбасвтың ізі қалған жер.

*Мәтжан би, Аралбай – жыр болып еседі үміт,
Ақмешітті айналып көшеді бұлт.
«Қаби, Меңдекеи, Аманқос, Өтегеннің
Жыр қонған жұрты ғой бұл» деседі жұрт.*

Адам бала жер бетінде өмір сүреді, тұмақ бар да, өлмек бар. Тіршіліктің түп мақсатты адам болып қалу, адамшылық қасиеттерді берік ұстау екені шүбәсіз. Отбасында берекелі, үлгілі әке, сүйген жар болып баянды тіршілік кешкен азамат Тұрдығали Оңдасұлы 53 жасында өмірден озғанда (соғыс салған жара оңай емес) ел-жұрт текті ұлымен егіліп қимай қоштасқанын автор ізетсіп жазады. Мұндай кесек тағдыр екінің біріне бұйыра бермейді. *Балалары бадай тәтті қылықты,
Жары әркез үнісі сүйеп тұрыпты.
Отбасында бағы жанған бұл адам
Бақыт деген адалдық деп ұғыпты.*

Тұрдығали Мәмбетовтың жалғыз қолмен Еңбек Еріне айналуының шын сыры осында жатыр, алғаны жақсы ер жігіт ел игілігі жолында небір ауыр бейнеттен қашпайды. Отан үшін, отбасы үшін беріле жұмыс істейді.

Халықаралық «Алаш» сыйлығының лауреаты, Атырау облысы «Жылыой» ауданының құрметті азаматы, ақын, аудармашы, драматург, сыншы-сатирик Маржан Ершу есімін ел сүйген деректі тұлғалардың шығармашылық портретін үзбей жасап келе жатыр. Керемет дауыс иесі Ерік Құрманғалиев, күйші Дина, Қыпшақ нәсілінен шыққан Қоңыр Иштван Мандоки туралы туындыларының қатарына міне, ерен еңбегімен көрген ел азаматы, 2024 жылы туғанына 100 толған Тұрдығали Мәмбетов қосылды. Бұл ана аманатымен, Тұрдығали ағаның сүйікті қосағы Үмітжан апаның қалауымен жазылған «Жұлдызды ғұмыр» естеліктер кітабының жалғасындай кітап екені де көңілге биік ой салары анық. Бүгінгі ұрпаққа осындай сом кейіпкерлер ауадай қажет.

Айгүл КЕМЕЛБАЕВА

ДИМАШ ҚҰДАЙБЕРГЕН ТҮРКСОЙ МАРАПАТЫН ИЕЛЕНДІ

АСТАНАДА ТҮРКСОЙ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМЫНЫҢ МАРАПАТТАРЫН ТАБЫСТАУ РӘСІМІ ӨТТІ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚ ӘРТІСІ ДИМАШ ҚҰДАЙБЕРГЕН ТҮРКІ ӘЛЕМІ МӘДЕНИЕТІН ДАМУТҒА ҚОСҚАН ЕЛЕУЛІ ҮЛЕСІ ҮШІН ТҮРКСОЙ ҰЙЫМЫНЫҢ ЕҢ ЖОҒАРЫ НАГРАДАСЫ САНАЛАТЫН «ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ МӘДЕНИ ЕЛШІСІ» АТАУЛЫ ОРДЕНІМЕН МАРАПАТТАЛДЫ.

Сондай-ақ Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, актриса Самал Еслямоваға түркі және әлемдік кино өнерінің дамуына қосқан айрықша үлесі үшін «Түркі әлемінің үздік әртісі» номинациясы бойынша ТҮРКСОЙ-дың арнайы жұлдісі табысталды.

Премьер-Министрінің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі Аида Балаваның атынан өнер иелерін Мәдениет және ақпарат вице-министрі Айбек Сыдықов құттықтап, олардың жетістіктері түркі әлемі елдері арасындағы мәдени байланыстарды нығайтуға және қазақстандық өнердің халықаралық деңгейде танылуына зор үлес қосып отырғанын атап өтті.

ТҮРКСОЙ ұйымының Бас хатшысы Сұлтан Раев марапаттардың маңызына тоқталып, қазақстандық мәдениет қайраткерлерінің ортақ түркі мәдени кеңістігін нығайтудағы рөлі туралы айтты. «Бүгін біз өнер арқылы түркі әлемін

шынайы біріктіріп жүрген тұлғаларды құрметтеп отырмыз. Димаш Құдайберген музыка арқылы мәдени елші миссиясын атқарып келеді. Ал Самал Еслямова қазақстандық кино өнерінің құрмет», – деді ТҮРКСОЙ Бас хатшысы.

Өз кезегінде Димаш Құдайберген марапатты қабылдай отырып, өнер адамы үшін ең үлкен марапат – халықтың қолдауы екенін атап өтті.

«Өнер адамы үшін ең жоғары марапат – халықтың мойындауы мен қолдауы. Бұл марапатты мен елдеріміз арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың нығаюын білдіретін маңызды белгі ретінде қабылдаймын. Бұл марапат жеке өзіме емес, бүкіл қазақ халқына көрсетілген құрмет пен ілтипат деп білемін», – деді өнер иесі.

Айта кетейік, Димаш – бұл марапатқа ие болған екінші тұлға. Бұған дейін мұндай атақ Түркияның Нобель сыйлығының лауреаты, профессор Азиз Санжарға берілген болатын.

ҒЫЛЫМҒА ҒҰМЫРЫН АРНАҒАН

БҮТІНДЕ ҚАЗАҚ ҒЫЛЫМЫНЫҢ КӨКЖИЕГІ КЕҢЕЙІП, МАЗМҰНЫ ТЕРЕҢДЕП КЕЛЕДІ. СОЛ ЗИЯТКЕРЛІК КЕҢІСТІКТІҢ ЕҢСЕСІН ТІКТЕП, МАЗМҰНЫН БАЙЫТУҒА ӘЙЕЛДЕРДІҢ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ ЗОР. ОЛАР ТЕК БІЛІМ БЕРУ МЕН ЗЕРТТЕУ ІСІНЕ ҚАТЫСЫП ҚАНА ҚОЙМАЙ, ЕЛДІҢ ҒЫЛЫМИ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ШЕШУШІ РӨЛ АТҚАРЫП ОТЫР.

Елімізде магистр, PhD докторы, бейіні бойынша доктор, ғылым кандидаты немесе ғылым докторы ғылыми дәрежесіне ие 120 896 адам болса, соның 62 433-і – әйелдер. Яғни, ғылыми дәрежелі мамандардың 51,6 пайыз. Бұл – кездейсоқ көрсеткіш емес, жылдар бойғы табандылық пен ізденістің нәтижесі.

Жоғары білім беру жүйесінде де әйелдер жетекші орындарға нық орныққан. Профессор-оқытушылар құрамының 65,7 пайызы – әйелдер. Олардың арасында магистрлердің 72,5 пайызы, философия докторларының (PhD) 62,8 пайызы, бейіні бойынша докторлардың 46,9 пайызы, ғылым докторларының 49,4 пайызы және ғылым кандидаттарының 65,1 пайызы – әйел ғалымдар. Бұл деректер олардың кәсіби біліктілігі мен ғылыми кемелдігін айқын аңғартады.

Қазақстанда ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысатын 12 893 әйел бар. Бұл – барлық ғылыми қызметкерлердің 56 пайызы. Жалпы, зерттеушілер арасындағы әйелдердің үлесі 55,7 пайызға жетіп отыр. Олар іргелі зерттеулерден бастап, қолданбалы және пәнаралық жобаларға дейінгі сан алуан бағытта табысты еңбек етеді.

Ғылыми салалар бойынша алғанда, жаратылыстану ғылымдарында 3 625 әйел (28 пайыз) еңбек етеді. Инженерлік

әзірлемелер мен технологиялар саласында – 2 625 әйел (20 пайыз), ал гуманитарлық ғылымдарда – 2 471 зерттеуші (19 пайыз) өз үлесін қосып жүр. Әсіресе, гуманитарлық (66%) және әлеуметтік ғылымдарда (65%) әйелдердің басымдығы айқын сезіледі.

Ғылыми біліктілік деңгейіне назар аударсақ, ең жоғары үлес ғылым кандидаты дәрежесінде – 60 пайыз. Бейіні бойынша доктор және магистр дәрежесінде – 58 пайыз, ал философия докторы (PhD) дәрежесінде – 54 пайыз. Медицина және гуманитарлық ғылымдар саласында ғылым кандидаты атанған әйелдердің үлесі 72 пайызды құрайды. Бұл – әйел ғалымдардың ғылыми ізденіске адалдығы мен кәсіби биігін дәлелдейтін айқын көрсеткіш.

Қазақ ғылымының бүгінгі жетістігі – тек сандардың жиынтығы емес, ол – зертханаларда өткен ұзақ түндер, архивтерде сарғайған парақтарды парақтаған табандылық, аудиторияда білім нәрін сепкен ұстаздық еңбек. Әрбір ғылыми жаңалықтың, әрбір зерттеу нәтижесінің артында қажыр-қайраты мен парасаты тоғысқан әйел ғалымдардың маңдай тері тұр. Олардың жанкиярлық еңбегі, ғылыми ізденіске адалдығы, білім мен инновацияны дамытуға және жас зерттеушілер буынын тәрбиелеуге қосқан өлшеусіз үлесі – ел болашағының берік кепілі.

ҚАЗАҚСТАН КИНОСЫ КҮНДЕРІ АУЫЛДАН БАСТАЛДЫ

СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДА ҚАЗАҚСТАН КИНОСЫ КҮНДЕРІНІҢ РЕСМИ АШЫЛУЫ ӨТТІ. БИЫЛ ЖОБА АЛҒАШ РЕТ АУЫЛДАН БАСТАЛЫП ОТЫР. ІС-ШАРАНЫ БАСТАУ НҮҚТЕСІ РЕТІНДЕ Ғ.МҮСІРЕПОВ АТЫНДАҒЫ АУДАНЫНЫҢ НОВОИШИМСКОЕ АУЫЛЫ ТАҢДАЛДЫ. БҮЛ ШЕШІМ ҰЛТТЫҚ КИНОНЫ ӘРБІР КӨРЕРМЕНГЕ ҚОЛЖЕТІМДІ ЕТУ МАҚСАТЫН АЙҚЫНДАЙ ТҮСТІ.

Ашылу аясында өңірдегі 11 IT орталықтың іске қосылуы да ұйымдастырылып, креативті индустрия мен ауылдық жерлердегі цифрлық инфрақұрылымды дамыту бағытына ерекше мән берілді.

Облыс әкімі атынан қатысушыларды Солтүстік Қазақстан облысы әкімі аппаратының басшысы Руслан Әлішев құттықтады. Ол креативті индустрияны дамыту өңір басымдықтарының бірі екенін атап өтіп, мәдени және медиа бастамаларды қолдау заманауи ортаны қалыптастырумен тікелей байланысты екенін жеткізді.

Апта бойы өңір тұрғындары мемлекет қолдауымен түсірілген 10 үздік қазақстандық фильмді тамашалай алады. Бағдарлама заманауи отандық киноның

жан-жақтылығын көрсетеді. Былтыр жоба аясында республика бойынша шамамен 2 миллион көрермен фильмдерді тамашаласа, оның 55 мыңы Солтүстік Қазақстан облысының тұрғындары болған.

Кино күндері аясында «Капитан Байтасов» фильмі көрсетілді. Туынды шынайы оқиғаларға негізделіп, Халық Қаһарманы, полиция капитаны Ғазиз Байтасовтың ерлігіне арналған. Көрсетілімге Ішкі әскер ардагерлері, қоғам қайраткерлері және «Ел тірегі» әскери-патриоттық клубының өкілдері қатысты.

Сондай-ақ аудандық Digital Zerde креативті IT орталығы жанынан Цифрлық музей ашылды. Интерактивті кеңістікте келушілер заманауи технологиялар арқылы

аудан тарихымен танысып, туған өлке туралы өз цифрлық контентін жасау мүмкіндігіне ие болады.

Жобаны іске асыру Мемлекет басшысының V Ұлттық құрылтай отырысында берген тапсырмаларына сәйкес жүзеге асырылуда. Онда цифрландыру, креативті индустрияны дамыту және мәдени бірегейлікті нығайту мәселелеріне ерекше назар аударылған.

Өңірдегі IT орталықтар да жастар үшін жаңа мүмкіндіктер алаңына айналып отыр. Олар бағдарламалау, цифрлық технологиялар мен креативті индустрия бағыттары бойынша білім-білігін шыңдап, өз жобаларын жүзеге асыруға мүмкіндік алады.

ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯ – БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ

ЕЛОРДАДА «ӘДІЛЕТТІ ЖӘНЕ ПРОГРЕССИВТІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚТЫҚ КОНСТИТУЦИЯСЫ ҮШІН!» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ КОАЛИЦИЯ ӨКІЛДЕРІ ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫНЫҢ МАМАНДАРЫМЕН ЖҮЗДЕСТІ. КЕЗДЕСУ БАРЫСЫНДА КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ РЕФОРМАЛАРДЫҢ МӘНІ МЕН ЕҢБЕК АДАМДАРЫНА БЕРЕТІН МҮМКІНДІКТЕРІ ТАЛҚЫЛАНДЫ.

Астаналық құрылысшылармен өткен жиынға қоғамдық пікір көшбасшылары мен заңгерлер: Мәжіліс депутаты Марат Бөшімов, Астана қаласы мәслихатының төрағасы Табиғат Зейнұлқабден, қалалық мәслихат депутаты Владислав Сергеев, Астана қаласы Қоғамдық кеңсіннің мүшесі Назгүл Мақжан, заң ғылымдарының докторы Ермек Әбдрасулов қатысты.

Кездесуде сөз алған Назгүл Мақжан бұл реформалардың стратегиялық маңызына тоқталды. Оның айтуынша, жаңа Конституция – бұл жай ғана заңдар жиынтығы емес, ұрпақ алдындағы жауапкершілік.

– Елімізде кеңінен талқыланып жатқан Конституция – сіз бен біздің қоғамға деген жанашырлығымыз, ұлтжандылығымыз. Болашақта балаларым қауіпсіз елде өмір сүріп, қызмет етіп, елінің патриоты болғанын қалаймын. Бұл – әрбір қазақстандық үшін тарихи сәт, – деді Назгүл Мақжан.

Құрылыс саласының алыбы Mabetex Group компаниясы Қазақстан нарығында 1996 жылдан бері жұмыс істеп келеді және еліміздің құрылыс саласында қызмет атқаратын ірі шетелдік компаниялардың бірі. Қазір мұнда 14 мыңға жуық адам еңбек етеді. Қалалық және мемлекеттік маңызы

бар ондаған жобаны жүзеге асырып, бірқатар маңызды нысанның құрылысы мен қайта жаңғырту жұмыстарын атқарды.

Жиын барысында құрылысшыларды Конституцияның жаңа жобасы саланың дамуына қалай әсер ететіні толғандырды. Сұрақтарға жауап берген Табиғат Зейнұлқабден жаңа заңда еңбек қауіпсіздігін нығайту мен жұмысшылардың әлеуметтік жағдайын жақсартуға ерекше көңіл бөлінгенін тілге тиек етті.

Компанияның тәжірибелі инженері Дінмұхаммед Алтынбекұлы бұл бастаманы қолдайтынын жеткізді:

– Мен жаңа Конституция жобасын қолдаймын. Жаңа Ата Заң біздің өмірімізді жақсартды. Көптеген салаға өзгеріс алып келеді. Сондай-ақ ол сыртқы саясатқа да әсерін тигізеді деп ойлаймын, – деді компанияда 3 жылдан бері жұмыс істейтін инженер Дінмұхаммед Алтынбекұлы.

А.БИМЕНДІ

ТАТУЛЫҚТЫҢ ӨЗЕГІ

Әлемде тек бір ұлт қана мекендейтін ел жоқтың қасы, бар болса да өте сирек. Сондықтан әр мемлекет үшін ұлттар арасындағы түсіністік пен өзара татулық, бір-бірінің мәдениетін құрметтеу аса маңызды.

Қазақстандағы ұлтаралық келісім – бұл мемлекетіміздің ішкі тұрақтылығының негізгі діңгегі. Бұл жай ғана ұран емес, еліміздің тарихы мен бүгінгі саясатының ажырамас бөлігі. Өйткені Қазақстанның басты ұстанымы – этностарды бір-біріне қарсы қою емес, олардың ерекшеліктерін сақтай отырып, ортақ мемлекеттік мүддеге біріктіру. Бұл орайда, Қазақстан тәуелсіз ел атанғаннан бері қол жеткізген табыс көп.

Біз әртүрлілікті бір арнаға тоғыстырған елміз. Оның басты қозғаушы күші мемлекеттік тіл болып отыр. Қазақ тілі – мемлекеттік тіл ретінде біріктіруші фактор, сонымен қатар басқа этностардың ана тілдерін дамытуға жағдай жасалған. Еліміздегі түрлі ұлт өкілдері арасында өз ана тілдерімен бірге мемлекеттік тілді меңгеруге деген талпыныс жоғары. Оны түрлі БАҚ-тардан және интернет кеңістігінен көріп жүрміз. Өзге ұлт өкілдерінің өз ойын мемлекеттік тілде білдіруі, сондай-ақ таза қазақ тілінде сұхбат беруі қазір көз үйренген құбылысқа айналды.

Тарихи тұрғыдан қарағанда, Қазақстандағы ұлтаралық келісімнің тамыры тереңде жатыр. Қазақ халқы қиын-қыстау замандарда (жер аулау, депортация, тың игеру жылдарында) елімізге келген түрлі ұлт өкілдерін жастықшай, бауырына басты. Бұл – бүгінгі достықтың моральдық негізі.

Өз кезегінде Қазақстанға таядыр айдап келген түрлі ұлт өкілдері қазақ әдебиеті мен мәдениеті, ғылыми мен спорттың дамуы жолында аянбай тер төгіп, үлкен жетістіктерге жетті. Айталық, елімізге белгілі қаламгер, аудармашы Герольд Бельгер қазақ тілін ана тіліндей меңгеріп, қазақтың атақты қаламгерлерінің шығармаларын

шебер аударып, неміс халқына жақсы танытты.

Көріс ұлтының өкілі, Қазақстанның Еңбек Ері, әлемдік деңгейдегі кардиохирург – Юрий Пя Қазақстанда алғаш рет жүрек ауыстыру отасын жасаған мамандардың бірі.

Қазақстан құрдыттерінен шыққан танымал ғалымдардың бірі, академик, химия ғылымдарының докторы Надир Надиоров (1932-2021) еді. Ол еліміздің химия ғылымына зор еңбек сіңіріп, бұл саланың дамуына зор ықпал етті.

Міне, мұның бәрі қазақ елінде кеңестік кезеңнен бері өзге ұлт өкілдерінің өсіп-өркендеуіне, түрлі салада табысқа жетуіне жол ашылғанының көрінісі.

Саяси тұрақтылық – этносаралық қақтығыстарға жол бермеу және заң алдындағы теңдік. Бұл жөнінен қазақ елі әлемге үлгі көрсете алатын ең деуге болады. Сондықтан Қазақстанда тышп-өсіп, білім алып, жетілген түрлі ұлт өкілдерінің арасынан шыққан, үлкен жетістіктерге

жеткен тұлғалардың бәрі «Мен – Қазақстан азаматымын» деген сөзді мақтанышпен айтады. Соған орай, шетелдерде өтіп жататын түрлі байқаулар мен жарыстарда оза шауып, олжа салып жатқан тұлғалардың бәрін «қазақтар» деп тану, таныстыру дәстүрге айналған. Сайып келгенде, мұның бәрі еліміздегі жоғары мәдени диалогтың берік орнығуының арқасы, түрлі конфессиялар мен этностар арасындағы тұрақты әрі бір-бірін құрметтеуге қол жеткізудің көрінісі.

Қазақстанда тұратын өзге ұлт өкілдері өздерінің тарихи тамырын біле тұра қазақ халқына және оның мәдениетіне үлкен құрметпен қарайды. Олар ата-бабаларының қазақ жеріне тұрақты орнығып, еш кедергісіз сіңісуіне ықпал еткен қазақтарға деген ықыласын жыл сайын Наурыз айының 1-і – «Алғыс айту» күнінде білдіріп, алғыс жаудырып жатады.

Бұл – құқықтық-демократиялық қоғам орнатқан қазақ елінің зор жетістігі.

А. ЖҰМАҒАЛИҰЛЫ

ҚОЛДАУ МЕН ҚОРҒАУ

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ АДАМДАРДЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОЛДАУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МЕМЛЕКЕТ ТАРАПЫНАН ЕРЕКШЕ НАЗАР АУДАРУДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН МАҢЫЗДЫ МӘСЕЛЕЛЕРДІҢ БІРІ БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ. БҰЛ БАҒЫТТАҒЫ ШАРАЛАР ҮКІМЕТТІҢ БАСТЫ МІНДЕТТЕРІНІҢ БІРІ, ӨЙТКЕНІ МҮГЕДЕКТІГІ БАР АЗАМАТТАРДЫҢ ҚОҒАМДА ТОЛЫҚҚАНДЫ ӨМІР СҮРУІ МЕН ТЕҢ ҚҰҚЫҚТЫ БОЛУЫ ҮШІН МЕМЛЕКЕТ ТАРАПЫНАН НАҚТЫ ҚОЛДАУ МЕН ҚОРҒАУ ҚАЖЕТ. СОНДЫҚТАН, ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ, МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ АДАМДАРДЫҢ ҚҰҚЫҒЫН САҚТАУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТҰРМЫС ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ ҮКІМЕТТІҢ ЕҢ МАҢЫЗДЫ МӘН БЕРЕТІН ТҰСТАРЫНЫҢ БІРІ. РЕСМИ ДЕРЕКТЕР БОЙЫНША ЕЛІМІЗДЕ ЖАРТЫ МЛН-НАН АСТАМ МҮГЕДЕКТІГІ БАР АДАМ ӨМІР СҮРЕДІ. ОЛАРҒА 8,9 МЛРД ТЕҢГЕ КӨМЕК БЕРІЛДІ. АЛ АСЫРАУШЫСЫНАН АЙЫРЫЛУ ЖАҒДАЙЫ БОЙЫНША ШАМАМЕН 191,9 МЫҢ АДАМ БАР.

Жалпы, жыл басынан бері мүгедектігі және асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақыларды төлеуге республикалық бюджеттен 59,3 млрд теңге жұмсалды. Бұған қосымша Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан еңбекке қабілеттілігінен айырылу және асыраушысынан айырылу бойынша шамамен 8,9 млрд теңге сомасына әлеуметтік төлемдер берілді.

Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің мәліметінше, 2026 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша мүгедектігі бойынша МӘЖ алушылар саны шамамен 545,9 мың адамды, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша – шамамен 191,9 мың адамды құрады.

Мүгедектігі бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылардың мөлшері мүгедектіктің тобына және себебіне, сондай-ақ тиісті қаржы жылына арналған «Республикалық бюджет туралы» заңда белгіленген ең төмен күнкөріс деңгейінің шамасына байланысты болады.

«Міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушыларға әлеуметтік төсекелдер туындаған жағдайда МӘСК-дан әлеуметтік төлемдер жүзеге асырылады. 2026 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша 86,2 мың адам еңбек ету қабілетінен айырылу бойынша, ал 62,9 мыңға жуық отбасы асыраушысынан айырылу бойынша әлеуметтік төлем алды.

Төлемдердің мөлшері кейінгі 2 жылдағы МӘСК-ға әлеуметтік аударымдар жүргізілген орташа айлық табыс, еңбекке қабілеттілігінен айырылу коэффициенттері, асырауындағы адамдар саны, міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысу өтілі және табысты ауыстыру деректеріне байланысты, әр адамға жеке тағайындалады, – делінген министрлік хабарламасында.

Мүгедектігі және асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылардың мөлшері 2026 жылғы 1 ақпандан бастап ең төмен күнкөріс деңгейінің ұлғаюына байланысты 10%-ға өсті. ҚР Үкіметінің шешімі бойынша еңбекке жарамсыздығы және асыраушысынан

айырылу бойынша МӘСК-дан төленетін төлемдердің мөлшері де 10%-ға артты.

Осылайша, осы жылы мүгедектігі 1-топ үшін – 111 873 теңгені, 2-топ үшін – 89 498 теңгені, 3-топ үшін – 61 022 теңге беріледі.

2026 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша еңбекке қабілеттілігінен айырылу бойынша әлеуметтік төлемдердің орташа мөлшері 54 742 теңгені, асыраушысынан айырылу бойынша – 55 800 теңге.

ЕҢБЕК АДАМЫ – ЕЛ ТІРЕГІ

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЗІРГІ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТЫНДА «АДАЛ АЗАМАТ» ЖӘНЕ «ЕҢБЕК АДАМЫ» ҰҒЫМДАРЫ ЕҢ БАСТЫ ОРЫНҒА ШЫҚТЫ. МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ ҰСТАНЫМЫ БОЙЫНША, ЕЛДІҢ НАҚТЫ ТАБЫСЫ МЕН ДАМУЫ КҮНДЕЛІКТІ ЖҰМЫСЫН МІНСІЗ АТҚАРЫП ЖҮРГЕН ҚАРАПАЙЫМ МАМАНДАРҒА БАЙЛАНЫСТЫ.

Ахмет ӨМІРЗАҚ

Ізгілік философиясына негізделген бұл ұстанымның негізгі бағыты – еңбек адамның мәртебесін көтеру. Сондықтан мемлекет өз ісінің шебері (дәнекерлеуші, құрылысшы, аспаз, инженер) болудың бөделін арттыруды көздейді.

Өткен жылды Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Жұмысшы мамандықтары жылы деп жариялау арқылы қарапайым еңбек адамдарына халықтың назарын бұрып, құрметін оятты. Бұл – кәсіптік білім беруді дамытуға және қарапайым еңбек адамдарын қолдауға бағытталған нақты қадам еді.

Қоғамда тек еңбекқорлықты емес, сонымен бірге жауапкершілік пен әділдікті насихаттау қажет, себебі еңбек адамы – мемлекеттің басты капиталы.

Қазіргі Қазақстанның ұстанымы – масылдық психологиясынан (тек мемлекеттен көмек күту) арылып, әр адамның өз әлеуетін іске асыруына жағдай жасау. «Біздің қоғамда еңбекқорлық ең басты құндылыққа айналуда тиіс. Өз ісін сапалы атқаратын кез келген маман – нағыз патриот» дейді Қазақстан Президенті.

Мемлекеттік деңгейде жыл сайын қарапайым еңбек адамдарын танытуға арналған «Еңбек жолы» байқауы өткізіледі. Онда:

«Үздік еңбек әулеті» (бір салада бірнеше ұрпақ істейтін отбасылар);
«Өндірістің үздік жас маманы»;
«Жұмысшы жастардың үздік тәлімгері» анықталады.

Қазақстанның қазіргі бағыты – «Әділетті Қазақстан» құру. Ал әділдік дегеніміз – еңбек еткен адамның тиісті бағасын алуы, құрметке бөленуі және әлеуметтік жағынан қорғалуы.

Еңбек адамдарын қолдаудың нақты тетіктеріне, әсіресе, жұмысшы мамандықтарына арналған гранттар мен зиянды еңбек жағдайларындағы төлемдерге тоқталайық. 2024-2026 жылдар аралығында бұл бағытта үлкен өзгерістер енгізілді.

Тегін кәсіптік білім және гранттар негізінде мемлекет «баршаға арналған тегін кәсіптік білім» бағдарламасын кеңейтті. Қазір колледждерде сұранысқа ие жұмысшы мамандықтары (дәнекерлеуші, автомеханик, инженер, құрылысшы, IT-маман) бойынша білім алу толықтай тегін. Студенттерге ай сайынғы шәкіртқағы төленеді, сонымен қатар олар ыстық тамақпен және жатақханамен қамтамасыз етіледі.

Өз ісін бастағысы келетін қарапайым еңбек адамдары мен жастар үшін 400 АЕК (айлық есептік көрсеткіш) көлемінде қайтарымсыз гранттар (бизнес-бастау) қарастырылған.

2024 жылдан бастап Қазақстанда ауыр жұмыста істейтін адамдар үшін тарихи маңызы бар жаңа төлем түрі енгізілді. Оны шахтерлер, металлургтер және басқа да денсаулыққа зиянды өндірістерде кемінде 7 жыл жұмыс істеген азаматтар алады. Бұл адамдар 55 жасқа толғанда және міндетті зейнетақы жарналары төленген жағдайда жұмыстан шығып, арнайы төлем ала алады. Бұл қаражат төрт жерден құралады: республикалық бюджет, сақтандыру компаниялары, жұмыс берушінің жарнасы және БЖЗҚ-дағы жинақтар.

«Еңбек» мемлекеттік бағдарламасының артықшылықтарына келсек, қарапайым жұмысшылар мен жұмыссыздар үшін өндірістегі қауіпсіздік – басты басымдық. Мемлекет жұмыс берушілерден тек жұмыс нәтижесін емес, адам өмірінің қауіпсіздігін бірінші орынға қоюды талап етеді.

Сонымен бірге Еңбек инспекцияларының өкілеттілігі күшейтілді. Цифрлық еңбек шарттары енгізілді (қағазбастылықты азайту және жұмысшының құқығын заңды қорғау үшін).

Тұжыра айтқанда, Президент Жолдауында айтылғандай, «Еңбек адамның құқығы бұзылмауы керек, ал оның табысы лайықты өмір сүруге жеткілікті болуға тиіс».

Кейінгі жылдары мемлекеттік нараздалар мұғалімдерге, дәрігерлерге, шахтерлерге және ауыл шаруашылығы қызметкерлеріне беріле бастады. Бұл қарапайым еңбек адамдарының еңбегін бағалау һәм құрметтеудің көрінісі болса керек.

«ҚАЗАҚСТАН БАЛАЛАРЫ» ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ ӨЗІРЛЕНДІ

ЖАҚЫНДА МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫНЫҢ ТАПСЫРМАСЫМЕН АЛҒАШ РЕТ 2026-2030 ЖЫЛДАРҒА АРНАЛҒАН «ҚАЗАҚСТАН БАЛАЛАРЫ» ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ ӨЗІРЛЕНДІ. БАҒДАРЛАМА БАЛАЛАРДЫҢ МҮДДЕСІН ҚОРҒАУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТТЫҢ БІРЫҢҒАЙ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРЫП, ҚОЛДАНЫСТАҒЫ ШАРАЛАР МЕН БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ТҰТАС ЖҮЙЕГЕ БІРІКТІРЕДІ.

Бағдарлама отбасыларды қолдауға және позитивті ата-ана болу мәдениетін дамытуға, балалардың цифрлық қауіпсіздігіне, жаңа медициналық және оңалту мекемелерін салу, балаға бағдарланған инфрақұрылымды дамытуға, сондай-ақ инклюзивті және балаға мейірімді қызметтерді кеңейтуге ерекше назар аударады. Сонымен қатар өңірлік деңгейде балаларды қорғау жүйесін нығайту, мамандардың кәсіби стандарттарын арттыру және мектептерде психологиялық қолдауды дамыту – маңызды басымдық болмақ.

Мемлекетіміз қабылдаған жүйелі шаралар және қол жеткізілген нәтижелер «Қазақстан балалары» бірыңғай тұжырымдамасына негіз болған. Тұжырымдама балалардың құқығын қорғаудың бірізділігін және шаралардың тиімділігін арттырады.

Негізгі құқықтарын қамтитын төрт бағыттан тұрады, олар – балалардың қауіпсіздігі, білім, денсаулық, отбасыға және әлеуметтік қорғаудағы құқықтары.

Жаңа тұжырымдама 2026-2030 жылдарға арналған әлеуметтік қорғау, денсаулық сақтау, білім беру және балалар қауіпсіздігін нығайту жөніндегі 158 нақты шараны қамтиды, қаржыландырудың жалпы көлемі 1,3 трлн теңгені құрайды.

Ең алдымен, «Адал азамат» бағдарламасы аясында «Заң және тәртіп» қағидатын

кеңінен тарату көзделуде. Бұл әрбір баланың өмірі, оқуы және дамуы үшін қауіпсіз ортаны қамтамасыз етеді.

Ал «Таза Қазақстан» акциясы балаларды тәрбиелеудің идеологиялық платформасы ретінде негізге алынады.

Бүгінде елімізде 20 психологиялық қолдау орталығы жұмыс істейді, барлық мектептерде қауіпсіздік сабақтары өткізіледі және «111» байланыс арналары енгізілген.

Тұжырымдама аясында мектептерде педагог-психолог сағатын енгізу, зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларға 40 көмек кабинетін ашу жоспарланған.

Заңғушылық фактілерінің алдын алу және психологиялық көмек көрсету бойынша барлық шаралар – әрбір баланың қауіпсіз ортада өмір сүруінің негізі.

Тұжырымдамада баланың негізгі құқықтарының бірі – отбасы институты, ата-ана жауапкершілігі және әлеуметтік қолдау тетігіне көңіл бөлінген. Отбасы институтын және ата-аналардың, оның ішінде асырап алушы ата-аналардың жауапкершілігін күшейтуге негіз болатын жүйелі шаралар бекітілген.

Мемлекет басшысының тапсырмасын сапалы әрі уақытылы орындауға «Қазақстан балалары» тұжырымдамасында айқындалған балалардың құқығын қорғау саласындағы міндеттерді жүзеге асыру негіз болады.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖАС КОНЬКИ ТЕБУШІЛЕР ТӨРТ КҮН БҰРЫН ИНЦЕЛЛ ҚАЛАСЫНДА (ГЕРМАНИЯ) ӨТКЕН ӘЛЕМ ЧЕМПИОНАТЫНДА ЕЛ ТАРИХЫНДА БОЛМАҒАН НӘТИЖЕ ТІРКЕП, СЕНСАЦИЯ ЖАСАДЫ. ӘСІРЕСЕ, МАМАНДАР МЕН ЖАНКҮЙЕРЛЕР 19 ЖАСТАҒЫ КРИСТИНА ШҮМЕКОВАНЫҢ ШЕБЕРЛІГІНЕ ТӘНТІ БОЛДЫ. МАУСЫМ БОЙЫ ҚАТЫСҚАН ЖАРЫСТАРЫНАН ЖҮЛДЕСІЗ ҚАЙТПАҒАН КРИСТИНА КІЛЕҢ МЫҚТЫЛАР ЖИНАЛҒАН ӘЛЕМ БІРІНШІЛІГІНДЕ 500, 1500 ЖӘНЕ 1 000 МЕТРЛІКТЕ АЛТЫН МЕДАЛЬ ИЕЛЕНДІ. СОНЫМЕН ҚАТАР КОМАНДАЛЫҚ ЖАРЫСТА АНАСТАСИЯ БЕЛОВОДОВА ЖӘНЕ ВАРВАРА ГЛУХОВА ҮШЕУІ ҚАРСЫЛАС ШАҚ КЕЛТІРМЕЙ, ЧЕМПИОНДЫҚ АТАҚТЫ ЖЕҢІП АЛДЫ. ОДАН БӨЛЕК, КӨПСАЙЫС ҚОРЫТЫНДЫСЫ БОЙЫНША АБСОЛЮТТІ ЧЕМПИОН АТАҒЫН ИЕМДЕНДІ. СОНДАЙ-АҚ ОЛ 3 000 МЕТР ҚАШЫҚТЫҚТА КҮМІС ЖҮЛДЕНІ ЕНШІЛЕДІ. МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВ КРИСТИНА ШҮМЕКОВАНЫҢ ҮШ АЛТЫН МЕДАЛЬ МЕН АБСОЛЮТТІ ӘЛЕМ ЧЕМПИОНЫ АТАҒЫНА ИЕ БОЛУЫН ОТАНДЫҚ СПОРТ ТАРИХЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕ ОҚИҒА РЕТІНДЕ БАҒАЛАДЫ. ПРЕЗИДЕНТТІҢ АЙТУЫНША, АТЛЕТ МҮНДАЙ ТАБЫСҚА ТАЛАНТ ПЕН ТАБАНДЫ ЕҢБЕКТІҢ, ТЕМІРДЕЙ ТӘРТІП ПЕН ЖЕҢІСКЕ ДЕГЕН МҰҚАЛМАС ЖІГЕРДІҢ АРҚАСЫНДА ЖЕТТІ. ПРЕЗИДЕНТ КРИСТИНАНЫҢ АЛДАҒЫ УАҚЫТТА ДА БИІК БЕЛЕСТЕРДІ БАҒЫНДЫРА БЕРУІНЕ ТІЛЕКТЕСТІК БІЛДІРДІ. ГЕРМАНИЯДАН ОРАЛА САЛЫП, ЖАТТЫҒУ ЖҰМЫСТАРЫНА КІРІСІП КЕТКЕН КРИСТИНАҒА ХАБАРЛАСЫП, АЗ-КЕМ СҰХБАТТАСҚАН ЕДІК.

Кристина ШҮМЕКОВА,
*жасөспірімдер арасында конькимен жүгіруден
5 дүркін әлем чемпионы:*

ОЛИМП ШЫҢҢЫН БАҒЫНДЫРҒЫМ КЕЛЕДІ

– Кристина, жарыстың аяқталғанына бірнеше күн өтсе де, желіде сіз туралы жарыса жазып жатқандардың санында шек жоқ. Әсіресе, бұй әлі басылмаған Қысқы Олимпиададан соң өмірбаяныңызды оқып, жетістіктеріңізді тізіп шыққан көпшілік «Біз неге мұндай мықты атлет туралы білмейміз?» деп таңғалысын жасырмай, жазып жатыр.

– Мен әлеуметтік желі қолданбаймын, тиісінше онда жазып жатқандарды бақылай алмаймын. Десе де, туыс-таныс достардан ақжарма тілек жазып, құттықтап жатқанын естіп-біліп жатырмын. Бұл көңіл қуантпай қоймайды. Бұл – жалғыз менің жеңісім емес, бүкіл елдің жеңісі. Әрі бапкерлерімнің орасан еңбегі. Сондықтан барша отандасымның бұл жетістікке қуанып жатқаны марқайтады.

– Мемлекет басшысы жекелей құттықтағанда қандай әсерде болдыңыз?

– Шынымды айтсам, Президент құттықтайды деп күтпедім. Бұл – керемет сезім! Қатты қуандым. Қасым-Жомарт Тоқаев тек ересектер ғана емес, сонымен қатар жасөспірімдер мен жастар спортна да айрықша ден қоятыны қуантты. Бұл менің өнерімнің жоғары деңгейін көрсетеді. Білуімше, Мемлекет басшысы жасөспірімдерден мені ғана осылай бірінші рет құттықтаса керек.

– Қысқы спортты бақылап жүрген көпшілік сіздің осы маусым бойы барған жарысыңызда алтын жүлде алып жүргеніңізді жазып жатыр.

– Дәл солай. Мен жасөспірімдер арасында өткені үш әлем кубогіне қатысып, үшеуінде де топ жардым. Финалдық жарыста 1 000 және 3 000 метрлікте жеңіске жеттім. Осы жеңісті жолдың әлем чемпионатында да жалғасқанына өте қуаныштымын.

Аталған әлем чемпионатына осал атлет келмейтіні хақ. Жастар, жасөспірімдер бөл бөле қарамайды. Ол жарыста өз құрамаларының теңдессіз көшбасшысы саналатын, осы маусымда ересектер арасында да, жастар арасында да әлем кубоктеріне қатысып жүрген мықтылар бас қосты. Сондай-ақ жуырда Италияда аяқталған Қысқы Олимпиада ойындарына қатысқандары да болды. Бәсеке көркі күн сайын қыза түскен бұл додада қарсыластарға қарсы тұра біліп, елге оңжалы оралғанымызға өте қуаныштымын.

– Елге келген бойда берген бір сұхбатыңызда «500 метрлікте алтын жүлде аламын деп ойламадым» дегеніңізді оқып қалдым. Жалпы, бұл әлем чемпионатына қандай мақсат қойылған еді?

– Расында, 500 метрлікте чемпион атанамын деп күтпедім. Бұл қашықтықта үнемі көрсететін нәтижеменен ары аспайтын шығармын деп ойладым. Алайда жеке көрсеткішімнен бір секунд ерте уақытты көрсеттім – 38,48 секунд. Менен кейін жарысқа араласқан көшбасшы атлеттер менің нәтижемді бұзады деп ойладым. Әсіресе, Оңтүстік Корея мен Польшаның спортшылары менің алдымды орап, алтын мен күміс жүлдені өзара бөлісіп алар деп болжадым. Алайда олардың шамалары жетпеді. Себебі менің тіркеген нәтижеме жақсы болды. Бастапқы қарқын да, айналым да өте жақсы болды. Ал әлем чемпионатына

қойылған басты мақсат – көпсайыс нәтижесі бойынша топ жару болды. Жоспарды орындадық, дегенімізге жеттік. Жекелей сынмен қатар, командалық жарыста да нәтижеміз жоғары. Біз бұл жарыста командалық спринт пен командалық жарыста бақ сынадық. Спринтте төртінші орынға табан тіредік. Дегенмен жақсы көрсеткіш тіркедік. Әрбіріміз жекелей сындағы өз көрсеткішімізден асып түстік. Ешқашан олай жүгірмегенбіз. Ал командалық спринтте жеңісті жулып алып, қоржынымызға тағы бір алтын жүлдені салдық. Командалық сайыс қиын болды деп айта алмаймын, себебі айдыңға бірге шығатын болғандықтан, командаластарыңмен бірге жүгіру оңайырақ. Жекелей сындағыдай қобалжу жоқ.

– Сіз жекелей сыннан бөлек, жалпы әлем чемпионатында үздік өнер көрсеткен спортшы ретінде абсолютті чемпион атағын алдыңыз. Бұл – отандық коньки тебу спортында тарихи нәтиже. Сізге дейін ешбір коньки тебуші мұндай жетістікке қол жеткізбеген екен. Абсолютті чемпион атағы қалай беріледі? Жалпы, нәтиже есепке алына ма?

– Иә, мұнда спортшы қатысқан барлық сайыстың нәтижесі ескеріледі. Мен 500, 1 000 және 1 500 метрлікте алтын медаль иелендім. Командалық жарыста да жеңімпаз атандым. 3 000 метрлік сында күміс күлде алдым. Бұл атаққа аустриялық Джанин Роснер екеуіміз таласқан едік. Алайда оның 3 000 метрліктегі жеңісі ұпай саны бойынша менен жоғары көтерілуге мұрша бермеді. Сондықтан мен төрт дүркін әлем чемпионы атағымен қатар, абсолютті чемпион атағын қоса иелендім. Маған дейін көпсайыс нәтижесі бойынша мұндай нәтижені ешкім тіркемеген. Дегуіргенмен, біздің қоржынға 2022 жылдан бастап әлем чемпионаттарының түрлі жүлдесі түсті. Алина Дуранова жекелей сында

жақсы өнер көрсетті. Командалық сында да керемет нәтижелер тіркелген. Алайда көпсайыс нәтижесі бойынша мұндай нәтиже болған емес.

– Көпшілік «Жасы 19-да болса, Милан Олимпиадасына неге бармады екен?» деп тағы жазып жатыр. Сіз бұл емес, келесі Олимпиадада бақ сынауды мақсат еттіңіз бе сонда?

– Иә, мен келесі Қысқы Олимпиада

ойындарына қатысуды жоспарладым. Бұл маусымда жастар арасындағы әлем чемпионатында бақ сынаимын деп шештім. Қазір алдағы маусымға дайындық жүріп жатыр. Бұйырса, ересектер құрамасына ауысамын. Енді мен ересектер арасындағы әлем кубоктері мен әлем чемпионатында өнер көрсетемін.

– Десе де, Миланда өткен Ақ Олимпиаданы жіті бақылаған боларсыз.

Триумфына ерекше қызыққан коньки тебушілер болған шығар?

– Иә, Олимпиаданы бақыладым. Қызық әрі тартысқа толы дода болды. Әсіресе, Италияның намысын қорғаған Франческа Лоллобриджиді өз жерінде өткен додада жеңіске жеткені қатты қуантты. Одан мұндай нәтижені ешкім күтпеген-тін. Маусымда әлем кубогінде нәтижелері көңіл көншітерлік емес еді. Алайда Олимпиадаға жақсы дайындықпен келіп, алтын жүлдегер атанды.

– Бұған дейін бізге берген сұхбатыңызда спортшылар отбасынан шыққаныңызды, әпкеңіз Инесса мен сыңарыңыз Алинаның да кәсіби коньки тебуші, талай додада ел намысын абыроймен қорғап жүргенін айтқан едіңіз.

– Біз жарыстарға бірге барып, ел атынан сынға түсіп жүрміз. Инесса ересектер арасындағы жарысқа қатысып жүр. Десе де ол жастар арасындағы әлем кубогінде жүлдегер қатарында болған. Кубок финалын жеңіп алғаны бар. Ал сыңарым Алина да командалық жарыста жүлдегер атанды. Осы әлем чемпионатында айтарлықтай жақсы нәтиже тіркеді. Жекелей сында нәтижесін жақсартып, келесі маусымға нормативін арттыра түсті. Ол да келесі маусымда ересектер құрамасына ауысып, сынға түспек.

– Инесса, Алина үшеуіңізге төрт жылдан соң Қысқы Олимпиадада бірге бақ сынауға жазсын!

– Біз сол үшін де тынбай жұмыс істеп, еңбектеніп жатырмыз.

– Threads желісінде сіз туралы «Солтүстік Қазақстан облысындағы пағын ауылда хоккей «қорапшасында» жаттыққан қыз әлемдік аренадан бір-ақ шықты» деп жазып, ауыл-аймақта спортқа қызығатындарға үлгі ретінде жазып жатыр. Расында, баласының өмірін кәсіби спортпен байланыстырғысы келетін, алайда әзірге мүмкіндігі жоқ ата-аналарға не айтар едіңіз?

– Мұнда ата-ананың қолдауы үлкен рөл атқарады. Әр ата-ана баласының бастамасын қолдау қажет. Мейлі ол әдепкіде орындамастай болып көрінсін. Баласына сенуі керек. Ал спортты таңдағысы келетіндерге айтарым, расында Қазақстанда қысқы спортта перспектива бар. Қысқы спортты дамытуға қыруар қаржы салынды. Көп жұмыс істелініп жатыр. Қарқынды дамып келеді. Мысалы, Петропавл қаласында 400 метрлік мұз айдынының құрылысы басталды. Бұл ұлттық құрамаға мықты резерв дайындауда үлкен көмек деп ойлаймын. Тағы сол секілді ел аумағында көп ілкімді шаруа атқарылып жатыр. Сондықтан спортқа баласын баулыған ата-ана оны ылғи демеп, қолдап жүрсе, ол бала дегеніне жетпей қоймайтыны анық.

– Халықаралық әйелдер мерекесі қарсаңында айтар тілегіңіз қандай?

– Еліміздің қыз-келіншектерін осынау керемет, мерейлі мерекемен құттықтаймын! Мол табыс, мықты денсаулық пен амандық тілеймін! Барлық арман-мақсатыңыз орындалсын!

– Әңгімеңізге рахмет! Келесі Олимпиадада атойлауға жазсын!

Сұхбаттасқан
Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ

AMANAT MEDIA GROUP Меншік иесі – «Айқын-Литер» ЖШС Директор – Талғат ЕШЕНҰЛЫ	Бас редактор Бауыржан БАБАЖАНҰЛЫ Бас редактордың орынбасары Тоқтарәлі ТАҢЖАРЫҚ ЖУРНАЛИСТЕР: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ, Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ, Наурызбек САРША, Ділда УӘЛИБЕК, Ахмет ӨМІРЗАҚ (Алматы қаласы)	ТЕХНИКАЛЫҚ БӨЛІМ: Елдар ҚАБА (беттеуші-дизайнер) Корректор: Саягүл САПАРҚЫЗЫ Нөмірдің кезекшісі: Ділда УӘЛИБЕК • Астана қ. «Медиа-холдинг» «ERNUR» ЖШС Сілеті көшесі 30, тел.: 8(7172) 99-77-77 • Тапсырыс №10200. Таралымы 5762 Көлемі 4 б. т. Бағасы келісім бойынша	Мекенжайымыз: 010000. Астана қаласы, Д.Қонаев көшесі 12/1 Редакция телефоны – 8(7172) 72-95-39 ЖАРНАМА БӨЛІМІ: 8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31 reklama.liter@gmail.com ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ: 8(771) 804-61-32, 8(7172) 72-95-39 podpiska.alt@gmail.com • Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді • Оқырман хаттарына жауап қайтарылмайды © «Түркістан» жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды. • Суреттердің сапасына редакция жауап береді © Мақалалар коммерциялық негізде басылды • Жарнамалар мазмұнына редакция жауап бермейді М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Газет «Түркістан» газетінің компьютер орталығында теріліп, беттелді Газет ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Ақпарат комитетінде тіркеуге алынып, қайта есепке қою туралы №КЗ20VRY00019166 куәлігі 08.01.2020 жылы берілген. Индексі: Жеке жазылушылар үшін – 65413, мекемелер мен ұйымдар үшін – 15413.
--	--	---	---